

पहिलो परिच्छेद

शोधपरिचय

१.१ विषयपरिचय

गोविन्द गिरी प्रेरणा २०१५ साल बैशाख १५ गते मकवानपुर जिल्लाको टेक्कर भन्सारीमा जन्मिएका हुन् । साहित्य सिर्जनाको प्रारम्भिक समयमा आख्यान क्षेत्रमा रमाएका भए पनि २०३५ सालमा युवा वर्ष १, अङ्क ३/४ साहित्यिक पत्रिकामा प्रकाशित भएको पहिलो कविता 'सम्भ्रनाको लहर'बाट प्रेरणा कविका रूपमा देखा परे भने आजसम्म पनि कविता लेखनलाई निरन्तरता दिइरहेका छन् । यसबीचमा उनका पाँच कविता सङ्ग्रहहरू प्रकाशित भएका छन् । स्वप्नकथा जारी छ (२०४९), अचानक एकदिन (२०५३), फूलहरू केही त बोल (२०५५), राजमार्गका सुन्दरीहरू (२०५६) र यी चार कविता सङ्ग्रहहरूको संयुक्त सङ्ग्रहका रूपमा पाँचौँ सङ्ग्रह दुई दशकका आवाजहरू (२०५६) पनि प्रकाशित भएको छ । उनका चारवटै सङ्ग्रहहरूमा जम्मा एक सय चार वटा कविताहरू रहेका छन् । यिनै एक सय चार वटा कविताहरूले उनलाई समसामयिक धाराका कविका रूपमा स्थापित गराएका छन् । यिनै कविताहरूले उनलाई जीवनवादी, सामाजिक, स्वच्छन्दतावादी, मार्मिक, सरलता भित्र महानता र नारीश्वर जस्ता प्रवृत्ति र विशेषताहरूले चिनाएका छन् ।

१.२ समस्या कथन

गोविन्द गिरी प्रेरणा कविता विधामा सक्रिय रूपमा कलम चलाउँदै आइरहेका वर्तमान समयका उल्लेखनीय साहित्यकार व्यक्तित्व हुन् । उनको जीवनी, व्यक्तित्वका र कृतित्वका बारेमा शोधकार्य भए पनि काव्यकारिताका बारेमा व्यापक अध्ययन भएको पाइदैन । त्यसैले प्रस्तुत शोधकार्यमा उनको जीवनी, व्यक्तित्व र काव्यकारिताका मूल समस्यासँग सम्बन्धित अन्य समस्याहरू निम्न रहेका छन् :

१. गोविन्द गिरी प्रेरणाको जीवनी र व्यक्तित्व केकस्तो रहेको छ ?
२. गोविन्द गिरी प्रेरणाको काव्ययात्रा र प्रवृत्तिहरू केकस्ता रहेका छन् ?
३. गोविन्द गिरी प्रेरणाका कविता कृतिहरू केकस्ता रहेका छन् ?

१.३ उद्देश्य

प्रस्तुत शोधको उद्देश्य मूलतः गोविन्द गिरी प्रेरणाको काव्यकारिताका विभिन्न पक्षहरूको विश्लेषण गर्नु रहेपनि अरु थप उद्देश्यहरू निम्न रहेका छन् ।

१. गोविन्द गिरी प्रेरणाको जीवनी र व्यक्तित्वको अध्ययन गर्नु,
२. गोविन्द गिरी प्रेरणाको काव्ययात्रा र प्रवृत्तिहरूको निरूपण गर्नु र
३. गोविन्द गिरी प्रेरणाका कविता कृतिहरूको विश्लेषण गर्नु ।

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा

गोविन्द गिरी प्रेरणा नेपाली कविताका क्षेत्रमा उल्लेखनीय योगदान पुर्याउने विशिष्ट प्रतिभा हुन् । उनले कविता विधाको विकास, विस्तार र प्रबोधनका क्षेत्रमा विशेष योगदान पुर्याएका छन्, तर पनि उनको योगदानको कदर भने खासै भएको पाइदैन । केही मात्रामा समालोचना, लेख र आख्यान विधामा आधारित भएर विश्वविद्यालयस्तरका शोध कार्यहरू भएका छन् । यिनै कामहरूलाई पूर्वकार्यका रूपमा लिएर कविता विधामा प्रेरणाको योगदानको कालक्रमिक रूपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

कृष्ण प्रसाईले नेपाली समसामयिक कविताहरू (सम्पा.२०४८)मा गोविन्द गिरी प्रेरणाको सामान्य परिचय दिदै उनको जीवनी र व्यक्तित्वका बारेमा छोटो परिचय दिएका छन् भने 'म एउटा अर्को जिन्दगी खोजिरहेछु' र 'प्रहार गर' शीर्षकका दुई कविताहरू उनको पुस्तकमा समावेश गरेका छन् ।

शिवप्रसाद भट्टराईले 'सामयिक सत्यको प्रकटीकरण' (गोरखापत्र,२०५०,वैशाख १२) शीर्षकको लेखमा कवि प्रेरणाको स्वप्नकथा जारी छ कविता सङ्ग्रह भित्रका कविताहरूको समालोचना गर्दै यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा सत्य तथ्यको खोजी गरिएको साथै नारीका व्यथा, पीडा र उनीहरू केवल पुरुषको यौनचाहाना पुरागर्ने साधनमात्र भएको मार्मिक प्रसङ्गलाई समावेश गरिएको छ भनेका छन् ।

शैलेन्द्र साकारले 'एउटा अविरल यात्राको शुभ संकेत' (गोरखा एक्सप्रेस,२०५०,जेठ २६) शीर्षकको लेखमा कवि प्रेरणाका कविता लेखनका बारेमा जानकारी दिएका छन् । लेखमा

साकारले प्रेरणाको **स्वप्नकथा जारी छ** कविता सङ्ग्रहलाई आकर्षक, सुबोधगम्य सामाजिक विषयका सरल व्याख्या र प्रस्तुति गर्ने कविता सङ्ग्रह भनेर चिनाएका छन् ।

अशेष मल्लले 'समकालीन नेपाली कविताको सुदृढ कलात्मक र सम्प्रेषणीयताको नमुना' (जनमञ्च साप्ताहिक, २०५०, साउन ७) शीर्षकको लेखमा प्रेरणालाई अनगिन्ती कविहरूका भिडमा बेग्लै पहिचान भएका कविका रूपमा विश्लेषण गरेका छन् । उनले प्रेरणाको स्वप्नकथा **जारी छ** कविता सङ्ग्रहका कविताहरूलाई फरक शैलीमा र विषयवस्तुको सुक्ष्म अध्ययन गरेर लेखिएका कविता भनेर चिनाएका छन् ।

परशु प्रधानले 'समसामयिक सन्दर्भ, विसङ्गति र विद्रोहका कविताहरू' (महानगर, २०५०, साउन २७) शीर्षकको लेखमा प्रेरणाको **स्वप्नकथा जारी छ** सङ्ग्रहका कविताहरूमा समसामयिक सन्दर्भ, विसङ्गति र विद्रोहको प्रकटीकरण गरिएको र कवि प्रेरणालाई नयाँ पुस्ताको नेतृत्व गर्ने सिर्जनशील कविका रूपमा चिनाएका छन् ।

गीता रिमालको **साहित्यकार परिचय र अभिव्यक्ति** (२०५१) शीर्षकको पुस्तकमा गोविन्द गिरी प्रेरणाको परिचय, कविको मन्तव्य र उनका कृतिहरूको सूची दिइएको छ । यस पुस्तकमा प्रेरणाको संक्षिप्त जीवनी र व्यक्तित्व, कविका भनाइ र उनका प्रकाशित पुस्तककार कृतिहरूको पनि जानकारी गराइएको छ ।

परशु प्रधानले **अचानक एकदिन**(२०५३) सङ्ग्रहको प्रकाशकीयमा प्रेरणालाई २०३६ पछिका समसामयिक धारका सशक्त कविका रूपमा चिनाएका छन् । नेपाली कवितामा आएका नयाँ चेतना, प्रयोगपूर्ण शैली, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय श्वरको प्रयोग र जनतासँग प्रत्यक्ष संवाद गर्न सक्ने कविता लेख्ने कविका रूपमा चिनाएका छन् ।

रामप्रसाद दाहालले **सिङ्गो नेपाली साहित्यको इतिहास र साहित्यकारहरूको परिचय** (सम्पा, २०५४) शीर्षकको पुस्तकमा विभिन्न कविहरूको परिचयअन्तर्गत कवि प्रेरणाको छोटो परिचय पुस्तकहरूको सूची, पुरस्कार सूची तथा साहित्यिक व्यक्तित्वका बारेमा छोटो टिप्पणी प्रस्तुत गरेका छन् । उनले दिएको परिचयमा प्रेरणालाई वर्तमानका कवि प्रतिभाहरूका भीडमा फरक विशेषता भएका कविका रूपमा चिनाइएको छ ।

प्रकाशचन्द्र कोइरालाले गोविन्द गिरी प्रेरणाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन (२०५७) शीर्षकको अप्रकाशित शोधपत्रमा कवि प्रेरणाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको राम्रो अध्ययन गरेका छन् । उनको शोधमा प्रेरणाका केही कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण पनि गरिएको छ । उनको अध्ययन, विश्लेषणले प्रेरणाको काव्यकारिताको अध्ययनका लागि आवश्यक पूर्वकार्य बन्न पुगेको छ ।

खगेन्द्रप्रसाद लुइटेले कविता सिद्धान्त र नेपाली कविताको इतिहास(२०६०) शीर्षकको पुस्तकमा प्रेरणाका बारेमा छोटो जानकारी दिइएका छन् । उनले गोविन्द गिरीका कवितामा युगीन राष्ट्रियता तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशजन्य घटनाहरूको स्वभाविक प्रस्तुति पाइने कुराको जानकारी गराएका छन् ।

गोवर्द्धन पूजाले मूल्याङ्कनको ऐनामा प्रेरणाका कविता (सम्पा.२०६५) शीर्षकको पुस्तकमा तन्नेरी, आजको समाचारपत्र, मधुपर्क, मिमिरे, गोरखापत्र, युगसंवाद साप्ताहिक, साप्ताहिक सुरुचि, गोरखा एक्सप्रेस, जनमञ्च साप्ताहिक, उन्नयन, गरिमा, रविवार जस्ता पत्रपत्रिकामा प्रकाशित भएका लेखहरू सङ्कलन गरेका छन् । उक्त संकलनमा परशु प्रधान, केशव प्रधान, शैलेन्द्र साकार, विष्णुविभु घिमिरे, अशेष मल्ल, नयनराज पाण्डे, खगेन्द्रप्रसाद लुइटेले, गोवर्द्धन पूजा, भाउपन्थी जस्ता नेपालका प्रख्यात समालोचकहरूका लेखहरू समावेश गरिएको छ । यसमा समावेश लेखहरूले गोविन्द गिरी प्रेरणालाई उत्कृष्ट कविका रूपमा स्थापित गराउन मदत गरेका छन् ।

उमादेवी पौडेलले गोविन्द गिरी प्रेरणाको कथाकारिता (२०७३) शीर्षकको अप्रकाशित शोधपत्रमा गोविन्द गिरी प्रेरणाको कथाकारितामा आधारित रहेर उनको जीवनी र व्यक्तित्वका बारेमा पनि सामान्य जानकारी गराउनुका साथै प्रेरणाका कृतिहरूको सूची पनि दिएकी छन् ।

नेपाली साहित्य, समालोचनाका क्षेत्रमा गोविन्द गिरी प्रेरणालाई विषय बनाएर केही काम भएका छन् । यिनै कामहरूलाई पूर्वकार्यका रूपमा लिएर यस शोधमा प्रेरणाको कविता क्षेत्रका बारेमा अझ बढी अध्ययन अनुशन्धान गरिएको छ । साथै प्रेरणको काव्ययात्रा र प्रवृत्तिहरूको पनि निरूपण गरिएको छ ।

१.५ औचित्य, महफ्व र उपयोगिता

गोविन्द गिरी प्रेरणाका बारेमा भएका पूर्वकार्यहरूले मात्र उनको काव्यकारिताका बारेमा पर्याप्त जानकारी दिन सकेका छैनन् । उनका विषयमा जीवनी, व्यक्तित्व, कृतित्व जस्ता अन्य विविध पक्षबाट शोधकार्य भएको भए पनि काव्यकारिताको कोणबाट अहिलेसम्म शोधकार्य नभएकोले यस अध्ययनले उनको काव्यकारितातर्फको विश्लेषणको खाँचो परिपूर्ति गर्ने भएकाले यो अध्ययन औचित्यपूर्ण रहने छ । साथै प्रेरणाका बारेमा जानकारी लिन चाहाने जो कोही मानुभावहरूलाई उपयोगी हुने भएकाले प्रस्तुत शोधको औचित्य, महफ्व र उपयोगिता स्पष्ट हुन्छ ।

१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन

गोविन्द गिरी प्रेरणाको व्यक्तित्व साहित्य र साहित्येतर दुवै क्षेत्रमा विस्तारित भएको छ । प्रस्तुत शोधकार्य गोविन्द गिरी प्रेरणाको काव्यकारितामा केन्द्रित रहेको छ । साथै उनको जीवनी र व्यक्तित्वको सङ्क्षिप्त अध्ययन तथा काव्ययात्रा र काव्यप्रवृत्तिको पनि निरूपण गरिएको छ ।

१.७ सामग्री सङ्कलन विधि

प्रस्तुत शोधकार्यका लागि पुस्तकालयीय अध्ययन विधिका आधारमा प्राथमिक तथा द्वितीय दुवै स्रोतबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । यसका लागि गोविन्द गिरी प्रेरणाबाट लिखित स्वप्न कथा जारी छ, अचानक एकदिन, फूलहरू केही त बोल, राजमार्गका सुन्दरीहरू कविता सङ्ग्रहहरू प्राथमिक स्रोतका रूपमा र उक्त सङ्ग्रहहरूका सम्बन्धमा लेखिएका विभिन्न पुस्तक, शोधपत्र तथा विभिन्न पत्रपत्रिकामा रहेका लेखहरूलाई द्वितीय स्रोतको सामग्रीका रूपमा लिई सोही अनुरूप अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ ।

१.८ शोधविधि

प्रस्तुत शोधकार्यका लागि सङ्कलित सामग्रीका आधारमा मूलतः निगमनात्मक विधि तथा वर्णनात्मक पद्धतिबाट विश्लेषण गरिएको छ ।

१.९ शोधपत्रको रूपरेखा

यस शोधकार्यको प्रस्तुति निम्नलिखित ढाँचामा गरिएको छ :

पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय

दोस्रो परिच्छेद : गोविन्द गिरी प्रेरणाको जीवनी र व्यक्तित्व

तेस्रो परिच्छेद : गोविन्द गिरी प्रेरणाको काव्ययात्रा र प्रवृत्ति

चौथो परिच्छेद : गोविन्द गिरी प्रेरणाका कविताहरूको विश्लेषण

पाँचौँ परिच्छेद : सारांश तथा निष्कर्ष

सन्दर्भसामग्री सूची

दोस्रो परिच्छेद

गोविन्द गिरी प्रेरणाको सङ्क्षिप्त परिचय

२.१ जीवनी

२.१.१. जन्म र बाल्यकाल

गोविन्द गिरी प्रेरणाको जन्म २०१५ साल वैशाख महिनाको १५ गते भएको हो । सरकारी प्रमाणपत्रहरूमा भने २०१४ साल मङ्सिर महिनाको १५ गते भनेर उल्लेख गरिएको पाइन्छ । उनको जन्म स्थान तत्कालिन नेपालको काठमाडौं र हालको मकवानपुर जिल्ला फर्पिङ् टेक्कर भन्सारमा भएको हो । गोविन्द गिरी प्रेरणा पिता रामबहादुर गिरी माता विष्णुकुमारी गिरीका काइँला छोरा हुन् । प्रेरणाका माता पिता दुवैको निधन भैसकेको छ भने दुई दाजुहरूको पनि निधन भइसकेको छ । प्रेरणाको परिवारमा पाँच दाजुभाइ र एक दिदी गरी छ सन्तानको जन्म भएको थियो ।^१ उनी सामान्य परिवारमा जन्मिएका हुनाले उनको बाल्यकाल सुखमय बितेको देखिदैन । धेरै सन्तान र साधारण आर्थिक अवस्थाका कारणले प्रेरणाका पिता रामबहादुर गिरी अवसरको खोजीमा स-परिवार मकवानपुर जिल्लाकै सदरमुकाम हेटौँडाको चिसापानीमा बसाइँसरी गएका थिए । परिवारमा धेरै सदस्य भए पनि दाजुहरूको सहयोगले प्रेरणाले मात्र उच्च शिक्षासम्मको अध्ययन गरेको पाइन्छ ।

२.१.२ शिक्षादीक्षा

गोविन्द गिरी प्रेरणाको शिक्षाको आरम्भ फर्पिङ्बाट नै भएको हो । कक्षा २ मा अध्ययनरत रहदा हेटौँडा बसाइँ सरेर गएपछि स्थानीय भुटनदेवी विद्यालयबाट कक्षा २ बाट नै अध्ययनलाई अगाडि बढाएका थिए । सोही विद्यालयबाट २०३० सालमा एस.एल.सी उत्तीर्ण गरेर २०३२ सालमा काठमाडौं आई उच्चशिक्षा पढ्न थालेका थिए । काठमाडौंको नेपाल कमर्स क्याम्पसबाट २०३२ देखि २०३६ सम्ममा आई.कम. र २०३४ देखि २०३६ सम्ममा बि.कम. उत्तीर्ण गरेका छन् । यसैक्रममा उनले २०४० सालमा विवाह गरेपछि श्रीमतीको आग्रहमा

---

१. गोविन्द गिरी प्रेरणाबाट प्राप्त जानकारी ।

स्नातकोत्तरको अध्ययन त्रि.वि.बाट थालेपनि त्रि.वि.मा नै खरिदारको जागिर गर्नुपर्ने भएकाले अध्ययनलाई निरन्तरता दिन सकेनन् । प्रेरणाको शिक्षा अनुत्तीर्ण स्नातकोत्तरसँगै समाप्त भएको छ ।

२.१.३ विवाह र सन्तान

प्रेरणाले काठमाडौंमा विद्यार्थी जीवन बिताइरहदा २०४० साल श्रावण २० गते अञ्जु केसीसँग काठमाडौंकै गुह्येश्वरी मन्दिरमा विवाह गरेका हुन् । उनको विवाहलाई परम्परा विपरित श्रावण महिनामा गरिएको विवाह भनेर चर्चा गर्ने गरिन्छ । विवाह पछि श्रीमतीसँग काठमाडौंको कुलेश्वरमा कोठा भाडामा लिएर बसोबास गर्न थालेका प्रेरणा त्रि.वि.मा खरिदारको जागिर खान थालेका थिए । प्रेरणा र अञ्जुबाट दुई सन्तान छोराका रूपमा २०४२ सालमा अनुभव र २०४३ सालमा अनुरोधको जन्म भएको छ ।^२

२.१.४ आर्थिक अवस्था, दिनचर्या र रुचि

साधारण परिवारमा जन्मिएका प्रेरणाको बाल्यकाल र युवावस्था अभावग्रस्त देखिन्छ । दाजुभाइहरूले घरको काम आफूहरूले गरिदिएर प्रेरणालाई पढ्ने वातावरण मिलाइदिएका हुन् । यसैक्रममा काठमाडौंमा अध्ययन गर्दैगर्दा त्रि.वि.मा खरिदारको जागिर पाएपछि भने उनको आर्थिक अवस्थामा सुधार आउन थालेको पाइन्छ । २०४० सालमा खरिदारबाट लेखापालमा बढुवा भएका र २०४० सालमा लेखा अधिकृत भएर काम गरेका थिए । त्यसपछि विभिन्न पारिवारिक समस्या र देशको विषम परिस्थितिले अवसरको खोजीमा अमेरिका देशमा स-परिवार बसाइँ सरेका हुन । नेपालमा बस्दा प्रेरणाको दिनचर्या त्रि.वि.मा जागिर गर्दै देश विदेशमा हुने साहित्यिक कार्यक्रममा सहभागी हुने र अन्य समयमा साहित्य सिर्जना गरेर बित्ने गरेको थियो भने हाल अमेरिकाको बसाइमा पनि **विश्वपरिक्रमा** अखबारको सम्पादन गरेर समय बित्ने गरेको छ । साथै अमेरिकामा रहेका विभिन्न नेपाली साहित्यिक सङ्घ संस्थामा आवद्ध भएर पुस्तक पठन र संकलन गरेर नेपाली साहित्यको उत्थानमा दिनहरू बित्ने गरेका छन् ।

---

२. ऐजन ।

२.१.५ लेखनमा प्रेरणा र प्रभाव

कुनै पनि व्यक्तिमा साहित्यको रचना गर्ने क्षमता जन्मसिद्ध नहुन सक्छ । साहित्यको रचनामा गर्नमा उसको जन्मस्थान, परिवेश, रहनसहन, सङ्गत र पुराना साहित्यकारहरूको प्रभाव परेको हुन्छ । प्रेरणाको हेटौँडा बसाइ साहित्यिक माहोल भएको थियो । यसकै प्रभावले उनले कक्षा आठमा पढ्दा तेह्र वर्ष उमेरमा भुटानदेवी विद्यालयमा 'बिहानी' शीर्षकको कविता वाचन गरेका थिए । त्यस पश्चात प्रेरणा विद्यालय र अन्य क्षेत्रमा भएका साहित्यिक कार्यक्रममा सहभागी हुन थालेका थिए^३ । घरमा पनि बाबु र जेठा दाजुबाट प्रभावित प्रेरणालाई विवाह पश्चात श्रीमती र सम्पूर्ण मित्रहरूबाट साहित्यिक कार्य गर्न प्रोत्साहन मिले गरेको छ ।

२.१.६ लेखनको सुरुआत र प्रकाशनको थालनी

गोविन्द गिरी प्रेरणाको लेखन यही समयबाट सुरु भएको हो भन्ने तथ्य पाउन गाह्रो छ । आफ्ना रचनाहरू संकलन गर्ने बानी नभएर सुरुआतका सामग्रीहरू अप्राप्य छन् । २०३१ सालमा विद्यालयमा वाचन गरेको 'बिहानी' शीर्षकको कविता नै उनको पहिलो लेखन हो । यस बिन्दुबाट सुरु भएको उनको साहित्य लेखनले २०४३ सालमा आस्था पत्रिकामा 'किनारा' शीर्षकको कथा मार्फत प्रकाशनका क्षेत्रमा समेत प्रवेश पाएको छ । यस क्रममा उनका छ कथा सङ्ग्रह, पाँच कविता सङ्ग्रह, चार उपन्यास, तीन यात्रासंस्मरण, दुई निबन्ध, एक एक हास्यव्यङ्ग्य र समालोचना र दुईवटा अनुवादका पुस्तकहरू प्रकाशित छन् । उनको लेखन र प्रकाशनको क्रम निरन्तर जारी छ ।

२.१.७ सम्मान तथा पुरस्कार

साहित्यका क्षेत्रमा क्रियाशील प्रेरणालाई विभिन्न समयमा सम्मान तथा पुरस्कारले सम्मानित गरिएको छ । साहित्यिक, सामाजिक दुवै क्षेत्रमा सफल व्यक्तित्व प्रेरणाले पाएका सम्मान तथा पुरस्कारहरू निम्न छन् :

१. २०४६ सालमा अन्तराल कथा सङ्ग्रहका लागि नारायणी वाङ्मय पुरस्कारबाट गोविन्द गिरी प्रेरणा र भीमचरण थापालाई संयुक्त रूपमा रु १०,००० ले पुरस्कृत गरिएको छ ।
२. २०५३ सालमा उन्नयन त्रैमासिकमा प्रकाशित सर्वोत्कृष्ट रचनालाई प्रतिवर्ष दिइने रु २,००० राशिको शिवप्रसाद उन्नयन पुरस्कार उनको फेरो शीर्षकको यात्राख्यानलाई प्राप्त भएको छ ।

---

३. ऐजन ।

३. २०५४ सालमा नेपाली भाषा साहित्यको उत्थानमा उल्लेखनीय कार्य गरे वापत कदर स्वरूप प्रमोद प्रधान र प्रेरणालाई संयुक्त रूपमा रु ४०,००० नगद सहित युवा वर्ष मोति पुरस्कारबाट सम्मानित गरिएको छ ।

४. २०५६ सालमा प्रतिभा समूह काठमाडौंले सक्रिय साहित्यिक व्यक्तित्वलाई प्रदान गर्ने प्रतिभा युवा सम्मानबाट सम्मानित गरिएको छ ।

५. २०५९ सालमा कथा विधाका लागि मैनाली कथा पुरस्कार पनि पाएका छन् ।^४

साहित्यिक क्षेत्रमा चार दशकको लामो यात्रा पार गर्ने क्रममा प्रेरणालाई देश, विदेश विभिन्न ठाउँबाट सम्मान र पुरस्कार दिने क्रम निरन्तर जारी छ । कविता लगायत साहित्यका अन्य विधामा पनि प्रेरणा सशक्त रूपमा देखा परेका छन् ।

२.२ व्यक्तित्व

गोविन्द गिरी प्रेरणा बहुविधामा साहित्यिक रचना गर्ने व्यक्तित्व हुन् । आख्यान, कविता, निबन्ध जस्ता विधाहरूमा सक्रिय रूपमा लागेका प्रेरणाको सामाजिक र एन. आर. एन व्यक्तित्व पनि प्रखर रहेको छ । साहित्यकारका रूपमा प्रख्यात उनको व्यक्तित्व समाजसेवीका रूपमा पनि त्यतिकै सशक्त रहेको छ । उनका सबै प्रकारका व्यक्तित्वहरूलाई सामान्य रूपमा चर्चा गर्नु आवश्यक छ ।

२.२.१. कथाकार व्यक्तित्व

गोविन्द गिरी प्रेरणाले आफ्नो साहित्यिक लेखनको सुरुआत आख्यान विधा अन्तर्गत कथा विधाबाट गरेका थिए । गोविन्द गिरी प्रेरणा कविका रूपमा जति प्रख्यात छन् त्यसभन्दा बढी आख्यानकारका रूपमा प्रख्यात छन् । यसको उदाहरणका रूपमा २०३४ साल फाल्गुन महिनाको फ्रेन्डस् क्लब कृपण्डोलको आस्था नामक मुखपत्रमा 'किनारा' शीर्षकको कथा प्रकाशनलाई लिन सकिन्छ । उनका कवितामा समेत कथात्मकता पाइने हुनाले प्रेरणा कति सशक्त कथाकार हुन भन्ने अनुमान लाउन सकिन्छ । २०३४बाट सुरुभएको उनको कथा लेखन लगभग दुई दशकजति फुटकर रूपमा विभिन्न पत्रपत्रिकामा प्रकाशित भइरहे । यसबीचमा प्रेरणाका सुतेको समुद्र, अन्तराल, छड्के तिलहरी, घोराही शून्य किलो मिटर, गन्तव्य गण वहाल पाँच कथा सङ्ग्रह प्रकाशित भएका छन् । उनका कथामा वर्तमान समाजका विकृति,

---

४. ऐजन ।

विसङ्गति, समाजका स-साना घटना एवम् समस्याका वरिपरि घुमेका कथानक पाइन्छ । प्रेरणाका कथाहरूमा प्रस्तुतिगत मार्मिक भन्दा सरल अभिव्यक्ति पाइन्छ । सक्षम समस्यालाई सोझो बयान गरेर उनले त्रासदीका व्यथाहरू व्यक्त गरेका छन् । देशमा विद्यमान बेरोजगारी, काम र मामको अभावले विदेशीन बाध्य युवाको लर्को र तिनले विदेशमा भोग्नुपर्ने कष्टकर जीवनको चित्रण उनका कथामा पाइने मूल मर्म हुन् । प्रेरणाले घरघरमा साहित्य भन्ने नाराका साथ आफ्नै प्रकाशन संस्था अनुभव प्रकाशन २०४३बाट आफैं सम्पादक रहेर लघुकथा अंक-१ (२०४३, बैशाख), लघुकथा अंक-२ (२०४३, जेष्ठ), लघुकथा अंक-३ (२०४३, चैत्र), लघुकथा अंक-४ (२०४४, बैशाख) प्रकाशन भएका छन् ।^४ प्रेरणाको यस प्रयासले घरघरमा कथालेखे तर प्रकाशन गर्न नसक्ने प्रतिभाका रचनाले प्रकाशित हुने मौका पाएका थिए । गोविन्द गिरी प्रेरणाको कथाकारिता शीर्षकमा त्रि.वि.बाट शोधपत्र लेखन समेत भएको छ । यसरी प्रेरणाको कथाकार व्यक्तित्व प्रखर देखिन्छ ।

२.२.२ उपन्यासकार व्यक्तित्व

गोविन्द गिरी प्रेरणाको सबैभन्दा उच्च व्यक्तित्व उपन्यासकार व्यक्तित्व हो । प्रेरणा कविका रूपमा जति सशक्त छन उपन्यासकारका रूपमा पनि त्यति नै सशक्त छन् । उत्खनन (२०५५), पाखण्डपर्व (२०५१), अन्तिम खाडल (२०५३) र मृगतृष्णा (२०५४) गरी चार वटा उपन्यास प्रकाशित गरेका प्रेरणालाई आधुनिक उपन्यासका परम्परामा आलोचनात्मक यथार्थवादी धाराका प्रमुख प्रतिभा भनेर चिनाइएको छ । समाजका अन्धविश्वास, शोषण, सामाजिक अहितका कार्यहरू, कुप्रथा, कुरीति तथा विसङ्गतियुक्त पक्षमाथि औंलो उठाएर विरोध गर्दै त्यस्ता विकृति सुधारको अपेक्षा गर्ने आलोचनात्मक यथार्थवादी उपन्यास लेख्नु प्रेरणाको विशेषता हो ।

२.२.३ कवि व्यक्तित्व

यस शोधकार्यले विशेष रूपमा गोविन्द गिरी प्रेरणाको काव्यकारिताको अध्ययन गर्ने भएकाले उनको कविता लेखनको विभिन्न कोणबाट अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ । यस कार्यबाट उनको कविता लेखनको विशिष्टताको निरूपण हुन्छ । यस शोधकार्यमा मुख्य रूपमा प्रेरणाको कवि व्यक्तित्वको केन्द्रमा रहेर अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ । प्रेरणालाई कविका

४. गोविन्द गिरी प्रेरणाबाट प्राप्त जनकारी ।

रूपमा चिनाउदा उनी नेपाली कविता परम्परामा गोपालप्रसाद रिमालले सुरू गरेको गद्य कविता शैलीलाई सशक्त रूपमा अधि बढाउने प्रतिभाका रूपमा स्थापित छन् । २०३५ सालमा युवा वर्ष १, अङ्क ३/४ साहित्यिक पत्रिकामा प्रकाशित भएको पहिलो कविता 'सम्भनाको लहर' बाट प्रेरणा कविका रूपमा देखा परे भने आजसम्म कविता लेखनलाई निरन्तरता दिइरहेका छन् ।

प्रेरणाका सयौँ फुटकर कविता तथा स्वप्न कथा जारी छ (२०४९), अचानक एकदिन (२०५३), फूलहरू केही त बोल ! (२०५५), राजमार्गका सुन्दरीहरू (२०५६) र दुई दशकका आवाजहरू (२०५६) जस्ता उत्कृष्ट कविता सङ्ग्रह प्रकाशित छन् । आधुनिक कविताका परम्परामा समसामयिक धाराका कवि प्रेरणा आफ्ना प्राय सबै कवितामा आख्यानको प्रयोग गर्छन् । त्यसैले उनलाई आख्यान कवि भनेर चिनाइएको पाइन्छ । गोविन्द गिरी प्रेरणा नेपाली कवितामा समसामयिक धाराका २०३० पछिका कवि मध्ये एक हुन् । उनी लगायत अन्य कविहरूले नेपाली कविता इतिहासमा गोपालप्रसाद रिमालले सुरू गरेको गद्य कवितालाई समसामयिक धारामा संरक्षण र संवर्द्धन गर्दै अगाडि बढाइरहेका छन् ।

'सडक कविता क्रान्ति' (२०३६) मा सक्रिय रूपमा लागेका कवि प्रेरणा आफ्ना कवितामा जीवन जगतका सत्य तथ्य घटनालाई प्रस्तुत गर्दछन् । प्रेरणाले मृत्यु, पीडा, वियोग, शोक तथा व्यक्तिगत घटनालाई कवितामा समेट्दै सामाजिक विसङ्गति, यौन तथा प्रेम आकर्षणलाई चित्रण गरेका छन् । राष्ट्र अन्तराष्ट्रिय परिवेशको चित्रण, वर्तमान विसङ्गत विश्वको चित्रण, राजनीति, धर्म, समाज, समाजका विकृति तथा विसङ्गतिलाई उजागर गर्नुका साथै विशेष रूपमा नारीका पीडा, वेदना, इच्छा, चाहानालाई सशक्त रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् । प्रेरणाका काव्य प्रवृत्तिहरूलाई उनका प्रकाशित चार सङ्ग्रहका कविताहरूबाटै केलाउनु पर्ने हुन्छ । कवि प्रेरणाको काव्यप्रवृत्ति र धारा समसामयिक लेखन नै हो । उनले समसामयिक लेखन भित्रका धेरै प्रवृत्तिहरूलाई अङ्गालेर कविता सिर्जना गरेका छन् ।

२.२.४ गीत तथा गजलकार व्यक्तित्व

प्रेरणाले आफूलाई साहित्यमा सक्रिय राख्ने क्रममा गीत तथा गजल समेत रचना गरेका छन् । ज्योति श्री त्रैमासिकमा 'गीत' शीर्षकमा, जुनेलीमा 'दुई गीत' शीर्षकमा, संगम त्रैमासिकमा 'गीत' शीर्षकमा गीतहरू र समसामयिक गजल सङ्ग्रहमा गजलहरू प्रकाशित छन् ।

२.२.५ निबन्धकार व्यक्तित्व

प्रेरणा निबन्ध लेखनमा पनि अग्रणी देखिन्छन् । उनको 'फेरो' (२०५३) यात्राख्यान प्रकाशित छ । यही फेरो यात्राबाट प्रेरणाले शिवप्रसाद उन्नयन पुरस्कार (२०५३) प्राप्त गरेका थिए । यस निबन्ध सङ्ग्रहका निबन्धहरूमा आर्थिक उपार्जनका लागि विदेशीने नेपाली युवाहरूका दुःख व्यथालाई प्रस्तुति गरिएको छ ।

२.२.६ नाटककार/एकाङ्कीकार व्यक्तित्व

साहित्यका सबै विधामा कलम चलाएका प्रेरणाले नाटकको पनि रचना गरेका छन् । कृतिका रूपमा नआएका उनका नाटकहरू मञ्चन भने गरिएको छ । उनको 'अस्वीकार' शीर्षकको नाटक बंगाली भाषामा समेत अनुवाद गरिएको छ । त्यस्तै उनको अर्को नाटक 'बीरबलको खीचडी' रेडियो नेपालबाट रेडियो नाटकका रूपमा प्रसारण समेत भएको छ । प्रेरणाले अशेष मल्लका थुप्रै नाटकमा अभिनय पनि गरेका छन् ।^५

२.३ निष्कर्ष

गोविन्द गिरी प्रेरणाको जीवन भोगाइ निकै कष्टकर देखिन्छ । बाल्यकालदेखि नै अवसरको खोजीमा बसाइँसराइको क्रम उनको प्रौढ उमेरसम्म पनि जारी छ । यही उतार चडावको जीवन भोगाइले उनलाई कवि, कथाकार वा समग्रमा साहित्यकार बनाएको छ । २०१५ सालमा जन्मिएका प्रेरणा अन्ठाउन्न वर्ष उमेरमा हाल अमेरिका राज्यमा स्थाई बसोबास गर्नुहुन्छ । २०४० सालमा अन्जु केसीसँग विवाह गरेका प्रेरणा विवाहपश्चात् त्रि. विमा जागिर गर्न थाल्छन् । दुई छोरा अनुभव र अनुरोधका पिता प्रेरणा साहित्यका क्षेत्रमा लागेर थुप्रै सम्मान तथा पुरस्कारले सम्मानित भएका छन् ।

गोविन्द गिरी प्रेरणाको व्यक्तित्व बहुआयामिक रहेको छ । उनको सामाजिक, साहित्यिक व्यक्तित्वले उचाइ लिएको छ । साहित्यका सबै जसो विधामा कलम चलाएका प्रेरणालाई कथाकार, उपन्यासकार र कविका भनेर विशेष रूपमा हेर्ने गरिन्छ । यसका अलवा निबन्ध, गीत, गजल, नाटक, अनुवाद जस्ता क्षेत्रमा पनि राम्रो उपस्थिति रहेको छ । हाल अवसरको खोजीमा प्रेरणा अमेरिका राज्यमा स्थाई रूपमा बसोबास गर्छन् ।

---

५. ऐजन ।

तेस्रो परिच्छेद

गोविन्द गिरी प्रेरणाको काव्ययात्रा तथा काव्यप्रवृत्ति

३.१ गोविन्द गिरी प्रेरणाको काव्ययात्रा

३.१.१ पृष्ठभूमि

गोविन्द गिरी प्रेरणाको जन्म २०१५ साल बैशाख ५ गते मकवानपुर जिल्लाको टेक्कर भन्सारीमा भएको हो । कथा, उपन्यास, निबन्ध जस्ता आख्यानात्मक कृतिहरूको रचना गरिसकेका प्रेरणाको २०३५ सालमा युवा (१/३) साहित्यिक पत्रिकामा प्रकाशित भएको पहिलो कविता 'सम्भनाको लहर'बाट प्रेरणा कविका रूपमा देखा परे भने आजसम्म कविता लेखनलाई निरन्तरता दिइरहेका छन् । यसबीचमा उनका पाँच कविता सङ्ग्रहहरू प्रकाशित भएका छन् । स्वप्न कथा जारी छ (२०४९), अचानक एकदिन (२०५३), फूलहरू केही त बोल ! (२०५५), राजमार्गका सुन्दरीहरू (२०५६) र यी चारै कविता सङ्ग्रहको सयुक्त सङ्ग्रह दुई दशकका आवाजहरू (२०५६) प्रकाशित भएको छ भने विभिन्न पत्रपत्रिकामा थुप्रै फुटकर रचनाहरू प्रकाशित छन् । उनका सङ्ग्रहहरूमा जम्मा एक सय चार वटा कविताहरू रहेका छन् ।

गोविन्द गिरी प्रेरणा नेपाली कविताको इतिहासमा समसामयिक धाराका २०३० पछिका कविमध्ये एक हुन् । उनी २०३५ सालबाट साहित्यको कविता विधामा प्रवेश गरेका हुन् । नेपाली कविता इतिहासमा गोपालप्रसाद रिमालले सुरू गरेको गद्य कवितालाई समसामयिक धाराका कविहरूले संरक्षण र संवर्द्धन गर्दै अगाडि बढाइरहेका छन् । 'सडक कविता क्रान्ति'मा सक्रिय रूपमा लागेका कवि प्रेरणा आफ्ना कवितामा जीवन जगतका साथ तथ्य घटनालाई प्रस्तुत गर्दछन् । प्रेरणाले मृत्यु, पीडा, वियोग, शोक तथा व्यक्तिगत घटनालाई कवितामा समेट्दै सामाजिक विसङ्गति, यौन तथा प्रेम आकर्षणलाई चित्रण गरेका छन् । राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय परिवेशको चित्रण, वर्तमान विसङ्गत विश्वको चित्रण, राजनीति, धर्म, समाज, समाजका विकृति, विसङ्गतिलाई उजागर गर्नुका साथै विशेष रूपमा नारीका पीडा, वेदना, इच्छा तथा चाहानालाई सशक्त रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् ।

२०३० साल पछि कविता लेखनमा सक्रिय गोविन्द गिरी प्रेरणाको कविता लेखनले चालीस वर्षे यात्रा पुरा गरिसकेको छ । लामो समय कविता लेखेर पनि प्रेरणाको कविता लेखनलाई राम्ररी अध्ययन विश्लेषण भएको छैन । यस शोध भन्दा पहिले प्रेरणाको कविता

यात्राको बारेमा कुनै चर्चा वा सीमा निर्धारण गरिएको पाइदैन । कसैको साहित्य यात्रालाई प्रकाशन मिति र रचनामा भएका प्रवृत्तिहरूका आधारमा निर्धारण गर्ने परम्परा रहको छ । प्रेरणाका कविता सङ्ग्रहका कविताहरूको प्रकाशन मितिका आधारमा एउटै कविता धाराको कालखण्डमा पर्दछ, भने उनका कविताहरूमा भएका प्रवृत्तिगत विशेषता पनि एउटै रहेको छ, तरपनि उनका कविताहरूमा केही प्रवृत्तिहरूमा भिन्नता र कविता लेखनमा प्रौढता पनि देखिएको छ । यसका आधारमा प्रेरणाको कविता यात्रालाई दुई भागमा बाढेर चर्चा गर्नु उपयुक्त देखिन्छ । फुटकर कविताहरू र दुई कविता सङ्ग्रह प्रकाशनसम्मको समय उनको अभ्यासिक र अनुभव बटुल्ने समय बनेको छ, भने त्यसपछिको समय कविता लेखन र कविताको शृङ्गारका आधारमा प्रौढता र उत्कृष्टता भएको चरणका रूपमा रहेको छ । यसैले गर्दा प्रेरणाका कवितायात्रालाई दुई चरणमा बाढेर विश्लेषण गरिएको छ । उनको कविता यात्रा लेखन आरम्भ देखि २०५३ सम्म र २०५४ देखि निरन्तर आजसम्म भनेर वर्गीकरण गरिएको छ ।

३.१.२ पहिलो चरण (लेखन आरम्भदेखि २०५३ सम्म)

गोविन्द गिरी प्रेरणाको कविता लेखनको पहिलो चरण उनका फुटकर कविता लेखन, प्रकाशन र दुई वटा कविताका सङ्ग्रह प्रकाशनको चरण हो । २०३३ सालमा हेटौँडाको एक पार्विक प्रकाशनले उनका पहिलो कविता प्रकाशन गरेको थियो तर त्यो प्राप्त छैन । यस समयदेखि प्रेरणाका फुटकर कविताहरू प्रकाशनमा आएका छन् । यस क्रममा २०३५ सालबाट नियमित रूपमा विभिन्न पत्रपत्रिकामा उनका कविताहरू प्रकाशन भइरहेका छन् । उनका यस चरणका फुटकर कविताहरू युवा, सञ्चय, पूजा, विकास, प्राङ्गण, लाकुरी, भानु, आस्था, प्राञ्जल, पारिजात, स्वतन्त्रता, पालुवा, मधुमालती, मनोरमा, परिवर्तन, ज्योतिश्री, रूपरेखा, लहरा, सौरभ, अठोट, अनुराग, दीपिका, चिन्तन, ज्योतिश्री, मधुपर्क, परिवेश, शान्ति, सन्देश, जुही, हिमलिला र मिमिरे जस्ता नेपालका प्रसिद्ध पत्रपत्रिकाहरूका प्रकाशित भएका छन् । माथिका विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित भएका फुटकर कविताहरू 'सम्भनाको लहर', 'धरती, आकाश र जिन्दगी', 'मलाई कान्तिको भोक लाग्छ', 'केही कविता', 'यो देश विउभदैछ', 'केही परिभाषा', 'दुई कविता', 'दुर्घटना', 'सुर्य सेलाउँदैछ', 'केही नेपाली परिभाषा', 'दुई', 'दुख्छ, मेरो देश कहाँ छ?', 'म मातेको रात', 'उत्सव', 'यात्रा अझै टुङ्गिएको छैन', 'आक्रमण', 'आभास', 'केही मुक्तकहरू', 'आफ्नो मृत्युको पीडा', 'स्कूल जाने विद्यार्थी', 'मलाई वर्तमान चाहिन्छ', 'मृत्यु नितान्त व्यक्तिगत हुन्छ', 'हिउँमा काठमाडौँ', 'अधुरो कथा', 'गोरखा', 'अवैध

सपना', 'मृत्यु कस्तो होला?', 'हामी निलो गीत गाउछौं', 'समयलाई टक्क्याएर', 'बेनाम जिन्दगी बाचिरहेछु', 'कुकुरहरू भुकिरहेछन्', 'मेरो आस्था', 'पलाँस', 'जर्मनी-९६', 'अध्यारोको पालकी', 'मृत्यु', 'सम्झौता', 'परदेशमा', 'परेवाहरू बारुदको गन्ध मन पराउदैनन्', 'देश परदेश', 'मुठीको माखो', 'तियानमेन चोक', 'विधवा रात मसँग सहवास माग्छे' आदि कविताहरू प्रकाशित भएका छन् ।

यो समय उनको कविता लेखनको अभ्यासको चरण हो । दर्जनौ पत्रपत्रिकामा दर्जनौ कविताहरू प्रकाशित भइसके पछि प्रेरणाका यसै चरणमा पहिलो कविताको सङ्ग्रह **स्वप्नकथा जारी छ** २०४९ सालमा प्रकाशनमा आएको छ । यस सङ्ग्रहमा पहिले प्रकाशन भइसकेका कविताहरूलाई सङ्गृहीत गरिएको छ । यस सङ्ग्रहका कविताहरूले नारीहरूका विभिन्न समस्या, समाजका विभिन्न पक्षहरू र वैदेशिक समस्यालाई प्रस्तुत गरेका छन् । जम्मा अठार वटा मात्रै कविताहरूलाई यस सङ्ग्रहमा स्थान दिइएको छ । यस भित्रका कविताहरूमा यथार्थ परिस्थितिको प्रस्तुति, समसामयिक सन्दर्भ, विसङ्गति र विद्रोह, नारीवेदना जस्ता पक्षहरूलाई प्रस्तुत गरेका छन् ।

यसै चरणमा प्रेरणाको दोस्रो कविताको सङ्ग्रह पनि प्रकाशित भएको छ । २०५३ सालमा **अचानक एक दिन** शीर्षकमा चौबीस कविताहरू समावेश गरेर प्रकाशित गरिएको छ । यसमा भएका कविताहरूले प्रेरणाका व्यक्तिगत भावनाहरूलाई प्रस्तुति गरेका छन् । यस सङ्ग्रहमा प्रेरणाका आफ्ना भावना, कल्पना र व्यक्तिगत घटनाहरूले स्थान पाएका छन् । आफ्ना पिताको मृत्यु शोकमा लेखिएका कविता, कविता शृङ्गारिक भावनाहरू, देशको विषम अवस्था र कविको विदेश पलायनमा उब्जेका भावनाहरू नै यस सङ्ग्रहका कविताहरू हुन् । यस सङ्ग्रहका कविताहरू काव्यिक परिष्कार तर्फ उन्मुख रहेका छन् । कविताहरूमा समग्र जीवन समावेश भएको छ भने यथार्थको प्रकटीकरण भन्दा पनि कविका भावहरूको शृङ्खला बनेका छन् ।

गोविन्द गिरी प्रेरणाको कविता यात्राको पहिलो चरण सक्रिय रहेको छ । दर्जनौ फुटकर कविता प्रकाशनबाट सुरु भएको उनको कविता यात्राको पहिलो चरण दुई वटा कविताका सङ्ग्रहहरू प्रकाशनसम्म फैलिएको छ । जीवन जगतका विभिन्न पाटाहरूको प्रस्तुति र आफ्नै जीवनका घटना जस्ता लाग्ने कविता लेख्नु प्रेरणाका यस चरणको काव्यप्रवृत्ति हुन् ।

३.१.३ दोस्रो चरण (२०५४ देखि निरन्तर)

गोविन्द गिरी प्रेरणाको कविता यात्राको दोस्रो चरण २०५४ सालमा प्रकाशित तेस्रो कविताको सङ्ग्रह **फूलहरू केही त बोल** बाट हुन्छ । यस सङ्ग्रहले उनको यात्रा नै विभाजन गर्ने कार्य गरेको छ । यस सङ्ग्रहमा कवि प्रौढ देखिन्छन् । यस अगाडिका कविताहरूमा पाइने भन्दा धेरै उनका कविता लेखनमा प्रौढता र कलात्मकता आएको छ । यस समयमा विभिन्न पत्रपत्रिकामा फुटकर कविताहरूको प्रकाशन निरन्तर जारी छ । उनका यस समयका फुटकर रूपका वा सङ्ग्रहका सबै कविताहरू कवितात्मक गुणले उत्कृष्ट छन् । लेखन समयका आधारमा पहिले लेखिएका कविताहरू भए पनि प्रकाशन समयसम्ममा तिनमा आवश्यक सुधार गरिएको छ ।

फूलहरू केही त बोल प्रेरणाको कविता यात्राको दोस्रो चरणअन्तर्गत प्रकाशनमा आएको कविताको सङ्ग्रह हो । यस सङ्ग्रहमा भएका कविताहरू लेखनका आधारमा २०४६ साल अगाडि लेखिएका कविताहरू हुन् । यसै आधारमा यस सङ्ग्रह भित्रका कविताहरू सबै भन्दा पहिलेका कविताहरू हुन् । यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा पनि तत्कालीन समयको समाज, राजनीति, सहर र निरङ्कुश राजसंस्था र त्यसले जनतामा पारेको असर सम्बन्धमा लेखिएका कविताहरू छन् । कवितामा व्यक्तिगत भावनाहरूले स्थान पाएका छन् । ग्रामीण जनताका आवाज र हत्या हिंसाग्रस्त समाजको चित्रण गरिएका कविताहरू यस सङ्ग्रहमा भएका कविताहरू हुन् ।

प्रेरणाको दोस्रो चरणमा प्रकाशित दोस्रो कविता सङ्ग्रह **राजमार्गका सुन्दरीहरू** पनि यथार्थको प्रकटीकरण गर्ने कविता सङ्ग्रह हो । यो २०५५ फागुनमा प्रकाशित भएको हो । यस भित्र भएका छत्तीस कविताहरूले उनका अन्य सङ्ग्रहका कवितालेभन्दा वर्तमान विश्वको जर्जर अवस्था, देशको गरिबी, शोषणमा परेका जनताहरूको आवाज, चेलीबेटी बेचबिखन र सहरमा बस्नेहरूमा हराएको मानवता जस्ता विषयलाई नै प्रस्तुत गरेका छन् । यस कविता सङ्ग्रहलाई गोविन्द गिरी प्रेरणालाई कविका रूपमा स्थापित गर्ने कविताहरूको संगालोका रूपमा हेरिएको छ । यस भित्र भएका कविताहरूमा उपेक्षितहरूका आवाज, हृदयस्पर्शी र मार्मिक प्रसङ्गहरूको प्रयोग गरिएको छ । यो सङ्ग्रह कविता यात्राको कोसेढुङ्गा बनेर आएको छ । कवितामा आवश्यक गुणहरूको राम्रो प्रयोग गरिएकोले यसलाई उत्कृष्ट सङ्ग्रहको रूपमा समालोचकहरूले चर्चा गरेका छन् । प्रेरणाको दोस्रो चरणमा नै २०५६ सालमा अर्को कविताको

सङ्ग्रह पनि प्रकाशनमा आएको छ । पूर्वप्रकाशित सम्पूर्ण कविता सङ्ग्रहका कविताहरूलाई एकै सङ्ग्रहको रूप दिएर दुई दशकका आवाज शीर्षकमा संयुक्त सङ्ग्रहका रूपमा प्रकाशित गरिएको छ । यस सङ्ग्रहमा चार कविता सङ्ग्रहका एक सय चार वटा कविताहरूलाई नै राखेर संयुक्त सङ्ग्रहको रूप दिइएको छ ।

गोविन्द गिरी प्रेरणाको चार दशक लामो कविता यात्रामा दर्जनौ फुटकर र पाँच कविताका सङ्ग्रहहरू प्रकाशित छन् । सङ्ख्यात्मक र गुणात्मक दुवै रूपमा उनका कविताको स्थान उच्च रहेको छ । केही कविताहरू सङ्ग्रहमा समावेश नगरिएको भए प्रेरणा पनि नेपालको कविता परम्परामा अध्ययनका लायक हुने कुरालाई नकार्न सकिदैन । आफ्नो छुट्टै पहिचान बनाउन सफल प्रेरणाको कविता यात्रालाई दुई चरणमा विभाजन गरेर चर्चा गर्नु वैज्ञानिक देखिन्छ । कविता लेखन र प्रकाशन गर्ने समय सुरुदेखि २०५३ सम्म उनको पहिलो चरण हो भने कविता लेखनको प्रौढताको समय २०५४ साल पछिको हालसम्मको समय दोस्रो चरण हो । उनका यही कवितालेखनका आधारमा काव्यप्रवृत्तिहरूको पनि निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

३.२ गोविन्द गिरी प्रेरणाका काव्यप्रवृत्ति

२०३०को दशकबाट कविता रचना गर्न थालेका गोविन्द गिरी प्रेरणाका सयौं फुटकर र पाँच वटा कविता सङ्ग्रहका कृतिहरू प्रकाशित भएका छन् । फुटकर रूपमा प्राप्त र सङ्ग्रहमा भएका कविताहरूका आधारमा उनको कविता विधाको प्रवृत्ति केलाउन सकिन्छ । २०३० कै दशकमा नेपाली कविताले मोड वा धारा परिवर्तन गरेको थियो । क्लिष्ट कविता लेख्ने परम्परालाई चिर्दै केही कवि प्रतिभाहरू सरल र स्वभाविक रूपमा स्पष्ट बुझ्न सकिने कविताहरू लेख्न थालेका थिए । यसै समयबाट कविता लेखनमा लागेका प्रेरणामा पनि त्यसको प्रभाव पारेको छ । उनका गद्य कविताहरूमा सरल र स्वभाविक फरक खालको कलात्मक प्रस्तुति पाइन्छ । शब्दको अनावश्यक प्रयोग गर्न नरुचाउने उनका कविताहरूले वर्तमानको यथार्थ प्रकटीकरण गर्ने उद्देश्य लिएका छन् । नारीहरूका समस्या, युवाहरूका समस्या, जनताहरूका समस्या, ग्रामीण जनताका समस्या, देशमा विद्यमान अराजक परिस्थिति, पलायनका पीडा, बेरोजगारी, हत्या हिंसा र सहरीकरण र त्यसले मान्छे मान्छेबीचको दुरी बढाएको जस्ता मर्महरू प्रेरणाका कवितामा भएका विषय र विषेशता हुन् । यिनै विशेषताका आधारमा उनका कविता विधाका प्रवृत्तिहरू केलाउने कार्य गरिएको छ । गोविन्द गिरी प्रेरणाका

काव्यप्रवृत्तिहरूलाई यिनका प्रकाशित चार कविता सङ्ग्रहहरू र उनका फुटकर कविताहरूका आधारमा गर्नुपर्ने हुन्छ । कवि प्रेरणाको काव्यप्रवृत्ति र धारा समसामयिकता नै हो । उनले समसामयिकता भित्रका धेरै प्रवृत्तिहरूलाई अँगालेर कविता सिर्जना गरेका छन् । कवि प्रेरणाका प्रवृत्तिहरू निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

३.२.१ समसामयिक चिन्तन

कवि प्रेरणा २०३० पछिको समयका कवि हुन् । उनी आख्यानकारका रूपमा स्थापित भइसकेका थिए । २०३५ सालको 'सम्भ्रनाको लहर' उनको पहिलो प्रकाशित कविता हो । यस समयबाट उनका कवितामा समसामयिक धारा र प्रवृत्तिको छाप स्पष्ट रूपमा पाइन्छ । २०३० को दशकदेखि यता देशमा भएका राजनीतिक तथा सामाजिक उतार चडाव, मानवीय विसङ्गति विकृतिको चरमरूप, महिला र पुरुषबीचको अन्तरको बृद्धि, राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय विषम परिस्थिति, हत्याहिंसा, अत्याचार, बलात्कारले गाजेको विश्वको चित्रण प्रेरणाले आफ्ना कवितामा गरेका छन् । उनी आजको वर्तमान समाजमा खुलेआम हुने यौन व्यापार र त्यसमा महिला र पुरुषको भूमिकाका बारेमा कवितामा प्रस्तुत गर्छन् । वर्तमानमा युवाहरूको वास्तविकता कविताका पङ्क्तिमा यसरी प्रस्तुत छ :

कहाँ होला उसको खसम
होला कहाँ खटिएको
कुन सिमानामा राइफल र मेसिनगन समातेर
उभिएको होला एटेन्सन् पोजिसन्मा ...।

(स्वप्नकथा जारी छ, 'मृतजीवि' पृ. १३) ।

यसैगरी प्रेरणाका कवितामा समाजमा महिलामाथि हुने अत्याचार बलात्कारको प्रसङ्ग पनि प्रस्तुत छ । एक कवितांश यसप्रकार रहेको छ :

रातरात भर छातिमाथि उफन सक्छौ
ठाउँ-कुठाउँ चाट्न सक्छौ
ठाउँ-कुठाउँ म्वाइँ खान सक्छौ
नरम नरम मासु गिजोल्न सक्छौ ।

(स्वप्नकथा जारी छ, 'वेश्या बयान १' पृ. १७) ।

प्रेरणाका कविताले गरिबीको चपेटमा परेका गाउँलेहरू कसरी सहर पस्छन् भन्ने कुराको प्रसङ्ग यसरी प्रस्तुत गरेका छन् :

खन्नलाई खोरिया नभएकाहरू
पकाउनलाई अन्न नभएकाहरू
ओठमा कलेटी परेकाहरू
र वर्षेपिच्छे वच्चा जन्माउनेहरू
हिजो आज काठमाडौँ पस्छन्
दुधे ओठ भएका छोराहरू
र सिमलकाँडे छाति भएका छोरीहरू
लस्कर लगाएर ।

(स्वप्नकथा जारी छ, 'अर्धनग्न सपना' पृ. २६) ।

यसै गरी वर्तमान राजनीतिक अस्थिरतालाई यसरी प्रस्तुत गरिएको छ :

छड्किरहेछ प्रजातन्त्र
बाजेको पालाको भुजुङ्गमा
गरिबीले थिचिएका जन
सारसको घाँटीले हेरिरहेछ
कहिले पाक्ला
त्यो पक्वान्न
र टन्न खाउँला ।

(स्वप्नकथा जारी छ, 'अनुत्तरित' पृ. ३५) ।

यसैबीच वैदेशिक रोजगारीमा जान बाध्य युवा युवतीका वेदना समेत प्रेरणाका कविताले यसरी प्रस्तुत गरेका छन् :

क्यालेन्डरको पाना हेरेर दिन गन्नु
बित्त बाँकी दिन महिना र वर्षहरू
र बितिसकेका हप्ता महिना र वर्षहरूको
हिसाब गुन्नु

बित्त बाँकी आजलाई पनि
बिकिसकेको हिसाब गरेर
बित्त बाँकी समयमा
एकदिन घटेको सोच्नु
र एकैछिन दङ्ग पर्नु
परदेशीको नियति ।

(स्वप्नकथा जारी छ, 'परदेशीको नियति' पृ. ५३) ।

यथार्थ घटना भएका कविताहरूको रचना गरेर प्रेरणाले आफ्नो महत्वपूर्ण काव्यप्रवृत्ति समसमायिक लेखनलाई बनाएका छन् । वर्तमान समाजको जस्ताको त्यस्तै चित्र उतार्नु उनको विशेषता र प्रवृत्ति हो । आफूले देखेका र भोगेका कुराहरू सरल सबैले बुझ्ने भाषामा प्रस्तुत गर्नु उनको प्रवृत्ति हो । यो प्रवृत्ति उनका धेरै जसो कविताहरूमा पाइन्छ ।

३.२.२ नारीवादी चिन्तन

प्रेरणा नारीवादी कवि हुन पहिलो कविता सङ्ग्रहमा एक भाग नारीहरूकै लागि छुट्याएर उनले यसको प्रमाण दिएका छन् भने अन्य सङ्ग्रहहरूमा पनि नारीलाई कुनै न कुनै रूपमा स्थान दिएका छन् । प्रेरणाका प्राय सबै कविताहरूमा कतै न कतै नारीको आगमन भएकै हुन्छ । राजकुमारको प्रतिक्षा गर्ने वा सपना देख्ने तीर्थमाया होस् या मिलन चाहने सावित्रीदेवी होस्, विक्रमवाबुले गिद्धे नजरले हेरेकी वा आफ्नो तिर्खा मेटाएकी सपनामा बाँच्ने सुवासिनी होस् या चार वच्चाकी आमा जो चिया बेचेर घर चलाउने तर श्रीमानको दिनहुँ पिटाइ खाने लक्ष्मी होस्, भर्खरै रत्यौली खेलेर फर्केकी गौरी होस् या त पुरुषको रात रङ्गन बनाउने बेश्या हुन् सबैले प्रेरणाका कवितामा स्थान पाएका छन् । यसै गरी प्रेरणाका कवितामा काठमाडौँमा गलैँचा कारखानामा काम गर्न आएर बेश्या बनेकी चमेलीको कथा पाइन्छ । काठमाडौँको भिड र आमा बाबुको उपचारमा आफ्नो वैश, उमेर भुलेकी टाइपिस्ट केटीको कथा पाइन्छ, भने विश्व जगत बोकेकी क्यारोलिनाको कथा पाइन्छ । नारीहरूका विषयमा लेखिएका केही कवितांशहरू यसप्रकार छन् :

आशौच बारेकी अधवैशे तीर्थमाया
गहकण्डको अर्धपारदर्शी सिमा छिचोलेर
पारदर्शी सिसा बाहिर देख्छे

टुक्राटुक्रा भैसकेका सपनाहरू ।

(स्वप्नकथा जारी छ, 'तीर्थमाया र बैशका सपनाहरू' पृ. ३) ।

यस कवितांशमा विधवाको मर्म प्रस्तुत गरिएको छ । नेपाली समाजले कलिलो उमेरमा विधवा भए पनि अर्को विवाह गर्न अनुमति नदिने र त्यसले एउटी कलिलो उमेरकी विधवाको जीवनमा पार्ने असर यसमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

एकै सपनाको राजकुमार पखिँएर बसेकी नारीको वेदना यस्तो छ :

परिलसके अस्ति नै
चन्द्रगिरीमा जमेको हिँउ उता
पत्रपत्र जम्दैछन् सावित्रीका
हृदयमा सम्भ्रनाका पाप्राहरू... ।

(स्वप्नकथा जारी छ, 'तुषारो र अग्निपुरुष' पृ. ५) ।

पुरुषहरूले महिलामाथि गर्ने दमनको कवितांश यसप्रकार छ :

साँझ परेपछि उ
कुनै पनि बेला आउन सक्छ
र आउने बित्तिकै उसले सबभन्दा पहिले
लक्ष्मीलाई लात जमाउँछ ... ।

(स्वप्नकथा जारी छ, 'स्वर्ग' पृ. १०) ।

यस्तै विदेश पलायन भएका युवाहरूका श्रीमतीहरूका वेदना यसप्रकार छन् :

कहाँ होला उसको खसम होला कहाँ खटिएको
कुन सिमानामा राइफल र मेसिनगन समातेर
उभिएको होला एटेन्सन् पोजिसन्मा
गौरीलाई क्यै थाहा छैन ... ।

(स्वप्नकथा जारी छ, 'मृतजीवि' पृ. १३) ।

एक कवितामा सहर पसेकी महिला र उसको जीवन शैलीको कविता यस्तो छ :

पछिल्ला सर्काहरूको

भर्न बाँकी खरानीसहित
हातमा आधा सकिएको चुरोट
र आँखामा घनघोर सन्नाटा सदियौंको भैं देखिने
निस्लोट अनिदोपना र पेटमा
वितेको दिनदेखिको भोक लिएर
रेलवे स्टेशनको फलामे बेञ्चमा बसेकी छे
क्यारोलिना !

(अचानक एक दिन 'क्यारोलिना' पृ. ५२) ।

यसमा सहर पसेका युवतीहरूको जीवनको चर्चा भएको छ । उनीहरूको जीवन विकृत देखाइएको छ । यसरी गोविन्द गिरी प्रेरणाका कविताहरूमा महिलावर्गलाई विशेष स्थान दिइएको छ र उनीहरूलाई सम्मान पनि गरिएको छ ।

३.२.३ आख्यानात्मक संरचनाको प्रयोग

कविता प्रगीतात्मक, आख्यानात्मक र नाटकीय तीन प्रकारका हुन्छन् । प्रेरणा कवि पूर्व आख्यानकार भएकाले उनका कवितामा आख्यानको प्रयोग पाइन्छ । उनका 'स्वप्न कथा जारी छ', 'स्वर्ग, मृतजीवि', 'अर्धनग्न सपना', 'टाइपिस्ट केटी', 'सुनको मृग', 'क्यारोलिना' जस्ता कविताहरू कथात्मक स्वरूपमा देखिएका छन् । भिनो कथावस्तु भएका यी कविताहरू कथाकार प्रेरणाका छाँया बनेका छन् ।

आख्यानात्मक कविताहरूका केही उदाहरण यसप्रकार छन् :

एउटा पुरुष पनि छ त्यो घरमा
जसलाई लक्ष्मीको लोग्ने भनिन्छ, जो विहान
अबेरसम्म सुन्छ ओछ्यानमा नै चिया पिउँछ
उठ्ने वित्तिकै भात खान्छ
र हिजो दिनभरिको चियाको व्यापार
खल्तीमा घुसारेर तासको खाल भएतिर लाग्छ ।

(स्वप्नकथा जारी छ 'स्वर्ग' पृ. १०) ।

यसमा एउटा महिलाले चलाएको घरको कथा प्रस्तुत छ । जुन घरमा पुरुष जुवा र तासमा मस्त छ भने महिलाले चिया पसल गरेर छ जनाको परिवार पालेकी छ ।

यस्तै हाम्रो सरकारी कार्यलयमा हुने विकृतिको कथा यसरी प्रस्तुत गरिएको छ :

हातमा अखवार लिएर
उड्दा उड्दै
अखवारकै सिरानी हालेर घुर्दैछ सुब्बा ।
आन्दोलनमा मरेका र घाइते हुनेहरूको
एउटा लामो सूची पढ्दैछ खरिदार
र त्यसको विपक्षमा आफ्ना तर्कहरू
तेर्सार्दैछ मुखिया ।

(अचानक एक दिन, 'अड्डा' पृ. १८) ।

यस कवितांशले नेपालका अड्डा वा कार्यलयमा हुने कार्यशैलीको कथात्मक प्रस्तुति गरेको छ ।

यस्तै किसानहरूका मर्म पनि कथामा यसरी प्रस्तुत गरिएको छ :

यो फाँटमा तपाईं देखिरहन् भएको छ
यहाँ म, ऊ, उनी, तिनीहरू छन्
सबका हातमा औजार छन्—
कटो, कोदालो, हँसिया, बन्चरो ।
हामी या तर्तरी पसिना चुहाएर गृष्ममा
सेता तुषारा कुल्चेर चरम चरम हिउँदमा
यो बाँझो भूमि खन्छौं—
छातीभरिको साहस बटुलेर
पाखुरीभरिको वर्कत ओछ्याएर ।

(फुलहरू केही त बोल, 'नीलो गीत' पृ. ४६) ।

यसरी प्रेरणाले आफ्ना कविताहरूमा कथाको धेरै प्रयोग गर्ने भएकाले आख्यानात्मक कविता लेखन पनि उनको प्रमुख काव्यप्रवृत्ति हो ।

३.२.४ भावना र कल्पनाभन्दा यथार्थको प्रस्तुति

प्रेरणाका कवितामा जीवन र जगतको सृष्टिसँगै आरम्भ भएको मानिसका अनन्त इच्छा, आकाङ्क्षा एवम् चाहानाहरूको कथा निरन्तर जारी नै छ । यस भित्र नारीका यथार्थ दुःख पीडा, सपना प्रस्तुत गरिएको छ । देशको वर्तमान् राजनीति, समाज र समग्र विश्वजगतको सन्दर्भ प्रेरणाका कवितामा पाइन्छ । पुरुषले महिलामाथि गर्ने शारीरिक र मानसिक शोषणको यथार्थ घटना उनका कवितामा पाइन्छ । उनका कवितामा यथार्थ प्रस्तुत भएका केही पङ्क्ति यस्ता छन् :

सुवासिनी र सुवासिनीहरू सधैं
सपनामा बाँच्छन्
विक्रमबाबु र विक्रमबाबुहरू सधैं
सपनामाथि रजाइँ गरेर
यथार्थमा बाँच्छन् युगको स्वप्नकथा जारी छ ।

(स्वप्नकथा जारी छ, 'स्वप्नकथा जारी छ' पृ. ८) ।

यस कवितांशमा पुरुषहरूको हैकमवादी समाजको चित्रण गरिएको छ । वर्तमानमा विद्यमान पितृ सत्तात्मक समाजको चित्रण यसमा यथार्थ रूपमा भएको छ ।

राइफल मेसिनगन
घोप्टो फर्काएर
शिथिल मनस्थिति सहित
युद्ध हारेर
आफ्नो क्याम्पमा फर्किरहेका
सैनिक होइनन् ती
ती त हुन
कुटो, कोदालो, हलो
र हुन ती
धरतीका प्यारा सन्तान ।

(स्वप्नकथा जारी छ, 'धरतीका प्यारा सन्तान' पृ. ४४) ।

यस कवितांशमा ग्रामीण युवाहरूको यथार्थ चित्रण गरिएको छ । देशमा भएको बेरोजगारीको पनि यसले सङ्केत गरेको छ । विश्वमा जस्तोसुकै युद्ध गर्न सक्षम हाम्रा युवाहरू खेतबारीमा नै बिलाएर गएको कुरालाई यसमा देखाइएको छ ।

३.२.५ काव्यिक परिष्कारतर्फ उन्मुख

गद्यमा कविता लेख्ने प्रेरणाले गद्यमा भए पनि परिष्कृत कविता लेख्छन् । प्रेरणा कविता साहित्यमा सक्रियताका लागि मात्रै महफ्वपूर्ण छैनन् । उनी त गोपालप्रसाद रिमालका चेला वा भनौँ सन्तति भएर गद्य कवितालाई निरन्तरता दिनेमा पनि महफ्वपूर्ण छन् । बिम्ब प्रतीकको अत्याधिक प्रयोगले भाषिक शुद्धता र यथार्थ प्रस्तुतिले उनका कवितालाई परिष्कृत र उत्कृष्ट बनाएका छन् । उनका अर्धनग्न सपना, हड्डी र देशको मानचित्र, प्वाँख, अड्डा, अवतारहरू, अन्त्यहिन, कुरुक्षेत्र, पेट, दाम्लो, युद्ध, च्याङ्वाको लँगौटी जस्ता कविताहरू अति उत्कृष्ट कविताहरू हुन् । केही उदाहरणहरू यसप्रकार छन् :

कस्तो अनौठो संयोग
त्यो हड्डीको आकार
मेरो देशको मानचित्रसँग ठयाम्मै मिल्छ
जसलाई च्यापेको छ
भोको कुकुरको धारिलो दाँतले ।

(अचानक एक दिन, 'हड्डी र देशको मानचित्र' पृ. ५) ।

एउटा मीठो चुम्बुनको लागि
दौडिरहेछ मुहम्मदको नयाँ अवतार
तस्लिमा नसरिनको गुप्त निवासतिर !

(अचानक एक दिन, 'अवतारहरू' पृ. ५६) ।

दाम्लो जब चुडिँन्छ
बाँधिनेहरू त फुक्का हुन्छन्
दाम्लो स्वयम् पनि स्वतन्त्र हुन्छ
दाम्लो स्वयम्ले प्रजातन्त्र अनुभव गर्छ ।

(फूलहरू केही त बोल, 'दाम्लो' पृ. २१) ।

यसप्रकारका कविताहरूको रचना गर्न सक्ने कवि प्रेरणा परिष्कृत कविताहरू रचना गर्न उन्मुख छन् । कवितामा बिम्ब र प्रतीकको अत्याधिक प्रयोग गर्न रुचाउने र सरल तरिकाबाट व्यङ्ग्य गर्न सक्ने यथार्थवादी कविका रूपमा कवि प्रेरणा रहेका छन् ।

३.२.६ सरल शब्दमा विशिष्ट भावको प्रस्तुति

प्रेरणाका कविता पढ्दा सरल लाग्छ तर सरलता भित्र उनका कवितामा विशिष्ट देखिन्छ । जसरी पानी निरन्तर बगिरहन्छन्, जसरी मान्छे स्वतन्त्र हुनमा विश्वास राख्छ त्यसरी नै प्रेरणाका कविताले निरन्तर स्वतन्त्रता चाहेका हुन्छन् । यसका केही उदाहरण यस्ता छन् :

दाम्लो स्वयम्मा एउटा घाउ पनि हो
दाम्लो स्वयम्मा एउटा पीडा पनि हो
दाम्लो बाँच्छ, धेरैलाई बाँच्छ
तर तपाईंले कहिल्यै सोच्नु भएको छ,
दाम्लो स्वयम् बाँधिएको हुन्छ ?

(फूलहरू केही त बोल 'दाम्लो ' पृ. २१) ।

सुख-दुःख, आँसु-हाँसो, जीवनका स्वाभाविक प्रक्रिया हुन् । बाटामा आइपरेका बिध्नवाधा र अवरोधसँग आत्तिएर कतिपयले आत्महत्या गर्ने कुरालाई उनी व्यङ्ग्य गर्दै भन्छन् :

बाँच्नुको सहज वास्तविकतालाई
तथाकथित नियतिको रूपमा लिनेहरू
जो वर्तमानको धारिलो तरवार देखेर
जाडोमा जङ्घार तर्दा भैं
थर्थर तिघ्रा कपाउँछन् थर्थर ओठ कपाउँछन्
र मृत्युपछिको कल्पित जीवन स्वीकारन
आत्महत्या गर्छन्
म ती कायरहरूलाई
हज्जार वार धिक्कार भन्छु
म तिनको कायरतालाई सदैव घृणा गर्छु ।

(फूलहरू केही त बोल 'आत्महत्या गर्नेहरूलाई' पृ. २३) ।

यसप्रकारका कविताहरूले उनको सरलता भित्र रहेको महानता देखाउछन् । उनी वर्तमान अवस्थलाई सामान्य रूपमा व्यङ्ग्य गर्छन् । सामान्य भाषा, शैलीको प्रयोग र कवि निर्मित प्रतीकहरूले उनका कवितालाई सरल तर विशेष बनाएका छन् ।

३.२.७ स्वच्छन्दतावादी चिन्तन

स्वच्छन्दतावादमा प्रकृतिको चित्रण, ग्रामीण जनजीवनप्रति प्रेम जस्ता विशेषता रहन्छन् । गोविन्द गिरी प्रेरणा गाउँलाई बिसिएर सहरमा रमाएका वर्तमान् कविहरूका भिडमा गाउँका कवि भनेर स्पष्ट चिन्तन सकिने कवि हुन् । उनले आफ्ना कवितामा थला परेको एउटा बस्तीको बारेमा लेखेका छन्, गोरखाको बारेमा लेखेका छन्, गाउँले च्याङ्वाको बारेमा लेखेका छन्, गान्तोक गाउँका बारेमा लेखेका छन्, च्छो रोल्पा ताल वरपरका गाउँलेहरूको वेदना गाएका छन्, हुम्लाका गरिब र भोका मान्छेका वेदना लेखेका छन् साथै उनले अवसरको खोजीमा गाउँघरका मानिसहरू कसरी लाम लागेर सहर पस्छन् त्यसका बारेमा लेखेका छन् र अन्त्यमा सहरमा मान्छेहरू हराएका छन् भन्दै वर्तमान् मान्छेको व्यस्तता र हराएको मानवताको बारेमा यसरी लेखेका छन् :

जङ्गलसँगै एउटा बस्ती छ

बस्तीमा घरहरू छन्

गोठहरू छन्

तर मान्छेको कतै चालचल छैन

(फूलहरू केही त बोल, 'थला परेको एउटा बस्तीको कथा' पृ. ७) ।

मैले सम्भनामा सँगाले यसलाई

यो धरतीको जुनसुकै कुनामा पुगु म

गोरखाको सम्भना हराउने छैन

गर्भे गाईनेको साराङ्गी बिसने छैन

(फूलहरू केही त बोल, 'गोरखा' पृ. २८) ।

माथिका कवितांशहरूमा प्रेरणाले ग्रामीण परिवेशको चित्रण गरेका छन् । जङ्गलकाबीचमा भएको सुन्दर बस्तीको चित्रण र गोरखा जिल्लाको सम्भनामा यी कविताहरू लेखिएका हुन् ।

यस्तै ग्रामीण भेगका गरिवहरूको अवस्था र भारतको गान्तोक सहरको सुन्दरता र विकासको पनि चित्रण यसरी देखाएका छन :

परार सहर गएर उसले एउटा कछाड किनेको थियो
पोहोरसम्म उसले कछाडको रूपमा लगायो
यसपाली उसले लङ्गौटी बनायो

(फूलहरू केही त बोल, 'च्याङ्वाको लगौटी' पृ. ३६) ।

सुसाईरहेछ टिष्टा आदिम राग
अलिमाथि रानी पुल गला खोलेर
भाका हाल्दैछ लोक गीतको
हनुमानढोका मीठो चुम्बनको लागि
भुक्ने तरखरमा छ
तर यी सबबाट बेखबर भैँ
अर्धनिन्द्राबाट भर्खर ब्युँभेको छ
गान्तोक !

(राजमार्गका सुन्दरीहरू, 'गान्तोक-९८' पृ. १२) ।

एक कवितामा नेपालको विकट हुम्ला जिल्लाको मर्म यसरी प्रस्तुत गरिएको

छ :

हुम्लाको लालटेनले
उज्यालो हुदैन काठमाडौं ?
हुम्ला देशको मानचित्रमा
कहाँनेर पर्छ थाहा छ तपाईंलाई ?
यी सबबाट बेखबर हुम्ला छटपटाइरहेछ भोकले !

(राजमार्गका सुन्दरीहरू, 'हुम्लाको भोक' पृ. २५) ।

प्रेरणाका कविताहरूमा गरिव किसान, पिडीत युवाहरू, घरायसी काममा नै दिन विताउन बाध्य नारीहरू, खेती किसानीमा जीवन जटिल बनेका जनताहरू आदि मर्मको प्रस्तुति गरिएको छ । उनका कविताहरूमा विभिन्न स्थान, परिवेश , समय र घटनाको वर्णनले गाउँको चित्रण गरेका छन् ।

३.३ निष्कर्ष

वर्तमान समयमा अमेरिकामा बस्दै आएका गोविन्द गिरी प्रेरणाले कविता लेखनकार्यलाई निरन्तरता दिदै आएका छन् । उनी अहिले पनि कविता रचनामा लागि रहेका छन् । कविता लेखनको चालीस वर्ष पुगेको अवस्थामा उनको कविता लेखनलाई महफवका साथ हेर्नुपर्ने भएको छ । आफ्ना कवितामा गथार्थको प्रकटीकरण गर्नमा ध्यान दिने उनको कविता लेखन अभ्यासको चरण र कृति प्रकाशनको चरण गरेर दुई भागमा विभक्त भएको छ । दर्जनौ पत्रपत्रिकामा सयौं फुटकर कविताहरूको रचना पश्चात उनमा पुस्तककार कृतिको प्रकाशन गर्ने सोच आएको पाइन्छ । कतिपयले प्रेरणालाई संख्यात्मक रूपमा मात्र बढी कविता लेख्ने भनेर विश्लेषण पनि गरेको पाइन्छ तर उनका कविता राम्ररी अध्ययन गर्ने हो भने गुणात्मक रूपमा पनि विशिष्ट छन् । कवितामा कल्पनाको प्रयोग गर्न होस् या यथार्थको उनी अग्रपङ्क्तिमा छन् । वर्तमानमा हराएको मानवताप्रति उनी चिन्तित छन् ।

चौथो परिच्छेद

गोविन्द गिरी प्रेरणाका कविताहरूको विश्लेषण

४.१ परिचय

गोविन्द गिरी प्रेरणाका स्वप्नकथा जारी छ (२०४९), अचानक एकदिन (२०५३), फूलहरू केही त बोल (२०५५), राजमार्गका सुन्दरीहरू (२०५६) र दुई दशकका आवाजहरू (२०५६) गरी पाँच वटा कविता सङ्ग्रहहरू प्रकाशित छन् । कविताका संरचना, प्रकार र तप्व जस्ता पक्षहरू विश्वसाहित्यमा समान हुन्छ । कविताको संरचना, कविताको संरचनात्मक प्रकार वा कवितालाई आधुनिक ढङ्गमा निम्नलिखित तीन प्रकारमा वर्गीकरण गरिएको छ : १. प्रगीतात्मक, २. आख्यानात्मक र ३. नाटकीय कविता^१ कविताको यस आधुनिक वर्गीकरणका आधारमा प्रेरणाका कविता प्रगीतात्मक र आख्यानात्मक रहेका छन् ।

कविताको विश्लेषण गर्नका लागि स्पष्ट आधार आवश्यक हुन्छ । पूर्वीय, पाश्चात्य तथा नेपाली साहित्यका विद्वान तथा समालोचकहरूले कविताको विश्लेषणका लागि स्पष्ट आधार तप्वहरूको निर्धारण गरेका छन् । कविताका तप्व तथा संरचक घटकहरूका बारेमा पूर्व र पश्चिमका विद्वानहरूको मतभिन्नता पाइन्छ । पूर्वीय साहित्यशास्त्रमा रस, ध्वनी, रीति, वक्रोक्ति, अलङ्कार आदिलाई काव्यतप्व मानिएको छ । यस्तैगरी पश्चिमका विद्वानहरूले विषयवस्तु, भाषा, शैली, छन्द, लय, बिम्ब, प्रतीक आदिलाई कविताका तप्व तथा संरचक घटक मानेका छन् ।

कविता सम्बन्धी पूर्वीय र पाश्चात्य मान्यताको अध्ययन गरी बरिष्ठ नेपाली समालोचक प्रा. डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेले कविता सिद्धान्त र नेपाली कविताको इतिहास(२०६०) नामक कविताको आधार ग्रन्थ तयार पारेका छन् । उक्त कृतिमा कविताका संरचक घटकहरू वा आवश्यक तप्वहरू निम्नानुसार निर्धारण गरिएको छ : वस्तु, सहभागी, परिवेश, उद्देश्य, दृष्टिबिन्दु, भाषाशैलीय विन्यास ।^२ यही आधारमा गोविन्द गिरी प्रेरणाका कविता सङ्ग्रहहरूको अध्ययन गरिन्छ ।

१. खगेन्द्रप्रसाद, लुइटेले, नेपाली काव्य समालोचना, (काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन, २०६७) पृ. ९ ।

२. खगेन्द्रप्रसाद, लुइटेले, कविता सिद्धान्त र नेपाली कविताको इतिहास, (काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठान, २०६०) पृ. ७६ ।

४.२ स्वप्नकथा जारी छ कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण

४.२.१ परिचय

आफ्नो कविता साधनाको एक दशक भन्दा लामो समयसम्ममा लेखिएका उत्कृष्ट कविताहरू २०४९ सालमा सङ्ग्रहित भएर **स्वप्नकथा जारी छ** शीर्षकमा प्रकाशित भएका छन् । यस सङ्ग्रहको २०५६ सालमा दोस्रो संस्करण पनि प्रकाशित भएको छ । यस सङ्ग्रहमा जम्मा १८ वटा कविताहरू रहेका छन् । यसै कविता सङ्ग्रहको दोस्रो संस्करणको कविको मन्तव्यमा कवि स्वयम्ले यस कविता सङ्ग्रहको सम्बन्धमा व्यक्त गरेका धारण अनुशार पाठ्यक्रममा नरहेको कविता सङ्ग्रह भएर पनि दोस्रो संस्करण आउनु नेपाली कविताका सन्दर्भमा अनौठो कुरा हो । वि.स.२०४९ सालमा प्रकाशित पहिलो संस्करण समाप्त भएको धेरै समय बितिसकेको र कतिपय पाठकहरूले खोजी गरेका कारणले यो दोस्रो संस्करण प्रकाशनमा आएको हो । उनका कविताहरू लोकप्रिय रहेकाले दोस्रो संस्करणको आवश्यकता परेको हो ।

स्वप्नकथा जारी छ २०४९ भन्दा पहिले लेखिएका फुटकर कविताहरूको संगालो हो । यस **स्वप्नकथा जारी छ** सङ्ग्रहको पहिलो खण्ड 'स्वप्नकथा जारी छ'मा १० कविताहरू रहेका छन् । यी दस कविताहरू मार्फत प्रेरणाले नेपाली महिलाहरूको कथा व्यथालाई स्वर दिन प्रयत्न गरेका छन् । 'समय सत्ता'का चार कविताहरू प्रेरणाको समकालीन समयप्रतिको प्रतिक्रिया हो भने 'पलायन यात्रा'का चार कविताहरू उनको बेलायत पलायनसँग सम्बन्धित खण्ड हो । समग्रमा गोविन्द गिरी प्रेरणाको पहिलो कविता सङ्ग्रह **स्वप्नकथा जारी छ** महिला, समकालीन समय र कविको व्यक्तिगत घटनाहरूको प्रस्तुति हो ।

स्वप्नकथा जारी छ वि.स. २०४९ साल भित्र विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित १८ वटा कविताहरूको सङ्ग्रह हो । तीन खण्डमा तीन उपशीर्षक दिएर यस सङ्ग्रहको संरचना मिलाइएको छ । पहिलो खण्ड 'स्वप्नकथा जारी छ'मा तीर्थमाया र बैसका सपना, तुसारो र अग्निपुरुष, स्वप्नकथा जारी छ, स्वर्ग, मृतजीवि, बेश्या बयान-१, बेश्या बयान-२, बेश्या बयान-३, अर्धनग्न सपना, र टाइपिस्ट केटी गरी १० वटा कविता, दोस्रो खण्ड 'समय सत्ता'मा अनुत्तरित, सुरक्षा प्रश्न, समय सत्ता र धरतीका प्यारा सन्तान गरी ४ वटा कविता रहेका छन् । तेस्रो खण्ड 'पलायन यात्रा'मा पलायन यात्रा, परदेशीको नियती, चिठी किन आएन ? र परदेशमा गरी ४ वटा कविता रहेका छन् । प्रेरणाको यस कविता सङ्ग्रहमा भएका १८ वटा कविता मध्ये

११ अनुच्छेदको 'तिर्थमाया र बैसका सपना' अनुच्छेदका आधारमा लामो कविता र हरफका आधारमा १३२ हरफको 'समय सत्ता' सबैभन्दा लामो कविता हो । त्यस्तै 'चिष्टी किन आएन' २ अनुच्छेद र १९ हरफको सबैभन्दा छोटो कविता हो । सबै कविताको बाह्य संरचना असन्तुलित देखिन्छ ।

४.२.२ वस्तु

कृतिमा बाह्य प्रकाशनको सारभूत अंश वा सारतप्व तथा आन्तरिक सप्व वा गुदिलाई वस्तु भनिन्छ । यो जुनसुकै कृतिलाई अस्तित्व प्रदान गर्ने सर्वप्रमुख तप्व हो । वस्तुबिना कृतिको संरचना हुँदैन । यसअन्तर्गत विषय, सप्व, आधारतप्व र यथार्थ पर्छन् । कृतिको विशेष र आवश्यक घटक मानिने वस्तु कृतिको प्रकृति अनुरूप फरक हुन्छ । प्रगीतात्मक कवितामा भाव वा विचार, आख्यानात्मक कवितामा घटना, प्रसङ्ग वा कथानक र नाटकीय कवितामा कार्यव्यापार वा द्वन्द्वका रूपमा वस्तुको उपस्थिति रहन्छ । कविताको विषयवस्तु त्यसको बीजविचार वा प्रमुख भाव हो । यसको मूलभाव सवषयवस्तु मात्र नभएर विषयवस्तुको निमार्ण गर्ने कथन पनि हो । कविताको विषयवस्तु नैतिक, औपदेशिक, भावनात्मक, रागात्मक, सौन्दर्यमूलक आदि जे पनि हुनसक्छ । कवितामा विषयवस्तुको प्रस्तुति सामान्य रूपमा नभई कलात्मक एवं सौन्दर्यात्मक ढङ्गले गर्नुपर्छ ।^३

स्वप्न कथा जारी छ सङ्ग्रहका कविताहरू आख्यानात्मक र प्रगीतात्मक संरचनामा भएका कविताहरू हुन् । यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा रहेको भाव वा विचारलाई मूलभावको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । कविताको विषयवस्तु अनुसार नै त्यसले प्रकट गर्न खोजेको भाव वा विचार स्पष्ट हुन आउँछ । कविताको आदिभागमा भाव वा विचारको विजारोपण, मध्यभागमा उत्थान र अन्त्यभागमा निष्कर्ष व्यक्त भएको पाइन्छ । यहाँ कविताको मूलभावलाई तालिकामार्फत प्रष्ट पारिएको छ ।

कविता	मूलभाव
१. तीर्थमाया र बैसका सपना	यस कविताको मूलभाव भनेको जति नै कम उमेरमा विधवा भए पनि नेपाली समाजमा नारीहरू आफ्नो बैसका चाहाना र सपनाहरू दबाएर एकलो जीवन बाच्च बाध्य छन् भन्ने रहेको छ ।
२. तुषारो र अग्नि पुरुष	कुनै नारी बैसको बेलामा आफ्नो परदेश गएको प्रेमी आफ्नो बैस र स्त्री

३. ऐजन पृ. ७७ ।

	गन्धले फर्केर आउने विश्वासमा बस्न बाध्य छन भन्ने मूलभाव यस कविताले प्रस्तुत गरेको छ ।
३.स्वप्नकथा जारी छ	यस कविता सङ्ग्रहको शीर्षक कविता 'स्वप्नकथा जारी छ' कवितामा कसरी पुरुषहरू नारीहरूप्रति आफ्नो हैकम चलाउछन र नारीहरू पुरुषका मनोरञ्जनका साधन मात्र बन्ने मूलभाव बोकेको छ ।
४.स्वर्ग	'स्वर्ग' कविताले कतिपय पुरुषहरू आफ्नो घरमा केवल सन्तान उत्पादमा मात्र काम आउने तर घर व्यवहारको काम भने महिलाले मात्र गनुपर्ने साथै त्यही जिन्दगीलाई महिलाहरू स्वर्ग ठान्ने कुरालाई मूलभाव बनाइएको छ ।
५.मृतजीवि	यस कविताले नेपालका प्राय घरबाट एक न एक जना युवाहरू वैदेशिक रोजगारी वा लाहुरे हुन जाने र घरमै बसेका तिनका तरुनी श्रीमतीहरू आफ्नो बैसका चाहानाहरू दबाएर मृतजीवि भएर बस्नु पर्ने कुरालाई प्रस्तुत गरेको छ ।
६.बेश्या बयान-१	यस कवितामा बेश्याको बयान भनेर पुरुषहरूले नै आफ्नो मोज मस्तीका लागि युवतीहरूलाई बेश्या बनाउने र उनीहरू नै बेश्या पतीत भन्दै नारा लगाउदै हिड्ने गरेको यथार्थ प्रस्तुत गरिएको छ ।
७.बेश्या बयान-२	अर्की बेश्याको बयानमा पुरुषहरू नारीहरूलाई रातमा मात्र माया गर्छन, उनीहरू कपटी हुन्छन् र महिलाहरू प्रत्येक रात फरक फरक पुरुषसँग बिताउन बाध्य भएको कुरा मूलभाव बनेको छ ।
८.बेश्या बयान-३	त्यस्तै तेस्री बेश्याको बयानमा बेश्याले कुनै पुरुषलाई उसको रात सुम्पेकी छे । कोही कोही बाध्यताले बेश्या बन्ने र उनीहरूको विगतका बारेमा जान्न कसैले नखोज्न आग्रह गरेकी छ ।
९.अर्धनग्न सपना	'अर्धनग्न सपना' गाउँबाट अवसरको खोजीमा मानिसहरू सहर आउने र गलैचा उद्योगमा काम गर्दै गर्दा दलालको प्रलोभनमा परेर भारतका विभिन्न सहरमा बेचिने यथार्थको सपना हो ।
१०.टाइपिस्ट केटी	यो कविता आफैले कमाएर घर चलाउनु पर्ने तरुनी उमेरका युवतीहरू आफ्नो बैस र उमेरका चाहनाको बेवास्ता गर्दै निरन्तर काममा लाग्ने कुराको प्रस्तुति हो ।
११.अनुत्तरित	यस कवितामा देशमा विद्यमान राजनीतिक भ्रष्टचार र विषम परिस्थिति, बहदो महङ्गी, औषधी नपाएर मान्छेहरू मर्ने तर निशुल्क भनिएका औषधीहरू कुहिएर जाने अवस्था, चेलीबेटी बेचबिखनले गाजेको जस्ता कुराहरूको प्रश्न अनुत्तरित रहेको मूलभाव रहेको छ ।
१२.सुरक्षा प्रश्न	सुरक्षा प्रश्न देशको सुरक्षा माथिको प्रश्न हो । देशमा बहदो बाह्य प्रभावले देशको शान्ति सुरक्षामा असर परेको छ । देशको बचाउमा कविहरूले आफ्नो अक्षरहरूको प्रयोग गर्नुपर्ने कुरालाई मूलभाव बनाइएको छ ।
१३.समय सत्ता	यस कवितामा समयको महफ्वलाई देखाउन खोजेको छ । समय भनेको मान्छे नै हो र समयले आफ्नो यात्रा निरन्तर गरिरहन्छ । समयले विकास र बिनाश दुवै ल्याउँछ भन्ने यथार्थको प्रस्तुति गरिएको छ ।
१४.धरतीका प्यारा सन्तान	यस कवितामा नेपाली युवाहरू अर्काको देशमा युद्ध गर्न गएका छन् ।

	आफ्नो गाउँघर, साथी भाइ, प्रेमिकाको याद आउने गरेको तर ति सबै चाहानालाई दबाएर उनीहरू युद्धमा नै तल्लीन भएको मूलभाव प्रस्तुत छ
१५.पलायन यात्रा	यो कविता कवि प्रेरणाको बेलायत यात्राका बेलामा रचिएको कविता हो । यो कविता कविले आफ्नो देश, समाज, आफन्तहरू सम्झिएर लेखेको कविता हो । पलायनको कुनै गन्तव्य नहुनु नै यस कविताको मूलभाव हो ।
१६.परदेशीको नियती	यस कविताले देशमा बहदो बेरोजगारीले निम्त्याएको युवावर्गको विदेश पलायन उनीहरूको नियती भएको कुरा उल्लेख गरिएको छ ।
१७.चिट्ठी किन आएन	यो कविता पनि विदेशीएका युवाहरूको कविता हो । यहाँ विदेशमा भएका युवाहरू घरबाट चिट्ठी किन आएन भनेर चिन्तीत छन् ।
१८.परदेशमा	'परदेशमा' कविता पनि तिनै परदेशी छोरा छोरीको कविता हो । मान्छेले मान्छेलाई मानवीय व्यवहार गर्न छाडेको, सभ्य सुसंस्कृत, सम्पन्न भनिएकाहरू कति अश्लील भइसकेका छन् र परदेशमा मान्छेको भिडमा जो कोही एक्लो भएको यथार्थ यस कविताको मूलभाव हो ।

प्रेरणाको यस पहिलो कविता सङ्ग्रहमा नारी, समसामयिकता र कविको व्यक्तिगत जीवनका विभिन्न घटनाहरू वस्तुका रूपमा आएका छन् । कविता सङ्ग्रहका कविताहरूलाई तीन खण्डमा विभाजन गरी नारी, समाज र पलायन सम्बन्धी कविता लेखिएको छ । पहिलो खण्डमा नारी व्यथा, यौन तथा अभावग्रस्त नारीहरूको विषयवस्तु समावेश छ भने दोस्रो खण्डमा शोषित पीडित नेपाली जनको वेदना र वर्तमानका विकृतिहरूको उल्लेख गर्दै तेस्रो खण्डमा कविले छोटो विदेश बसाइमा उब्जेका भावनाहरू पोखेका छन् जसमा आफू एक्लिएको, मनको शान्ति हराएको र स्वदेशको मायाले चिमोटरहेको व्यथा पोखेका छन् । कविता सङ्ग्रहको पहिलो खण्डमा भएका दस वटै कविताहरू महिला वर्गप्रति समर्पित छन् । नेपाली नारीहरूको विभिन्न बाध्यता र विवशताहरूलाई आफ्ना कवितामा क्रमिक रूपले प्रस्तुत गरिएको सम्भवत यो पहिलो अवसर हुनुपर्छ । कविले बेश्याको आत्मपीडा र स्वप्नलोक, परदेशमा विदेशी सैनिकका रूपमा रहेका आफ्ना पतिको सम्झनामा उराठलाग्दा दिन बिताइरहेका स्वस्तीहरू, घरमै पनि लोग्नेको दुर्व्यवहारबाट पीडित नारीहरू, सानो जागिर खाएर उदास जिन्दगी बाँचिरहेकी युवतीको चित्रणका माध्यमबाट नारीहरूप्रति चलिरहेका सामाजिक अवहेलना, उनीहरूको मनस्थिति र सपनाको मिठो कल्पनालाई कवितात्मक अभिव्यक्ति दिएका छन् ।

नारीहरूका विषयवस्तुमा आधारित कवितांशहरू यसप्रकार छन :

श्वेत बस्त्रमा आफू बेरिएपछि त
सपनाहरू पनि त्यसै त्यसै ओइलाउदा रहेछन्
बचेका बैँस र सपनाहरू पनि
पारिजात बनेर बर्बती भर्दा रहेछन् ।

(‘तिर्थमाया र बैँसका सपना’, पृ. ३) ।

प्रस्तुत कवितांशमा नेपाली समाजले विधवाहरूको चाहानाहरूमाथि आफ्नो अधिकार जमाउने कुरा प्रस्तुत भएको छ । समाजको परम्परावादी सोचले कलिलै उमेरमा विधवा बनेका युवतीहरूले बाँकी जीवन एकलै बिताउन बाध्य हुन्छन् भन्ने मर्म पनि यस कवितांशमा प्रस्तुत भएको छ ।

यस कविता सङ्ग्रहको शीर्षक कविता ‘स्वप्नकथा जारी छ’ तेस्रो कविताका रूपमा रहेको छ । यस कविताले पुरुषहरूले नारीहरूमाथि राखेको यौन भाव प्रस्तुत छ । घरमा श्रीमती हुदाहुदै पनि विक्रमबाबु जस्ता पुरुषहरू कसरी एउटी सुवासिनीलाई आफ्नो मनोरञ्जनको साधन बनाउछन् भन्ने देखाउन खोजिएको छ । यस कवितामा प्रस्तुत नारीहरू सम्बन्धी कवितांश यसप्रकार छ :

वटरटोष्ट र आम्लेटको प्लेट
आईपुगेको छ टेबुलमाथि तात्तातो
नवयौवना सुवासिनीको
हर्हराउदो बैँस सहित ।
सुवासिनी र सुवासिनीहरू सधैं
सपनामा बाच्छन्
विक्रमबाबु र विक्रमबाबुहरू सधैं
सपनामाथि रजाइँ गरेर
यथार्थमा बाच्छन्
युगको स्वप्नकथा जारी छ ।

(‘स्वप्नकथा जारी छ’, पृ. ९) ।

यसैक्रमको चौथो कविता 'स्वर्ग' हो । यसले स्वर्ग भनेर महिलाहरूको मेहनतले घरलाई स्वर्ग बनाउछन् भन्ने कुरालाई सङ्केत गरेको छ । घर व्यवहार महिलाले चलाएको घर पुरुषका लागि स्वर्ग समान हुने र पुरुषहरूले कसरी महिलाको श्रम शोषण गर्छन् भन्ने अभिव्यक्ति यस कवितामा प्रस्तुत भएको छ । यस्तै भाव भएको कवितांश यसप्रकार छ :

यी सबकी आमा लक्ष्मी हो
जो दिनभर चिया पसल चलाउछे
आफै पकाउछे
आफै दिन्छे
र जुठा भाँडा पनि आफै पखाल्छे
यी भण्टाड भुण्टुडहरूलाई बेहोर्दै ।
एउटा पुरुष पनि छ त्यस घरमा
जसलाई लक्ष्मीको लोग्ने भनिन्छ
जो बिहान अबेर सम्म सुत्छ
ओछ्यानमा नै चिया पिउँछ
उठ्ने बित्तिकै भात खान्छ
र हिजो दिनभरको चियाको व्यापार
खल्तीमा घुसारेर तासको खाल भएतिर लाग्छ ।

(‘स्वर्ग’, पृ. १०) ।

‘मृतजीवि’ कवितामा विवाहको लगत्तै विदेशी पल्टनमा हिडेको आफ्नो श्रीमानलाई पर्खेर बसेका र आफ्नो बैस र चाहाना पनि भुलिसकेका नारीहरूको वेदना प्रस्तुत भएको छ । यसमा श्रीमानको नाममा जीवन सुम्पिएर मृतजीवि जस्तै बनेका गौरी, गङ्गा, सीता, सावित्रीहरूको कथा प्रस्तुत भएको छ । यस्तै भाव बोकेको कवितांश यसप्रकार छ :

कहाँ होला उसको खसम
होला कहा खटिएको
कुन सिमानामा राइफल र मेसिनगन समातेर
उभिएको होला एटेन्सन नोजिसनमा
गौरीलाई क्यै थाहा छैन

उसलाई त खसमको

अनुहार पनि त कहाँ याद छ र ।

(‘मृतजीवि’, पृ. १३) ।

प्रेरणाले छैटौँ, सातौँ र आठौँ कविताहरूमा बेश्याहरूका तीन प्रकारका वेदनालाई प्रस्तुत गरेका छन् । बेश्या बयान-१, बेश्या बयान-२ र बेश्या बयान-३ शीर्षकका कविताहरूमा पुरुषले महिलाको शरीर भोग गर्ने अनि दोष पनि महिलालाई नै दिने प्रसङ्ग, रात रात भर रमाईलो गर्ने अनि दिनमा चिन्त समेत इन्कार गर्ने पुरुषको प्रवृत्ति, अनि एक विवश नारीले केही गर्न नसकेर आफ्नो शरीर सुम्पनु पर्ने बाध्यता जस्ता विषयवस्तुको प्रयोग गरिएको छ । बेश्याहरूका बयान यसरी प्रस्तुत गरिएको छ :

रातरातभर छातीमाथि उफन सक्छौ

ठाउँ-कुठाउँ चाट्न सक्छौ

ठाउँ-कुठाउँ म्वाई खान सक्छौ

नरम नरम मासु गिजोल्न सक्छौ र पनि

किन आफूलाई ती सबबाट पृथक् भएको

भ्रमको पर्खाल निर्माण गर्छौ ।

(‘बेश्या बयान-१’, पृ. १७) ।

प्रस्तुत कवितांशमा एउटी बेश्याले रातभरी आफैँसँग बिताएर रमाइलो गर्ने तर बिहान भएपछि पुरुषहरू त्यही महिलाको विरुद्धमा बोल्दै हिड्ने प्रवृत्तिलाई देखाउन खोजेको छ ।

दोस्री बेश्याले दिएको बयान यसप्रकार छ :

अँध्यारैमा मात्र गर्ने

तिम्रो माया कस्तो ?

अँध्यारैमा मात्र

चासो र जिज्ञासा पलाउने

तिम्रो हृदय कस्तो ?

(‘बेश्या बयान-२’, पृ. २०) ।

यस कवितांशमा पनि पुरुषहरू रातको समयमा मात्र युवतीहरूसँग सम्बन्ध जोडेर आफ्नै जस्तो व्यवहार गर्ने तर दिनको समयमा चिन्त पनि नचाहने प्रवृत्तिको देखाइएको छ ।

यस्तै आफ्नो बाध्यताले बेश्या बनेकी युवतीको बयान यसप्रकार छ :

यो रात तिम्रै हो
सुम्पिदिएकी छु यो रात
तिम्रै नाउँमा ।
यो देह तिम्रै हो
सुम्पिदिएकी छु यो देह
यो रात तिम्रै नाउँमा
जसरी बिताउन मनलाग्छ बिताउ
यो रात तिम्रै हो ।

(‘बेश्या बयान-३’, पृ. २३) ।

माथिको कवितांशमा एउटी निरीह युवती जो बाध्यताले बेश्यावृत्तिमा लागेकी छ । ऊ आफ्ना हरेक रातहरू कसैको लागि सुम्पन बाध्य छे तर पनि उ खुसी नै देखिन्छे ।

बेश्याहरूका बयान पछि प्रेरणाले अर्धनग्न सपनाहरूलाई स्थान दिएका छन् । गाउँघरमा जग्गा जमिन नभएकाहरू कामको खोजीमा कसरी काठमाडौं पस्छन् र कस्ता कस्ता दुःख भोग्छन् भन्ने कुराको प्रस्तुति ‘अर्धनग्न सपना’ कविता हो । यसमा गाउँका सोभा साभा युवतीहरू भारतका विभिन्न सहरमा बेचिने र त्यस्ता दलालहरू नेपाली दाजुभाइ नै हुनेगरेको कुरा उल्लेख भएको छ । यस कविताको एक कवितांश यसप्रकार छ :

खन्नलाई खोरीया नभएकाहरू
पकाउनलाई अन्न नभएकाहरू
ओठमा कलेटी परेकाहरू
र वर्षौंपिच्छे बच्चा जन्माउनेहरू
हिजोआज काठमाडौं पस्छन
दुधे ओठ भएका छोराहरू
सिमल काँढे छाती भएका छोरीहरू
लस्कर लगाएर ।

(‘अर्धनग्न सपना’, पृ. २) ।

प्रेरणाले काठमाडौँकै गल्लीमा रोगी आमाको साथमा बस्ने, स्वर्गीय पिताको तस्वीर भिपत्तामा भुण्डाएर राखेकी, आमाको उपचार र अन्य घरायसी कामले आफ्नो उमेर भुलेर त्यसै विरलिएकी टाइपिस्टको काम गर्ने टाइपिस्ट केटीको मार्मिक प्रस्तुति हो 'टाइपिस्ट केटी' कविता । यस कवितामा प्रस्तुत टाइपिस्ट केटी सम्बन्धी कवितांश यसप्रकार छ :

आफ्ना सारा सपनालाई
टाइपराइटरका अक्षरमा
अल्झाएकी छ उसले
उसको ओठमा
गीतका पंक्तिहरू
उदाउने संयोग पर्देन कहिल्यै ।

(‘टाइपिस्ट केटी’, पृ. ३२) ।

प्रेरणाले कविता सङ्ग्रहको पहिलो खण्डमा नारीहरूका विभिन्न प्रकारका समस्याहरूलाई स्थान दिदै जम्मा दश वटा कविता रचना गरेका छन् । यसै क्रममा कविताको दोस्रो खण्ड 'समय सत्ता'मा भएका चार वटा कविताहरू भने देशको वर्तमान स्थितिको प्रस्तुति बनेर आएका छन् । यसमा आजको जनजीवनले भोग्नुपरेका विभिन्न विसङ्गति र उनीहरूको जटिल समस्यालाई केलाउने आख्यानको प्रयोग गरिएको छ । प्रजातन्त्र आए पनि एक पेट खान नपाउने मानिसको दयनीय परिस्थिति, कतै शान्तिका नाममा अशान्ति, आतङ्क, सत्यमाथि असत्यको जीत, भ्रष्टचारले गाजेको अवस्था जस्ता समसामयिक विकृतिलाई व्यङ्ग्य गरिएको छ । समयले कसरी कोल्टे फेर्छ र सरकारको काम गराइ कस्तो छ भनेर देखाउने कवितांशहरू यस प्रकारका छन् :

छड्किरहेछ प्रजातन्त्र
बाजेको पालाको भुजुङ्गामा
गरिवीले थिचिएका जन
सारसको घाँटीले हेरिरहेछ
कहिले पाक्ला
त्यो पक्वान्न र टन्न खाउँला ।

(‘अनुत्तरित’, पृ. ३५) ।

माथिको कवितांशमा देशमा प्रजातन्त्र आएपनि जनताको जीवन प्रद्वतिमा कुनै प्रकारको परिवर्तन आएको छैन । सोभा जनता भएकोले कुन बेला के हुने हो कसैले अनुमान लगाउन नसक्ने धारणा प्रस्तुत गरिएको छ ।

समय गतिशील भएको र समयलाई आफ्नो स्वार्थमा अवसरवादीहरूले कसरी प्रयोग गरे भनेर देखाउने कवितांशहरू यसप्रकार छन् :

समय समय हो कि

अनैतिकता

समय समय हो कि

भ्रष्टचार

समय समय हो कि

नग्नता

समय समय हो कि

व्यभिचार

(‘समय सत्ता’, पृ. ३९) ।

त्यसो त

समयले कति कोल्टे फेरिसक्यो

थाहा छैन तिनलाई

इतिहासले कति कोल्टे फेरिसक्यो

थाहा छैन तिनलाई

नदीले कति बाटो फेरिसक्यो

त्यति मात्र थाहा छ...।

(‘धरतीका प्यारा सन्तान’, पृ. ४५) ।

देशका विभिन्न समस्याहरूलाई आफ्ना रचनाहरूमा समावेश गरेपश्चात प्रेरणाले कविता सङ्ग्रहको तेस्रो खण्डमा आफ्नो विदेश पलायन सम्बन्धी सन्दर्भलाई चार वटा कवितामा प्रस्तुत गरेका छन् । ‘पलायन यात्रा’ खण्डका चार कविताहरूमा प्रेरणाले विदेश जानेले देशका बारेमा सोच्ने कुराहरू, सम्झनाले सताउने कुराहरू र पलायन हुनेले भोग्नुपर्ने कष्टहरूको आवाज बोलेका छन् । यसैगरी ‘पलायन यात्रा’ कवितामा धन कमाउने उद्देश्यले सपनै सपना

बोकेर जतिसुकै पीडा कष्टलाई सहदै पलायन यात्रालाई रोजेका युवाहरूका मार्मिक कथा व्यथालाई पनि स्थान दिइएको छ । युवाहरूसँग सम्बन्धित कवितांशहरू यस प्रकार छन :

पलायनको कुनै गन्तव्य हुँदैन भन्छन्
मैले भने गन्तव्य पहिल्याउने सुरमा
एक भोला आँट बोकेको छु
कटमेरै भए पनि
पलायन त पलायन नै हो ।
यो जीन्दगीको के भरोसा
कतिखेर के हुन्छ भन्न सकिन्न भन्छन्
म भने ठीठ
एकोहोरो
'पलायन ' यत्रामा हिडेको छु
एउटा अनन्त यात्रा
दुस्साहपूर्ण यात्रा
पलायन यात्रा ।

(‘पलायन यात्रा’,पृ. ५२) ।

‘परदेशीको नियति’ कवितामा घर छाडेर परदेश गएका परदेशीहरूलाई लाग्ने नरमाइलो अनुभूति, अत्यास तथा घरको सम्झनाले पछ्याउने भाव व्यक्तगर्ने प्रयास यसरी गरिएको छ :

क्यालेन्डरको पाना हेरेर दिन गन्नु
बित्त बाँकी दिन महिना र वर्षहरू
र बितिसकेका दिन महिना र वर्षहरूको
हिसाब गन्नु परदेशीको नियती ।

(‘परदेशीको नियति’, पृ. ५३) ।

‘चिठी किन आएन ?’ कवितामा विदेश गएकाहरूलाई घरबाट चिठी नआउदा उनीहरूका मनमा उब्जने भावहरूको यसरी प्रस्तुति गरिएको छ :

सपना पनि अनौठो देख्छु
सधैं सधैं सम्झनाका
छाल, लहर, तरङ्गहरूले जेलेको भेट्छु
आसुको थोपाले कहिले लेख्छु कहिले मेट्छु
एउटै चिन्ताले चिमोटी रहन्छ
चिठी किन आएन ?

(‘चिठी किन आएन’, पृ. ५५) ।

कविता सङ्ग्रहको अन्तिम कविता ‘परदेशमा’ हो । यसमा कविले विकसित देशहरूमा हराएको मानवता र खुल्ला यौनजन्य क्रियाकलापले विकृतपूर्ण समाजको चित्रण, मान्छे मान्छेकाबीचमा बढ्दै गएको दुरीको यथार्थ चित्रण यसरी गरेका छन् :

सात समुद्र पारी
भासिएको छु
सभ्य, सुसंस्कृत, सम्पन्न भनिने
गोरा काला छालाहरूको जङ्गल
नग्न देहका भयाङ्कर
सडक, पेटी, बस स्टेसनमा
अविराम चलिरहने
चुम्बन र आलिङ्गनका बतासहरू
सपनाको कुन निर्लज्ज बस्तीमा
आईपुगेछु ह ?

(‘परदेशमा’, पृ. ५६) ।

गोविन्द गिरी प्रेरणाको पहिलो कविता सङ्ग्रहमा समेटिएका कविताहरूमा नारीवादी विचारधारा, देशको समसामयिक अवस्था र विदेशीनुको पीडा जस्ता भाव, विचार, घटनाहरू वस्तुका रूपमा आएका छन् । प्रेरणा एउटी विधवा महिलाको जीवन भोगाइ, नारीहरूका यौन कुण्ठा, घरपरिवार सबै पाल्नु पर्ने नारीका व्यथा, जीउदो लास बनेका र केवल पुरुषका मनोरञ्जन बनेका बेश्याहरूका बयान, देशमा मौलाउदो अस्थिरता र त्यसले निम्त्याएको वैदेशिक पलायन जस्ता पक्षहरूको प्रस्तुति गर्छन् ।

४.२.३ सहभागी

सहभागी भनेको कुनै पनि रचनामा प्रयोग भएका पात्रहरू हुन् । सहभागीलाई पात्र वा चरित्र पनि भनिन्छ । सहभागीहरू मानव, मानवेत्तर, सजीव, निर्जीव आदि जे पनि हुन सक्छन् । सहभागीलाई लिङ्का आधारमा पुरुष र स्त्री, कार्यका आधारमा प्रमुख सहायक र गौण, प्रवृत्तिका आधारमा अनुकूल र प्रतिकूल, स्वभावका आधारमा गतिशील र गतिहीन, आवद्धताका आधारमा बद्ध र मुक्त आदि विभिन्न आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । प्रगीतात्मक, आख्यानात्मक र नाटकीय तीनै खाले कवितामा विभिन्न प्रकारका सहभागीको प्रयोग गरेको पाइएतापनि प्रगीतात्मक कवितामा स्वेच्छक रूपमा र अन्य दुईमा अनिवार्य रूपमा सहभागी आवश्यक हुन्छन् । सामान्यतया साहित्यिक सन्दर्भबाट हेर्दा साहित्यिक कृतिमा संलग्न वा प्रयुक्त पात्र वा चरित्रलाई सहभागी भनिन्छ । गैरसाहित्यिक सन्दर्भबाट हेर्दा चरित्रले व्यक्तित्व र नैतिकतालाई पनि सङ्केत गर्दछ । सहभागी वा पात्रहरू मानवका अतिरिक्त अमानव, जनावर तथा निर्जीव वस्तु पनि हुनसक्छन् ।^४

कवि प्रेरणाका कविताहरू प्राय सबै आख्यानात्मक संरचनाका भएकाले एकै कवितामा पनि एकाधिक सहभागिता रहेका छन् । प्रेरणाका कवितामा कुनै न कुनै पात्रहरूले सहभागिता जनाएका छन् । **स्वप्नकथा जारी छ** कविता सङ्ग्रहका अठार वटै कविताहरूमा पात्र सहभागीहरूको उपस्थिति गराइएको छ । प्राय मानवीय सहभागीहरू देखिने प्रेरणाका कवितामा मानवेत्तर पात्रहरू पनि प्रयोग भएका छन् । **स्वप्नकथा जारी छ** कविता सङ्ग्रहको पहिलो कविता 'तीर्थमाया र बैसका सपना' कवितामा विधवा अधबैँशे तिर्थमायाको सहभागिता छ । 'तुषारो र अग्निपुरुष' कवितामा भर्खरै बैसले छुन लागेकी र आफ्नो जीवन साथीको प्रतिक्षामा बसेकी सवित्रीदेवीको कथा छ भने 'स्वप्नकथा जारी छ' कवितामा घरमा श्रीमती हुदाहुदै पनि परस्त्री सुवासिनीहरूसँग रात बिताउने विक्रमबाबुको कथा प्रस्तुत गरिएको छ । यस कवितामा मुख्य रूपमा विक्रमबाबु, सहायक बनेर नवयौवना सुवासिनी र गौण रूपमा विक्रमबाबुकी श्रीमतीको सहभागिता छ । 'स्वर्ग'मा एकाधिक पात्रहरू आएका छन् । यसमा चार सन्तानकी आमा लक्ष्मी जो चिया पसल चलाएर बसेकी छ, जसको श्रीमान दिनभरी तास खेल्ने काम गर्छ र साभमा मदिरा सेवन गरी श्रीमतीलाई लात लगाउछ । यस कविताकी मुख्य पात्र लक्ष्मी हो भने सहायक पात्रहरूमा लक्ष्मीको श्रीमान, उसका चार छोराहरू, गाउँलेहरू र लक्ष्मीका आमा

४. ऐजन, पृ. ८७ ।

बाबु गौण रूपमा आएका छन् । त्यस्तै 'मृतजीवि' कवितामा श्रीमानहरू विदेश गएका नारीहरूको कथा व्यथा प्रस्तुत छ । यस कवितामा मुख्य सहभागी गौरी हो भने सहायक पात्रहरू गङ्गा, सीता, सावित्रीका साथै पुरुष पात्रका रूपमा गङ्गाको श्रीमान गणेश रहेको छ । गणेशले यस कवितामा परदेशीहरूको प्रतिनिधित्व गरेको छ भने गौरी र गङ्गाहरूले समग्र परदेशीका श्रीमतीहरूको प्रतिनिधित्व गरेका छन् ।

प्रेरणाले पुरुषको महिलाहरू माथिको भोगवादी प्रवृत्ति र समाजमा आफैँ पवित्र बनेर हिड्ने र दोष सबै महिलालाई थोपर्ने ज्यादै निच व्यवहारको प्रस्तुति 'बेश्या बयान-१', 'बेश्या बयान-२' र 'बेश्या बयान-३' शीर्षकका कविताका माध्यमले गरेका छन् । यी तीन कवितामा बेश्याहरूले पुरुषलाई तिमी भनेर सम्बोधन गरेका छन् र तीन प्रकारका यौन शोषणलाई देखाइएको छ । 'अर्धनग्न सपना' कवितामा गाउँमा अवसर नपाएर सहर पसेका परिवारका छोरीहरू कसरी बेचिन्छन् भन्ने देखाइएको छ । यसका सहभागीहरूमा चमेली, पातली र गौथली हुन । उनीहरू काठमाडौँ गएका कारखानामा काम गर्न आएका र त्यहीबाट बेचिएका छन् । 'टाइपिस्ट केटी' कविताकी मुख्य पात्र टाइपिस्ट केटी हो । जुन केटी मृत पिता र रोगी आमाकी एकली सन्तान हो । आमाको उपचार र आफ्नो जिम्मेवारीले गर्दा बैँसका सबै उपतेजना दबाएर राखेकी छे ।

कविता सङ्ग्रहको दोस्रो र तेस्रो खण्डका कविताहरूअन्तर्गत 'अनुत्तरित' कवितामा भने स्पष्ट कुनै सहभागी आएका छैनन् । यस कवितामा देशको प्रजातान्त्रिक व्यवस्थाप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ । 'सुरक्षा प्रश्न' कवितामा पनि मानवीय पात्रको प्रयोग गरिएको छैन । यस कविताले देशको अस्थिरतालाई व्यङ्ग्य गरेको छ । 'समय सत्ता' कवितामा समयललाई सबै कुरा मान्दै आफैँ 'म' पात्रको सहभागिता रहेको छ । 'धरतीका प्यारा सन्तान' कवितामा भने देशका सैनिक जवानहरू सहभागीका रूपमा रहेका छन् । यस कवितामा देशको सुरक्षार्थ दिन रात, घाम पानी नभनी खटिने सैनिक जवानहरूप्रति श्रद्धाभाव प्रकट गरिएको छ । 'पलायन यात्रा' कवितामा कवि स्वयम् सहभागी बनेका छन् । उनले विदेश पलायनलाई विषय बनाएर यस कविताको रचना गरेका छन् । 'परदेशीको नियति' कवितामा परदेशीहरूलाई सम्बोधन गरिएको छ । यो कविता आफ्नो देश, घर, परिवार छाडेर अरबको गर्मीमा सङ्घर्ष गरिरहेका सम्पूर्ण युवाहरूप्रति समर्पित गरिएको छ । यस्तै भाव प्रेरणाको अर्को कविता 'चिठी किन आएन ?'मा पनि भेट्न सकिन्छ । यस कवितामा घरबाट चिठी नआएर चिन्तामा परेका

परदेशीहरूको नियति 'म' पात्रका आधारमा प्रस्तुति गरिएको छ । सङ्ग्रहको अन्तिम कविता 'परदेशमा' पनि 'म' पात्रको प्रयोग भएको छ । यसरी प्रेरणाका एक दुई कवितालाई छाडेर अरु सबैमा मानवीय पात्रको प्रयोग गरिएको छ ।

४.२.४ परिवेश

कृतिमा प्रयुक्त चरित्रहरूले कार्यव्यापार सम्पन्न गर्ने तथा घटनाहरू घटित हुने ठाउँ, समय र वातावरणलाई परिवेश भनिन्छ । यसलाई देश, काल, वातावरण, कार्यपीठिका, पृष्ठभूमि आदि भनेको पाइन्छ । परिवेशलाई घटना र चरित्रभन्दा कम अनिवार्य ठानिए पनि यसलाई कहिले (समय) र कहाँ (स्थान) सूचित गर्ने आवश्यक तप्व मानिन्छ । घटना कहिले, कहाँ र कसरी घटित भयो भन्ने कुरालाई परिवेशले देखाउछ ।^५

गोविन्द गिरी प्रेरणाका प्राय कविताहरू आख्यानात्मक संरचनाका भएकाले परिवेशको व्यापक र विस्तृत वर्णन गरिएको छ । प्रेरणाको **स्वप्नकथा जारी छ** कविता सङ्ग्रहका कविताहरूको परिवेश विधानलाई यसप्रकार हेर्न सकिन्छ । यस कविता सङ्ग्रहको पहिलो कविता 'तिर्थमाया र बैँसका सपना'मा आन्तरिक परिवेशको प्रयोग पाइन्छ । यसले अर्धवैँसे उमेरमै विधवा भएकी तिर्थमायाका मनमा उत्पन्न भावहरूको प्रस्तुति गरेको छ । 'तुषारो र अग्नि पुरुष' कवितामा बाह्य र आन्तरिक दुवै परिवेशको समानान्तर प्रयोग गरिएको छ । यसमा आकाश, काठमाडौँ, पुस महिना, सिरक, टेलिभिजन आदि बाह्य परिवेश रहेको छ । त्यस्तै आन्तरिक परिवेशमा सावित्रीदेवीका बैँसका कुण्ठाहरू रहेका छन् । परदेश गएको श्रीमानलाई सम्भरेर र पर्खेर यौवनलाई त्यतिकै छिप्याएर राखेकी छ । 'स्वप्न कथा जारी छ' कवितामा कुनै एक कोठालाई परिवेश बनाइएको छ । यसमा घरमा श्रीमती भएर पनि रात रात भरी नवयौवना सुवासिनीसँग रतिरागमा रमाउने विक्रमबाबुको कथा प्रस्तुत छ । 'स्वर्ग' कवितामा लक्ष्मी नामकी एक महिला र उनको परिवारको परिवेश चित्रित छ । चार छोरा र तासे श्रीमानले लक्ष्मीलाई दिनु नदिनु दुःख दिएका छन् । 'मृतजीवि' कवितामा गणेशको घर, गौरीको घर, कुनै अपरिचित देशको सिमाना, पहाड, घरबारी, खेत गोठ आदि बाह्य परिवेशका रूपमा र पल्टन गएका श्रीमानको प्रतिक्रिया बसेका गौरी र गंगाहरूका मनमा उब्जेका भावहरू आन्तरिक परिवेशका रूपमा आएका छन् । त्यस्तै 'वेश्या बयान-१, २ र ३' मा तीन वेश्याको

---

५. ऐजन, पृ. ९१-९२ ।

बयान प्रस्तुत छ । यसमा बेश्याले पुरुषहरूको महिलाहरूप्रतिको भोगवादी प्रवृत्तिलाई व्यङ्ग्य गरिएको छ । आन्तरिक परिवेशले भरिएका यी तीन कविताहरू समाजमा दमित महिलाका अभिव्यक्ति हुन् 'अर्धनग्न सपना' कवितामा बाह्य परिवेशका रूपमा खोरिया, काठमाडौं, गलैंचा उद्योग, गार्मेन्ट, कलकत्ता, बम्बई र दिल्ली रहेका छन् । यसमा गाउँका गरिब परिवारका चेलीहरू काठमाडौं आउने र दलालको प्रलोभनमा परेर भारतका विभिन्न सहरमा यौनजन्य क्रियाकलापमा बेचबिखन हुने यथार्थको प्रस्तुति गरिएको छ । टाइपिस्ट केटी काठमाडौंका परिवेशमा बसेर रोगी आमाको उपचारमा आफ्नो जवानी र उत्तेजना भुल्दछे ।

स्वप्नकथा जारी छ सङ्ग्रहको दोस्रो र तेस्रो खण्डका कविताहरूमा भावको प्रस्तुति बढी पाइने हुनाले आन्तरिक परिवेशको प्रयोग बढी पाइन्छ । 'अनुत्तरित' कवितामा नेपालको विषम राजनीतिक परिस्थितिले सुःख र चैनको सास फेर्न नपाएका सम्पूर्ण जनताहरूका चाहाना नै आन्तरिक परिवेशका रूपमा आएका छन् । 'सुरक्षा प्रश्न' कवितामा शान्तिलाई सबैतिरबाट आक्रमण हुन लागेको र अब शब्दले तिनको सामना गर्नु पर्ने आन्तरिक परिवेशको प्रयोग गरिएको छ भने 'समय सत्ता'मा एक पटकको जीवनमा गर्ने कुरा धेरै भएको तर निष्पुत्री समयले कसैलाई नपर्खने भाव प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.२.५ उद्देश्य

साहित्य सिर्जनाको प्रयोजनमूलकतालाई उद्देश्य भनिन्छ । साहित्यको उद्देश्य र प्रयोजनले एउटै कुरालाई जनाउँछ । यसले अपेक्षित परिणाम वैयक्तिक प्रयोजनका लागि सहभागिता समेतलाई बुझाउँछ । हरेक विधाका साहित्यिक कृतिको सिर्जना उद्देश्यमूलक ढङ्गले गरिने हुदा साहित्य सिर्जनाका पछाडि प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा कुनै न कुनै प्रकारको उद्देश्य अन्तर्निहित हुन्छ ।^६ पूर्विय र पाश्चात्य साहित्यमा कविताको उद्देश्य अथवा प्रयोजनलाई खोज्ने कार्यहरू भएका छन् । दुवै तर्फका विचारहरूलाई मिलाएर हेर्दा कविता लेखिनुका उद्देश्यहरू निम्नलिखित देखिन्छन् : १. मनोरञ्जन, २. शिक्षा, ३. आनन्द, ४. लोककल्याण, ५. यथार्थको प्रकटीकरण । यी मध्ये आधुनिक कविता लेखनको सर्वप्रमुख उद्देश्य यथार्थको प्रकटीकरण रहेको देखिन्छ ।^७

६. ऐजन, पृ. ९४ ।

७. ऐजन पृ. ९७ ।

यस सिद्धान्तलाई आधार मानेर गोविन्द गिरी प्रेरणाको स्वप्नकथा जारी छ सङ्ग्रहा कविताहरूको उद्देश्यलाई केलाउदा प्राय सबै कविताहरू यथार्थको प्रकटीकरण गर्ने उद्देश्यले रचिएका पाइन्छन् । प्रेरणाका कविताहरू मनोरञ्जनको मात्र उद्देश्य राखेर पक्कै लेखिएका होइनन् । उनका कविताले शिक्षा, आनन्द, लोक कल्याण, जस्ता अन्य कवितात्मक उद्देश्य वा प्रयोजनले लेखिएको पनि मान्न सकिन्छ तरपनि प्रेरणा समसामयिक धारका कवि भएकाले पनि उनका कविताको प्रयोजन यथार्थको प्रकटीकरण नै हो । स्वप्नकथा जारी छ भित्रका कविताहरूकमा नारीहरूले भोग्ने सबै प्रकारका दुःख, पीडाहरू, पुरुषहरूले उनीहरूप्रति गर्ने दुर्व्यवहारको यथार्थ प्रस्तुति हो साथै देशको वर्तमान राजनीतिक विषमताले जनताहरूमाथि परेको नकारात्मक प्रभावको यथार्थ प्रस्तुति समेत प्रेरणाका कविताको अर्को उद्देश्य हो । त्यस्तै देश छाडेर विदेश पलायन हुने व्यक्तिले देशप्रति देखाउने बोके मायाको प्रस्तुति पनि थप प्रयोजनका रूपमा आएको छ । समग्रमा प्रेरणाका कविताले माथि भनिएका पाँच प्रकारका प्रयोजन मध्ये यथार्थको प्रकटीकरणको प्रयोजन वा उद्देश्य राखेका छन् ।

४.२.६ दृष्टिबिन्दु

कृतिलाई पाठक समक्ष उपस्थित गर्ने तरिका वा उपस्थापन पद्धतिलाई दृष्टिबिन्दु भनिन्छ । सामान्यतया हेराइको कोण वा परिप्रेक्ष्यलाई जनाउने दृष्टिबिन्दु कृतिको प्रस्तुतीकरणसँग सम्बन्धित संरचक घटक हो । लेखकले आफ्ना धारणाहरू पाठक समक्ष पुऱ्याउने परिस्थिति, अवस्था एवम् तरिका नै दृष्टिबिन्दु हो र यसले रचनाकार र पाठककाबीचमा सम्बन्ध स्थापित गर्ने सेतुको काम गर्दछ ।^५ धेरै समालोचकहरूले पनि दृष्टिबिन्दुलाई दुई प्रकारमा नै वर्गीकरण गरेका छन् तर यहाँ दृष्टिबिन्दुलाई आन्तरिक वा प्रथम पुरुष, बाह्य वा तृतीय पुरुष र सम्बोधित वा द्वितीय पुरुष गरी तीन प्रकारमा वर्गीकरण गरी अध्ययन गरिएको छ । किनकि तिमी र तपाईँ जस्ता द्वितीय पुरुषवाचक सर्वनामको प्रयोग गरी सम्बोधनात्मक शैलीमा लेखिएका कवितालाई तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुमा राख्न नमिल्लने देखिन्छ । कृतिमा म, हामी जस्ता प्रथम पुरुष जनाउने सर्वनामको प्रयोग गरी समाख्यान गरिएमा आन्तरिक वा प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दु हुन्छ त्यस्तै कृतिमा ऊ, त्यो, तिनी, उनी अथवा कुनै नामधारी पात्रका माध्यमबाट समाख्यान गरिएमा तृतीय पुरुष वा बाह्य दृष्टिबिन्दु हुन्छ भने कृतिमा द्वितीय पुरुष जनाउने सर्वनाम तिमी र तपाईँ जस्ता पात्रका माध्यमबाट समाख्यान

५. ऐजन, पृ. ९७ ।

गरिएमा द्वितीय पुरुष वा सम्बोधित दृष्टिबिन्दु हुन्छ । दृष्टिबिन्दु प्राय आख्यान विधामा मात्र हुने मानिए पनि अहिले आएर भने सम्पूर्ण साहित्यमा यसको खोजी गर्ने गरिएको छ । दृष्टिबिन्दु भनेको कविले कथा भनेको वा कविले आफ्नो लेखनी कहाँ बसेर गर्दैछ भन्ने कुरा हो । लेखकले आफू स्वयम् सहभागी भएर लेखनकार्य गर्छ भने त्यो प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दु हुन्छ भने लेखक घटना भन्दा बाहिर बसेर वर्णन गर्छ भने त्यो तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दु हुन्छ ।

दृष्टिबिन्दु सम्बन्धी अवधारणाको अध्ययन पछि प्रेरणाको स्वप्नकथा जारी छ सङ्ग्रहका कविताहरूमा दृष्टिबिन्दुको प्रयोग हेर्दा सबै प्रकारका दृष्टिबिन्दु प्रयोग भएको पाउन सकिन्छ । यस भित्रका कविताहरू मध्ये 'तीर्थमाया र बैसका सपना', 'तुषारो र अग्निपुरुष', 'स्वप्नकथा जारी छ', 'स्वर्ग', 'मृतजीवि', 'अर्धनग्न सपना', 'टाइपिस्ट केटी', 'अनुत्तरित', 'सुरक्षा प्रश्न', 'धरतीका प्यारा सन्तान', 'परदेशीको नियति', जस्ता कवितामा तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएको छ । त्यस्तै 'समय सत्ता', 'पलायन यात्रा', 'चिठी किन आएन ?', 'परदेशमा' जस्ता कविताहरूमा प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दु र 'बेश्या बयान-१', 'बेश्या बयान-२', 'बेश्या बयान-३' जस्ता कविताहरूमा प्रथम र तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दु दुवैको मिश्रित प्रयोग गरिएको छ ।

४.२.७ भाषशैलीय विन्यास

सुव्यवस्थित ढङ्गले क्रमबद्ध रूपमा राख्ने कामलाई विन्यास भनिन्छ । सुहाउँदिलो रूपले मिलाएर व्यवस्थित गर्ने वा योजनाबद्ध रूपमा राख्ने तरिका पनि विन्यास हो । कृतिको संरचक घटकका सन्दर्भमा भाषा (सङ्केतक, सङ्केतित), शैली, अग्रभूमिकरण (विचलन, समानान्तरता), विम्ब, प्रतीक, अलङ्कार, लय, छन्द आदिको व्यवस्थापनलाई भाषशैलीय विन्यास भनिन्छ ।^९ भाषा भनेको कृतिलाई प्रस्तुत गर्ने अभिव्यक्तिको माध्यम हो । छन्दोबद्ध र छन्दोमुक्त कवितामा भाषिक विन्यासमा भिन्नता रहन्छ । यही भाषिक विन्यासको भिन्नताले पद्य र गद्य कविताकाबीचमा भिन्नता देखापर्छ । शैली अभिव्यक्तिको तरिका हो । लेखकले आफ्ना भाव वा विचारलाई पाठक सामु अभिव्यक्त गर्न प्रयोग गर्ने ढाँचालाई शैली भनिन्छ । विम्ब भनेको कुनै वस्तुको वर्णन गर्दा शब्दका माध्यमबाट प्रस्तुत हुने दृश्यचित्र वा शब्दचित्र हो । साहित्यको सन्दर्भमा प्रचलित शाब्दिक अर्थभन्दा भिन्न वा अन्य अर्थलाई जनाउने दृश्यवस्तु वा कार्य व्यापार नै प्रतीक हुन् । अमूर्त कुरालाई जनाउने मूर्त वस्तुलाई नै प्रतीक भनिन्छ । प्रतीक

९. ऐजन, पृ. १०६ ।

परम्परित र नवनिर्मित गरी दुई प्रकारका हुन्छन् । ध्वनिको उच्चारण गर्दा उत्पन्न हुने साङ्गीतिक तरङ्ग नै लय हो । छन्द कवितामा छन्दको बन्धन भित्र लय सिर्जना हुन्छ भने छन्दमुक्त कवितामा छन्दको बन्धन नभए पनि आफ्नै लय हुन्छ । यस्तो लयलाई मुक्तलय भनिन्छ । अलङ्कारको शाब्दिक अर्थ आभूषण वा गहना भन्ने हुन्छ । भाषाको गहनाका रूपमा आएर अलङ्कारले साहित्यको सौन्दर्य बढाउँछ । कवितामा लय सिर्जना गर्न तथा मिठास उत्पन्न गर्न शब्दालङ्कार र अर्थालङ्कारको प्रयोग गरिन्छ ।

भाषाशैलीय विन्यासका आधारमा २०३० सालपछिको नेपालको राजनीतिक र सामाजिक परिस्थितिबाट प्रभावित प्रेरणाका कविताहरूमा समाज, मान्छे, राजनीति गर्नेहरू र सम्पूर्ण विश्वजगतमा भएका विषम परिस्थितिलाई सरल भाषामा व्यङ्ग्य गर्छन् । उनका कविताहरूका शीर्षक र विषयहरू बिम्बात्मक, प्रतीकात्मक र आलङ्कारिक रहेका छन् । जसले गर्दा उनका रचनाहरू कविताका क्षेत्रमा बेग्लै पहिचान बनेर आएका छन् । उनका कवितामा प्रयोग भएको प्रतीक भल्कने कवितांश यसप्रकार छ :

श्वेत बस्त्रमा आफू बेरिएपछि त
सपनाहरू पनि त्यसै त्यसै ओइलाउँदा रहेछन् ।
बचेका बैँस र सपनाहरू पनि
पारिजात भएर बर्बर्ती भर्दारहेछन् ।

(‘तीर्थमाया र बैँसका सपनाहरू’, पृ. ३) ।

यस कवितांशले दिनमा फूलेर रातमै भरेर जाने पारिजातको फूललाई एउटी विधवासँग प्रतीकात्मक रूपमा देखाइएको छ ।

त्यस्तै अर्को प्रतीक प्रयोग भएको कवितांश यसप्रकार छ :

हिजो हाज काठमाडौँ पस्छन्
दुधे ओठ भएका छोराहरू
र सिमलकाँठे छाती भएका छोरीहरू
लस्कर लगाएर ।

(‘अर्धनग्न सपना’, पृ. २६) ।

यस कवितांशमा कविकल्पित प्रतीकको प्रयोग गरिएको छ । यसमा सिमल काँडे छाती भनेर भर्खरै जवान हुन लागेका गाउँले युवतीहरू भन्ने रहेको छ ।

यसैक्रममा प्रतीकको प्रयोग भएको अर्को कविताशं यसप्रकार छ :

छङ्किरहेछ प्रजातन्त्र
बाजेको पालाको भुजुङ्गामा
गरिबीले थिचिएका जन
सारसको घाँटीले हेरिरहेछन्
कहिले पाक्ला
त्यो पक्वान्न
र टन्न खाउँला ।

(‘अनुत्तरित’ पृ. ३५) ।

यस कवितांशमा प्रजातन्त्र आएको तर त्यसले जनतामा आशाको किरण ल्याउनुको साटो निराशा दिएकोले प्रजातन्त्र केवल पुरानो भुजुङ्गा भएको प्रतीकात्मक व्यङ्ग्य गरिएको छ ।

प्रेरणाका कविताहरूमा नारीहरूका विविध पक्षहरूलाई देखाउने क्रममा धेरै कविताहरू यौन बिम्ब र अश्लील लाग्ने शब्दहरूको पनि प्रयोग भएका छन् । यौन बिम्ब प्रयोग भएको कवितांश यसप्रकार छ :

रातरातभर छातीमथि उफिन सक्छौ
ठाउँकुठाउँ चाट्न सक्छौ
ठाउँकुठाउँ म्वाइँ खान सक्छौ
नरम नरम मासु गिजोल्न सक्छौ ।

(‘बेश्या बयान-१’ पृ. १७) ।

अनुत्तरित छ यो प्रश्न
किन बेचन पठाउँछन् आफ्ना छोरी बुहारीका
कोमल योनीहरू
बम्बइको बेश्यालयमा ।

(‘अनुत्तरित’, पृ. ३५) ।

प्रेरणाका कवितमा अभिधा, लक्षणा वा व्यञ्जना र ध्वनि वा अलङ्कार तिनै प्रकारका अर्थ प्रकटीकरण गर्ने कवितार्थको प्रयोग गरिएको छ । जस्तै :

खन्नलाई खोरीया नभएकाहरू
पकाउनलाई अन्न नभएकाहरू
ओठमा कलेटी परेकाहरू
र वर्षौंपिच्छे बच्चा जन्माउनेहरू
हिजोआज काठमाडौं पस्छन् ।

(‘अर्धनग्न सपना’, पृ. २६) ।

यस कवितांशमा नेपालका गरिब गाउँले जनताहरूको अवस्थालाई अविधात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस्तै लक्षणात्मकताको प्रयोग गरिएको कवितांश यसप्रकार छ :

वायुपङ्खी घोडा चडेर आउँथे
पहाड माथिमाथि वादलमा दौडिन्थे
दौडिन्थे विद्युत तरङ्गहरू जो कसैको स्पर्शमा
भन चम्कन्थे जाज्वल्यमान भएर ती सपनाहरू ।

(‘तीर्थमाया र बैसका सपनाहरू’, पृ. ३) ।

यस कवितांशले एउटी महिलाले आफ्नो प्रेमीको आगमन र उसको स्पर्शमा तरङ्गीत हुने सपनालाई लक्षणत्मक वा व्यञ्जनात्मक रूपमा देखाएका छन् ।

ध्वनि वा आलङ्कारिक शब्द शक्तिको प्रयोग भएको कवितांश यस्तो छ :

छङ्किरहेछ प्रजातन्त्र
बाजेको पालाको भुजुङ्गामा
गरिबीले थिचिएका जन
सारसको घाँटीले हेरिरहेछ
कहिले पाक्ला
त्यो पम्बान्न
र टन्न खाउँला ।

(‘अनुत्तरित’, पृ. ३५) ।

यस कविताशंमा प्रजातन्त्र आएपछि जनताले परिवर्तनको अपेक्षा गरेको तर प्रजातन्त्र केवल खाना पकाउने भुजुङ्गा जस्तो मात्र भएको आलङ्कारिक शब्दशक्तिको प्रयोग भएको छ ।

यस सङ्ग्रहका कवितामा सरल नेपाली शब्दहरूकै बाहुल्यता रहे पनि कही कही आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग पनि भेटिन्छ । प्रेरणा नितान्त गद्य कवि भएकोले उनका सबै कविताहरू मुक्त छन्दमा संरचित छन् । प्राय सबै कविताहरू अनुप्रासरहित छन् । कतै लामा कतै छोटो हरफहरूले कवितालाई अधि बढाएका छन् । प्रेरणाले आफ्ना कविताहरूमा लयात्मकता भन्दा यथार्थको प्रकटीकरणलाई महत्त्व दिएका छन् । कविताहरूमा आख्यानको प्रयोग गरिएको हुनाले कविताहरूको बोध भावबाट भन्दा पनि कथाहरूबाट हुन्छ । प्रेरणाको यस स्वप्नकथा जारी छ कविता सङ्ग्रहका कविताहरू मुक्त लयमा संरचित छन् । अन्त्यानुप्रास रहित सबै कविताहरू गद्य लयमा रहेका छन् । प्रेरणाले पहिलो कविता 'तीर्थमाया र बैँसका सपना' लाई भने शास्त्रीय नियम अनुसार चार हरफको एक श्लोकको पालना गर्न खोजेको देखिन्छ । अरु कविताहरू भने गद्य कविताकै नियम अनुसार लामा छोटो मिश्रित हरफहरूले निर्मित छ । प्रेरणाका कविताहरू सत्य तथ्य घटनाहरू र बिम्ब-प्रतीकका माध्यमबाट बोधगम्य र प्रतीकात्मक बनेका छन् । उनका कविताहरूले सिधैं अथवा घुमाउरो शैलीमा नारीहरूका विविध पक्षको प्रस्तुति, देशको खराब अवस्था र वैदेशिक पलायनले युवाहरूमा आएको उदासिनता जस्ता पक्षमाथि प्रहार गरेका छन् । यस सम्बन्धी उदाहरण यसप्रकार छ :

यात्रा त कतिले गरे गरे
व्हेनसाङको यात्रा
गुलिभरको यात्रा
नील आर्मस्ट्रङको यात्रा
अमेरिका पत्ता लगाउने
कोलम्बसको यात्रा
बुद्ध, गान्धी र जीजस क्राइष्टको यात्रा
ती यात्रा बिसेर एक भङ्का मै
म भने पलायन यात्रामा हिडेको छु
गीतलाई ओठबाट असमयमै भारेर ।

(‘पलायन यात्रा’, पृ. ५२) ।

प्रस्तुत कविताशंमा चीनका व्हेनसाङको इतिहास, गुलिभरको योगदान, चन्द्रमामा पहिलो पाइला टेक्ने नील आर्मस्ट्रनको वैज्ञानिक यात्राको चर्चा, कोलम्बसले अमेरिका पत्ता लगाएको इतिहास, बुद्ध, गान्धी र जीजस आदि यात्रा र शान्तिका प्रतीकका रूपमा आएका छन् । यसमा यात्रालाई कहिले नसकिने जीवनको एक पाटोका रूपमा देखाइएको छ ।

यस्तैगरी पलायन हुने युवाहरू सम्बन्धी धारणा यस्तो छ :

कैलाशपति हुने इच्छा त
सबैले राख्छन् रे सुन्दछु
थाहा छैन कालाकृत विष पिउन
तयार छन कति साहसहरू
म भने दुस्साहसको एउटा
कल्पित शिखरको आरोहणमा
हिडेको छु ।

(‘पलायन यात्रा’, पृ. ५१) ।

यस कविताशंमा विदेश पलायनमा हिडेका युवाहरूलाई सबै त्यागेर पलायन भएका र अफठ्यारोमा विष पनि पिउने शिवसँग प्रतीकात्मक रूपमा तुलना गरिएको छ । यसैक्रममा नारीहरूको कोमलतालाई यसरी देखाइएको छ :

छेक्न सक्छ कतिञ्जेल
हुस्सुको अवरोधले
घामको उज्यालो र तातो
पग्ल नै पर्छ तुषारो
र ओभाउ नै पर्छ शीत
तिनका उमेर ढल्लु ढल्लु
र न्यानो अँगालोमा बाधिनँ छोड्छ
यो धरतीलाई उज्यालो र घामले ।

(‘तुषारो र अग्निपुरुष’, पृ. ६) ।

यहाँ सुर्य र अग्निलाई पुरुषको रूपमा, शीतलाई दुःखको रूपमा, सुर्य र अग्निको तातोलाई प्रेमको प्रतीकका रूपमा र धरतीलाई स्त्री वा प्रेमिकाको रूपमा चित्रण गरिएको छ ।

प्रेरणाका कविताहरू अलङ्कारले पनि सजिएका छन् । गद्यात्मक कविताहरू अन्त्यानुप्रास विहीन छन् तर पनि कतै कतै यसको प्रयोग भने भेटिन्छ । अनुप्रास प्रयोग भएका केही कवितांशहरू यसप्रकार छन् :

भोग गर
सम्भोग गर
फेरी पनि सम्भोग गर
जसरी मन लाग्छ माया गर ।

(‘वेश्यावयान-३’, पृ. २३) ।

मलाई त सन्चै छ
तिमीलाई कस्तो छ ?
आउने पनि त्यही हो खबर
जाने पनि त्यही हो खबर
बिसन्चोको खबर ।

(‘चिठी किन आएन’, पृ. ५५) ।

यस्तै एक कवितांशमा उपमा अलङ्कारको प्रयोग यसरी गरिएको छ :

नदी छेउ खेतमा बुख्याचा भैं
र कराईरहेछन् कागहरू ।

(समय सत्ता, पृ. ४२-४३) ।

यसमा भैं शब्दले बुख्याचा र कागलाई नेताहरूसँग उपमेय र उपमानको सादृश्य देखाइएकोले उपमा अलङ्कार बन्न गएको छ ।

यसप्रकार गोविन्द गिरी प्रेरणाको स्वप्नकथा जारी छ कविता सङ्ग्रहमा भाषाशैलीका दृष्टिले उत्कृष्ट रहेका छन् । कवितामा अनावश्यक जटिल भाषाको प्रयोग गर्न नरुचाउने प्रेरण सामान्य पाठकहरूले बुझ्ने भाषामा कविता रचना गर्छन् । गद्यकविताका स्रष्टा प्रेरणा आफ्ना कविताहरूमा लय, बिम्ब, प्रतीक, अलङ्कार, भाषाशैलीको सन्तुलित प्रयोग गर्छन् । कविकल्ति बिम्बहरूको अत्याधिक प्रयोग गर्ने प्रेरणाका कविताहरू अन्य समकालीन कविहरूका भन्दा भिन्न छन् ।

४.२.८ निष्कर्ष

फुटकर कविता प्रकाशनका हिसाबले **स्वप्नकथा जारी छ** सङ्ग्रहका कविताहरू दोस्रो सङ्ग्रहका रूपमा आउनुपर्ने भए पनि यो कविता सङ्ग्रह २०४९ सालमा प्रकाशनमा आएको प्रेरणाको पहिलो कविता सङ्ग्रह हो । यस सङ्ग्रहलाई तीन खण्डमा विभाजन गरेर जम्मा १८ वटा कविताहरूलाई यसमा समावेश गरिएको छ । नारीहरूका विभिन्न समस्या, कविले व्यक्तिगत जीवनमा भोगेका र देखेका कुराहरू तथा विदेश पलायनमा गएका युवावर्गका मर्म नै यस भित्रका कविताहरू हुन् । कवितामा पनि आख्यान प्रयोग गर्ने प्रेरणाको यस कविता सङ्ग्रहका कविताहरूमा सहभागीहरूको बढी नै प्रयोग गरिएको छ । समाजमा विद्यमान कुरीति, महिलामाथि गरिने भेदभाव, राजनीतिमा मौलाउदो भ्रष्टचार र त्यसले निम्त्याएको युवाहरूको विदेश पलायन नै **स्वप्नकथा जारी छ** भित्रका कविताहरूका विषय हुन् । स्थानिय र विश्वजगतका परिवेशलाई उनले आफ्ना कवितामा प्रयोग गरेका छन् ।

लामा छोटा, गद्यलयमा कविता लेख्ने प्रेरणा समसामयिक धारका कविका रूपमा स्थापित छन् । आफ्ना अगाडि घटेका कुराहरूलाई कविताको रूप दिन सक्ने उनी फरक कविता लेख्ने कविका रूपमा स्थापित भएका छन् । उनको **स्वप्नकथा जारी छ** कविता सङ्ग्रहका कविताहरूले समसामयिक सन्दर्भ, विसङ्गति र विद्रोहलाई प्रस्तुत गरेका छन् । उनलाई विभिन्न समालोचकहरूले आख्यान कविका रूपमा पनि चिनाएका छन् ।

४.३ अचानक एकदिन कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण

४.३.१ परिचय

गोविन्द गिरी प्रेरणाको कविता यात्रामा दोस्रो कविता सङ्ग्रह **अचानक एक दिन** २०५३ सालमा प्रकाशित भयो । प्रेरणाको दोस्रो कविता सङ्ग्रहले उनलाई नारीवादी कविबाट समसामयिक कविका रूपमा स्थापित गर्यो । **अचानक एक दिन** कविता सङ्ग्रह कविका व्यक्तिगत अनुभूतिका २४ कविताहरूको सङ्गालो हो । यो सङ्ग्रह पनि गद्य कविताहरूको सङ्ग्रह हो । २०५३ सालमा 'वाणी प्रकाशन' विराटनगरबाट प्रकाशित यस कविता सङ्ग्रहको अन्तिम पृष्ठमा कविको वक्तव्य राखिएको छ । उक्त वक्तव्यमा **अचानक एक दिन** सङ्ग्रहका कविताहरू **स्वप्नकथा जारी छ** सङ्ग्रह प्रकाशन पश्चात २०५०, २०५१ र २०५२ तीन साल भित्रका सिर्जना हुन भनिएको छ । प्रेरणाले **अचानक एकदिन** कविता सङ्ग्रहका कविताहरूमा

व्यक्त भएका भावहरू कविताको रूपमा अभिव्यक्त हुन लायक ठानिएका विषय र भाव कवितामा उतार्ने प्रयत्न गरिएको छ । यी भावनाको पृष्ठभूमि व्यक्तिगत घटना-दुर्घटना, पारिवारिक पीडा, सामाजिक विडम्बना एवं राष्ट्रको राजनीतिक तथा धर्मका पाखण्ड आदि छन् ।

यस कविता सङ्ग्रहका कविताहरू मध्ये पाँच कविताहरू कविले आफ्ना पिताको स्वर्गवासमा श्रद्धाञ्जली स्वरूप समर्पित गरेका छन् 'पिता', 'मृत्यु शय्यामा', 'मृत्यु शय्याबाट', 'कहाँ गयो पंक्षी उडेर' एवं 'पिताको तस्वीर' यस शृङ्खलाका कविताहरू हुन् । यस्तै कविले आफ्नो २०५२ सालको दास्रो यूरोप यात्रामा लेखिएका कविताहरू भनेर 'अचानक एक दिन', 'फ्रेड्कफर्ट', 'क्यारालिना' र 'अवतारहरू' हुन् । प्रेरणाको यस अचानक एक दिन कविता सङ्ग्रहका २४ कविताहरू मध्ये केही कविताहरू सङ्गृहीत हुनु पूर्व मुस्कान, गोरखापत्र, नव कविता, विपुल, झङ्कार, समीक्षा, विमर्श, दायित्व, कान्तिपुर र मधुपर्क जस्ता नेपालका उत्कृष्ट पत्र-पत्रिकाहरूमा फुटकर रूपमा प्रकाशित भइसकेका कविताहरू हुन् । अचानक एक दिन सङ्ग्रह भित्र 'हड्डी र देशको मानचित्र', 'प्वाँख', 'मलाली जाँदा', 'रङ्गको निमार्ण', 'गुनासो', 'धरतीको एक टुक्रा', 'अड्डा, बेली ब्रिज, धनपुरवा, पिता, मृत्यु शय्यामा, मृत्यु शय्याबाट, गयो पंक्षी उडेर ?', 'पिताको तस्वीर, तस्लिमा म तिमीलाई प्रेम गर्छु, श्रापित, सर, तपाईंको आँखामा आँशु ?', 'सुहागरात, सपनाहरू, जाँदैछु, अचानक एक दिन, फ्रेड्कफर्ट, क्यारोलिना र अवतारहरू जस्ता कविताहरू क्रमबद्ध रहेका छन् । प्रेरणाले आफ्ना कविताहरूको लेखन मिति कविताहरूको अन्त्यमा राख्ने शैलीले उनका कविताहरूका रचना मिति र स्थानका बारेमा जानकारी पाइन्छ ।

यस सङ्ग्रहभित्रका कविताहरू मध्ये १३ अनुच्छेदको अनुच्छेदका आधारमा सबैभन्दा लामो 'तस्लिमा म तिमीलाई प्रेम गर्छु', १०१ हरफ भएको हरफका आधारमा लामो 'क्यारोलिना' लामा कविताहरू रहेका छन् भने ३ अनुच्छेद र २१ हरफ भएको अनुच्छेद र हरफ दुवै दृष्टिले छोटो 'पिताको तस्वीर' कविता रहेको छ ।

४.३.२ वस्तु

वस्तु भनेको कवितामा भएको मूल भाव हो । यस कविता सङ्ग्रह भित्रका कविताहरूमा कवि प्रेरणाका निजी जीवनका अनुभूति, भोगाइहरू नै वस्तुका रूपमा आएका छन् । अचानक एक दिन कविता सङ्ग्रहमा भएका कविताहरूलाई तालिकामा यसरी देखाइन्छ :

शीर्षक	मूलभाव
१. हड्डी र देशको मानचित्र	यो वर्तमान राजनीतिक प्रणालीलाई व्यङ्ग्य गरिएको कविता हो । यसले व्यक्तिगत स्वार्थले गर्दा नेताहरू पदका लागि भगडा गर्ने र आफ्नो स्वार्थ पुरा गर्न देशलाई कुकुरले हड्डीलाई नछाडेभैं च्यापेर वस्ने प्रवृत्तिलाई व्यङ्ग्य गरेको छ । कविताले यस्ता कुकुरहरू एक भन्दा बढी भएको र मैका मिल्ने बित्तिकै हड्डीमा आफ्नो पकड जमाउने कुरा भनिएको छ ।
२. प्वाँख	प्वाँख कविता यौवनको प्रतीक हो । जसरी चराहरू उड्न सक्छन् त्यस्तै मान्छे पनि प्वाँखरूपि रौं पलाएपछि यौनजन्य क्रियाकलापमा संलग्न हुन थाल्दछ । युवा र युवतीहरू यही समयदेखि एक अर्कामा आकर्षित हुन थाल्छन् भन्ने देखाउनु नै यस कविताको मूलभाव हो ।
३. मलामी जाँदा	मलामी जादा कविताले बाचुन्जेल भैभगडा गरेर अमानवीय क्रियाकलाप देखाउनेहरू मान्छेको मृत्यु पछि शत्रु होस या मित्र, जुनसुकै जातको होस या जुनसुकै धर्मको, जुनसुकै वर्गको होस या जुनसुकै वर्णको होस सबै मलामी भएर जान्छन् भन्ने देखाएको छ । यसले मानिसको मृत्यु निश्चित छ र मृत्यु नै परम सत्य हो । त्यसैले बाचुन्जेल तेरो र मेरो भनेर भगडा गर्नु बेकार भएको कुरालाई मूलभाव बनाएको छ ।
४. रङ्गको निर्माण	रङ्गको निर्माण कविताको मूलभाव मानिसहरू देश विकाश छाडेर मेरो र तेरो पाटी भन्दै भ्रष्ट राजनीतिको पछाडि लागेको यथार्थलाई देखाएको छ । हामी आस्थाको राजनीति गर्न छाडेर भरौटे कार्यकर्ता मात्र भएका छौं । यो प्रकृया निरन्तर जारी छ । कसैले पनि एकै प्रकारको विकासे राजनीति नगरेको कविको गुनासो छ ।
५. गुनासो	गुनासो कविता कविले आफ्नी पूर्वप्रेमिकाप्रति गरेको गुनासो हो । कविलाई आफ्नी प्रेमिकाको सबैकुरा मन परेको छ तर साडीको बुट्टा मन परेको छैन, उसको ससुराको अनुहार मन परेको छैन, उसको घरको कोठा मन परेको छैन समग्रमा उसको लोग्ने पनि मन परेको छैन ।
६. धरतीको एक टुक्रा	यस कवितामा पनि देशमा भइरहेको द्वन्द्वग्रस्त अवस्थाको चित्रण हो । यसमा एउटै आमाका दुई सन्तानहरू एकले अर्कोलाई गोली हानेर हत्या गरेको छ । पहिलो छोरो आमा विरामी भएर औषधी लिन गएको हुन्छ, सहरमा भइरहेको जुलुसबाट उसलाई गोली लाग्छ । यो वर्तमान नेपालको अवस्था हो ।
७. अड्डा	अड्डा कविता नेपालको कर्मचारीतन्त्रको नमूना कविता हो । जनताको पैसाबाट तलब खाने तर कार्यलयमा गएर दिन बिताएर फर्कने कर्मचारीहरू यस कविताका पात्र हुन् । यसले खुलेआम हुने घुसखोरी, चाकरी जस्ता कुराहरूलाई समेटिएको समकालीन समयको चित्र हो यो कविता ।
८. बेली ब्रिज	बेली ब्रिज कविताले प्राकृतिक प्रकोपले पुल भत्काएर सम्बन्ध बिच्छेद भएका ठाउँहरूलाई त विदेशबाट ल्याइएका बेली ब्रिजहरूले जोड्न सक्ने तर वर्षौं देखि टुटेका मानिसका सपना, चाहाना, इच्छा र आकांक्षा जोड्ने पुल भने कही नबन्ने कुरालाई मूलभाव बनाइएको छ । यो कविता पनि राजनीतिकको गलत प्रयोगले जनतामा ल्याएको निराशाको कविता हो ।
९. धनपुरवा	धनपुरवा देशका विभिन्न यस्ता ठाउँहरूको प्रतिनिधि स्थान हो जहाँ देशमा भएका परिवर्तनहरूको कुनै प्रभाव परेको छैन । यो स्थान राजनीति गर्नेहरूको चुनावी

	नारा लाउन प्रयोग गर्ने स्थान भएको छ । तिनै ठूलाबडाले मादक पदार्थ सेवन गरेर गरिब सोभासाभा युवतीहरूको इज्जत लुट्ने ठाउँ भएको मर्म यसमा प्रस्तुत गरिएको छ ।
१०. पिता	पिता कविता गोविन्द गिरी प्रेरणाले आफ्ना पिताको मृत्यु शोकमा लेखेको कविता हो । यस कवितामा मान्छे मृत्युको मुखमा पुगेपछि कसरी थकित देखिन्छ र आफ्ना पुराना दिन सम्झन्छन् भन्ने कुरालाई विषय बनाइएको छ ।
११. मृत्यु शय्यामा	यो कविता पनि प्रेरणाले आफ्ना पिताको सम्झनामा लेखेका हुन् । यसमा मान्छे मृत्यु शय्यामा हुदा कति निरीह हुन्छ भन्ने देखाइएको । विरामी भएको मान्छे गन्हाउने गर्छ । वृद्ध अवस्थामा मान्छे ओइलाएको तर भर्न नसकेको फूल जस्तो हुन्छ भन्ने मार्मिक पक्ष नै यस कविताको मूलभाव हो ।
१२. मृत्यु शय्याबाट	यो कविता पनि प्रेरणाले आफ्ना पितालाई समर्पित गरेका छन् । उनले यसमा जीवनको अन्त्यतिर मान्छेले सबै आफन्तहरूलाई सम्भरेर बस्ने तर विभिन्न कारणले आफन्तहरू सँगसँगै बस्न नदिने कुरा व्यक्त गरेका छन् ।
१३. कहाँ गयौं पंक्षी उडेर ?	यो कविता पनि प्रेरणाले आफ्ना पितालाई समर्पण गरेका पाँच कविताहरू मध्ये चौथो कविता हो । यस कवितामा आफ्ना पितालाई पंक्षीसँग तुलना गर्दै पंक्षी उडेर गए जस्तै पिता पनि उडेर गएको र आफू फर्केर आउने आशमा बसेको कुरा उल्लेख छ ।
१४. पिताको तस्वीर	यस कवितामा प्रेरणाले आफ्ना स्व. पिताको तस्वीर हेरेर गरेका कल्पनाहरू समावेश गरिएको छ । मृत व्यक्तिका तस्वीर नबोल्ने, बितिसकेको हिजो फर्केर नआउने, तस्वीरलाई पिता भनेर बोलाउदा पनि नबोल्ने मर्म यसको मूलभाव बनेर आएको छ ।
१५. तस्लिमा म तिमीलाई प्रेम गर्छु	तस्लिमा म तिमीलाई प्रेम गर्छु कवितामा प्रेरणाले बंगलादेशकी सुप्रसिद्ध लेखिका तस्लिमा नसरीनलाई उनको विचार, लेखन, शाहस र व्यक्तित्वलाई प्रेम गर्ने कुरा बताएका छन् । तस्लिमा विश्व जगतमानै खरो र निडर लेखिकाका रूपमा परिचित छिन् । उस कविताको मूलभाव नै तस्लिमाप्रतिको सम्मान हो ।
१६. श्रापित	श्रापित कविता कविका मनका भावनाहरू हुन् । मान्छेले उसको जीवनमा भोग्नुपर्ने दुख कष्ट र जीवनका उताव चडावहरू, मान्छेको आफूमात्रै बाच्ने इच्छाले उब्जाएका समस्याहरू, असत् मान्छेहरूको मनपरी, देशमा विद्यमान अराजक अवस्था, बलात्कार, हत्या हिंसा जस्ता कुराहरूले आजित भएर कविले यो कविता रचना गरेको भान हुन्छ ।
१७. सर, तपाईंको आँखामा आँसु ?	यस कविताले सधैं सत्यका लागि लड्ने व्यक्ति देशमा विद्यमान अराजकताले थाकेका छन् भन्ने भाव प्रकट गरेको छ । हिजो आइपर्दा जे पनि गर्न तम्सने आज ज्यादै निरीह भएको मूलभाव रहेको छ ।
१८. सुहागरात	सुहागरात कविता शीर्षकभै सुहागरातको कविता हो । कविले यस कवितामा आफ्ना यौनजन्य भावनाहरूलाई स्थान दिएका छन् । यसमा विवाहको पहिलो रात हुने सुहागरातको प्रसङ्गलाई समावेश गरिएको छ ।
१९. सपनाहरू	यो कविता आमजनताका सपना हो । देशमा शान्ति छाओस भनेर जनताहरू जुनै पाटीको पनि पछि लाग्छन् तर उनीहरूका सपना त्यो पाटीको सत्तारोहणसँगै स्वलित हुन्छ । म यस्तो गर्छु र उस्तो गर्छु भन्दै भोट मागेर सत्तामा पुगेपछि सबै भुल्ने जनताका सपना सपना नै रहने कुरालाई मूलभाव बनाइएको छ ।

२०. जाँदछै	जाँदछै कविता प्रेरणाको वास्तविक घटनाको कविता हो । यसमा उनले आफ्नो पलायनलाई विषय बनाइका छन् । आफू अमेरिकामा स्थाई बसोबास गर्न गएको र जाने बेलामा गरेको गुनासो यस कविताको मूलभाव हो ।
२१. अचानक एक दिन	कविता सङ्ग्रहको नाम यही कविताबाट राखिएको छ । यो कविता मान्छेको जीवनमा जुनसुकै बेलामा जे पनि हुन सक्ने कुराको प्रस्तुति हो । मान्छेको जीवनमा अचानक घटना छटन सक्ने कुरा प्रति सङ्केत गरेर लेखिएको छ । यस्तो अस्थिर विश्वमा जुनसुकै बेला राम्रो नराम्रो जस्तो पनि घटना, दुर्घटना हुन सक्ने कुरा नै यसको मूलभाव हो ।
२२. फ्रैड्कफर्ट	जर्मनी देशको एक सहर फ्रैड्कफर्टको नामबाट रचिएको 'फ्रैड्कफर्ट' कवितामा कविले त्यस उत्तरआधुनिक सहरमा देखेका नराम्रा पक्षको वर्णन गरिएको छ । यस कवितामा कविका भावनाका अलावा लागुपदार्थ सेवन गर्ने युवावर्ग, यौन धन्दामा लागेका विश्वभरीका युवतीहरूलाई विषय बनाएका छन् ।
२३. क्यारोलिना	जर्मनी कै एक सहर फ्रैड्कफर्टको नामबाट रचिएको 'फ्रैड्कफर्ट' कवितामा कविले त्यस उत्तरआधुनिक सहरमा देखेका नराम्रा पक्षको वर्णन गरिएको छ । यस कवितामा कविका भावनाका अलावा लागुपदार्थ सेवन गर्ने युवा वर्ग, यौन धन्दामा लागेका विश्वभरीका युवतीहरू, गौण सहभागी मात्र यस कवितामा रहेका छन् ।
२४. अवतारहरू	कविले यस कवितामा समयको क्रमसँगै देखिएका विसङ्गतिलाई आफ्नो भाषामा प्रस्तुत गरेका छन् । यस कवितालाई वर्तमानसँग जोड्न कविले विभिन्न पौराणिक आख्यानका पात्र तथा वर्तमान विश्वका चर्चित व्यक्तित्वहरूलाई प्रसङ्ग बनाएका छन् । यस कविताको उद्देश्य वर्तमान विश्वको अराजक र विषम परिस्थिति देखाउनु हो ।

यसरी अचानक एक दिन सङ्ग्रहका कविताहरूको मूलभावलाई तालिकामा राखेर हेरेपछि यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा भएको अन्य पक्षको पनि चर्चा गरिन्छ ।

'हड्डी र देशको मानचित्र' कवितामा कुरुरहरूले मासुजति लुछिसकेर हड्डी मात्र छाडेभै देशलाई पनि सत्तामा पुग्ने लालचाले तछाड् मछाड् गरिरहेका भोका, राक्षसी प्रवृत्ति भएका नेताहरूले लुछिसकेको व्यङ्ग्य प्रस्तुत छ । हड्डी भनेर देशलाई तुलना गरिएको छ भने कुरुर भनेर देश चलाउने भ्रष्ट नेताहरूलाई सङ्केत गरिएको छ । यस्तै व्यङ्ग्य भएको कवितांश यसप्रकार छ :

भोको कुरुरको मुखमा
अजङ्गको हड्डी छ
उसले हड्डी टोक्न सकेको छैन
यसकारण कि
हड्डी निकै ठूलो छ

उसले हड्डी छोड्न पनि सकेको छैन
यसकारण कि
बर्षौं देखि ऊ भोको छ ।
कस्तो अनौठो संयोग
त्यो हड्डीको आकार
मेरो देशको मानचित्रसँग
ठयाम्मै मिल्छ ।

(‘हड्डी र देशको मानचित्र’, पृ. ५) ।

यस कविता सङ्ग्रहमा भएको दोस्रो कविता ‘प्वाँख’मा चराको प्वाँख र उमेर पुगेका युवा युवतीहरूका शरीरमा देखापर्ने यौनाङ्गका रौंलाई सङ्केत गरिएको छ । यस कविताको एक अंश यस्तो छ :

कति काउकुति लाग्दो हो
प्वाँख पलाउँदा चरालाई कुरकुरे वैशमा
प्वाँख पलाउँदा मान्छे काउसो लागे जस्तो
कति चटपटाउन थाल्छ ।
आफ्नो प्वाँख आफैं खेलाएर
अथवा एक अर्काको प्वाँख
एक अर्काले खेलाएर
क्रीडा गर्न थाल्छन् ।

(‘प्वाँख’, पृ. ७-८) ।

‘मलमी जादा’ कवितामा कविले कसैको मलामी जादा घाटमा घटेका घटनाहरू वर्णन गरेका छन् । यस कवितामा भएको वस्तु भनेको मान्छेको अन्तिम सत्य मृत्यु हो । मान्छे जेसुकै होस् र जोसुकै होस् तर सबैले मृत्युको सामना गर्नुपर्छ । यस कविताको एक अंश यसप्रकार छ :

मानिसको जीवनको
अन्तिम परिच्छेद
मृत्यु
र मृत्यु पछि

गइने मलाली
साथी भाइ चिने जानेको
आफन्त र नातेदारहरूको ।

(‘मलामी जाँदा’, पृ. १०) ।

‘रङ्गको निमार्ण’ कवितामा रङ्ग भनेर नेपालका राजनीतिक पार्टीहरूलाई भनिएको छ । नेपालमा अहिलेसम्म कुनै पनि यस्तो राजनीतिक दलको जन्म भएन जसले स्वार्थ रहित राजनीति गरोस र देश विकास गरोस । मान्छेहरू लहैलहैमा लागेर विभाजित भएको र आ-आफ्नो दलको नारा बोकेर जुलुसमा हिडेको यथार्थ घटनाको प्रस्तुति यसरी गरिएको छ :

एउटा एउटा रङ्गको झण्डा बोकेर
मानिसहरू विभाजित भएका छन्
विखण्डित भएका छन्
कोही भन्छन् हिजोको रङ्ग ठीक थियो
कोही भन्छन्
हाम्रो भोलीको कल्पित रङ्ग ठीक छ
कोही भन्छन्
रङ्गहरू नै बेकार छन्
पेट भरिदो रहेनछ रङ्गले
के गर्नु यो रङ्ग !

(‘रङ्गको निमार्ण’ पृ. १२-१३) ।

‘गुनासो’ कविता कविले आफूलाई छाडेर अर्कैसँग विवाह गरेकी प्रेमिकाप्रतिको गुनासो हो । यसमा कविले पूर्वप्रेमिकालाई तारिफ गरेभैँ गरेर गाली, गुनासो गरेका छन् । कविले प्रेमिकाको बाइस वर्षे जोवन, गलामा पोते, सिउदोको सिन्दुर, स्वभाव, बानी, व्यवहार आदि राम्रो लाग्ने तर प्रेमिकाको साडीको रङ्ग, ससुराको अनुहार, उनका छातीका आकार र उनको लग्ने भने पटकैँ मन नपरेको गुनासो गरेका छन् । ‘अड्डा’ कवितामा नेपालका विभिन्न अड्डाका कर्मचारीहरूको मनपरी तन्त्र, घुसखोरी, भ्रष्टचार, विवेकहीन नियतिको चित्रण गरेका छन् । सुब्बा अखबारको सिरानी हालेर कार्यक्षमा नै सुत्ने, लेखापाल कमिसनको खेलमा लागेको, हाकिम लामो समयसम्म कार्यलय नआउने जस्ता विकृतिको चित्रण गरिएको छ ।

‘बेलीब्रिज’ कवितामा मलेखु भन्ने ठाउँमा २०५० सालमा आएको बाढीले पुल भत्काएको र बेलीब्रिजले बाटो जोडिएको सत्य घटनाको प्रस्तुति गरिएको छ । छुट्टिएका भू-भागलाई जोड्ने बेलीब्रिज भएको तर जनताका चुडिएका मन, आशा, सपनाहरू जोड्ने बेलीब्रिज कतै नभएको मर्म प्रस्तुत गरिएको छ । ‘धनपुरवा’ राज्यबाट उपेक्षित बिकट नेपालका ठाउँहरूको वास्तविक स्थिति हो । ‘धनपुरवा’ शीर्षकको कवितामा धनपुरवा नामको गाँउमा प्रजातन्त्र आए पनि कुनै विकाशका कार्यक्रमहरू नआएको, गरिबीले थिचिएका एक हुल जनताहरूको गाँउ हो । जहाँ बाटो छैन, विद्यालयहरू बन्द हुने अवस्थामा छन, जहाँ शिक्षा, स्वास्थ्य, बिजुली, खाने पानीको अभाव छ, जसमा सरकारका अधिकारीहरू केवल युवती, कुखुरा र खसी खान जान्छन् । यस्तै भाव भएको यथार्थ प्रस्तुति यसरी गरिएको छ :

देशमा आएको प्रजातन्त्र धनपुरवामा पुग्न बाँकी नै छ
रेडीयोको आवाज सम्म पुग्छ, टेलिभिजन पुग्न बाँकी कै छ
बिजुली बत्ती पुग्न बाँकी नै छ ।

(‘धनपुरवा’, पृ. २३) ।

‘तस्लिमा म तिमिलीलाई प्रेम गर्छु’ कवितामा बङ्लादेशी सुप्रसिद्ध लेखिका तस्लिमा नसरीनलाई उनको विचार, लेखन, शाहस र व्यक्तित्वलाई प्रेम गर्ने कुरा बताएका छन् । तस्लिमा विश्व जगतमानै खरो र निडर लेखिकाका भएको प्रसङ्ग यस्तो छ :

तिमी एकको विरुद्ध
लागेको छ यो विकृत समाज
स्वार्थी राजनीति
लड्गडो धर्म
र अन्धो कानुन
ती सबको चुनौतीलाई
प्रतिचुनौती दिएर
हजारौ बाढी, वर्षा, असीना
घाम र हुरीले ढाल्न असमर्थ
नदी छेउको वृक्षमा
अनुवाद भइरहेकी

म तिम्रो आत्मविश्वासको
सम्मान गर्छु
र प्रेम गर्छु ।

(‘तस्लिमा क तिम्रीलाई प्रेम गर्छु’, पृ. ३५) ।

त्यस्तै ‘श्रापित’ कवितामा विभिन्न मिथकका माध्यमले देशमा भएको अराजक गतिविधिलाई देखाइएको छ । यसमा पाण्डवलाई बन्दी बनाउने कौरवहरू, सीता हरण गर्ने रावण, असहाय राम, वेपत्ता लक्ष्मण र हनुमान, पुत्र वियोगले आत्मदाह गर्ने दशरथ, छोराको वियोगमा समेत चुपचाप रहेका कैकेयीहरू, हत्या गरिएका चाडण्यका सिपाईहरू, द्रौपदीको चीरहरण गर्ने कौरवहरू र चुपचाप लाग्न बाध्य पाण्डवहरू, देश बचाउन आएका मृत जङ्गबहादुर, मञ्जुश्रीले गर्न लागेको दुषित मनहरूको कटाइ आदि मिथकहरूलाई नेपालको वर्तमान स्थितिलाई देखाउन प्रयोग गरिएको छ । यस कविताले देशको नाजुक अवस्थाले जनताहरू श्रापित बनेर बस्नुपरेको यसरी देखाइएको छ :

थिचिएर किचिएर अधमरो बनेको छु
तर बाँच्नुपर्ने श्राप पाएको छु
तिमीद्वारा चेष्टिरहन ।
काकाकुल भएको छु तिखाले छटपटाईरहेछु
मात्र रगतको आहाल देखेर
श्रापित छु बाँचिरहन ।

(‘श्रापित’, पृ. ३८) ।

‘सर, तपाईंको आँखामा आँसु ?’ कविता प्रेरणाको नवीन शैली हो । यसमा कुनै एक विद्रोही जनतालाई सर भनेर सम्बोधन गरिएको छ । त्यस साहसरूपि सरलाई उसको त्यो बाघ बनेर गर्जन सक्ने शक्ति, अनुहारको चमक, उसको ब्वाँसो बन्न सक्ने खुबी कहाँ हरायो र आयो केवल निराशा, गम्भिरता र आँखामा आँसु । यस भनाइमा समयले मान्छेलाई शक्तिमा पुऱ्याउने र समयले नै उसलाई शक्तिहीन बनाउने सत्य तथ्यको प्रस्तुति यसरी गरिएको छ :

खै, कहाँ हराए
तपाईंले पालेका
तपाईं भित्रका ब्वाँसाहरू

जसले बनाईदिन्थे
स्वयम् तपाईलाई नै
घरिघरि हिंस्रक ?
सर, तपाईको आँखामा आँसु ?
यो म के देख्दैछु
के समय यति छिट्टै फुत्किसक्यो
तपाईको पञ्जाबाट ?

(‘सर, तपाईको आँखामा आँसु ?’, पृ. ४९) ।

‘सुहागरात’ अठारौ कवितामा आइपुग्दा प्रेरणा अलि रमाइला बनेका छन् । यस कवितामा उनले विवाह पछिको पहिलो यौनक्रिडाको बयान यसरी गरेका छन् :

मध्यरातको चकमन्नतामा
स्पष्ट ध्वनित
घडीको टिकटिकभैँ
युगल मुटुका प्रतिध्वनिहरू
एकाएक आँखाका ओठले
समर्पणको घुम्टो ओडेपछि
शान्त आर्द्र पोखरीमा
एउटा राजकुमार हामफाल्दछ ।

(‘सुहागरात’, पृ. ४२-४३) ।

‘सपनाहरू’ कविता देशमा विभिन्न राजनीतिक नारा बोकेको जमातले कसरी जनताका सपनाहरूमाथि बलात्कार गर्दैछन् भन्ने देखाइएको छ । ‘जादैछु’ कविता भने कवि प्रेरणाको आफ्नै विदेश पलायनको विदाइका शब्दहरूको सङ्गालो हो । यस्तै कविले आफ्नो वक्तव्यमा नै भने अनुसार यस कविता सङ्ग्रहमा भएका कविताहरू मध्ये ५ वटा कविताहरू उनका स्वर्गीय पितामा समर्पित छन् । उनले पितालाई समर्पण गरेको एउटा उदाहरण यसप्रकार छ :

अहो !
त्यो तस्वीरलाई म

‘पिता’ भनेर बोलाउन सक्दिन
बोलाए भनेपनि
त्यो तस्वीर बोल्दैन जीवन भर बोलेरै
विताएको जीन्दगीमा
त्यो तस्वीर बदलिन्न !

(‘पिताको तस्वीर’, पृ. ३२) ।

पिताको सम्झनाका चार कविताहरू पछि प्रेरणाले आफ्नो २०५० सालको यूरोप भ्रमणका समयमा प्रकट भएका चार कविताहरू ‘अचानक एक दिन’, ‘फ्रैड्रिक्फर्ट’, ‘क्यारोलिना’ र ‘अवतारहरू’ पनि रहेका छन् । यसै खण्डको ‘अचानक एक दिन’ कविताबाट नै कविता सङ्ग्रहको नामकरण गरिएको छ । यसमा जीवन गतिशील तथा परिवर्तनशील छ, जीवन एक यात्रा हो, जीवनमा घट्ने राम्रा नराम्रा घटनाहरू अचानक घट्ने र घटेरै छाड्ने भाव व्यक्त गरिएको छ । जर्मनीको फ्रैड्रिक्फर्ट सहरको नामबाट यो कविताको नाम राखिएको छ । यसमा विकसित देशको सहर पनि कति फोहोर छ । भौतिक रूपमा सुन्दर देखिने सहरहरूमा मानसिक दुर्गन्ध रहेको, यिनै ठूला देशहरूले औद्योगिक विकास गरेर वातावरण खराब बनाएको, युवावर्ग लागुपदार्थको दुर्व्यसनीमा फसेको, युवतीहरू यौन धन्दामा लागेको जस्ता आफैले देखे भोगेका घटनाहरूको प्रस्तुति गरिएको छ । ‘क्यारोलिना’ कवितामा पनि जर्मनी देशकै बारेमा लेखिएको छ । यसमा क्यारोलिना भन्ने पात्रको प्रयोग गरेर जर्मनीमा अन्य कुनै देशबाट आएकी क्यारोलिना यती विशाल र विकसित देशमा आएर पनि उ एकली बनेकी छे, उ यौन दुर्व्यसनमा फसेकी छे, उसलाई कसैको मतलब छैन । उ एक छाक खान र आराम गर्नका लागि आफ्नो शरीर बेचन तयार हुन्छे । ‘अवतारहरू’ सङ्ग्रहको अन्तिम कविता हो । यसमा वर्तमान विश्व अवस्थालाई देखाउन विभिन्न प्राचीन धर्मग्रन्थहरूका नायकहरू र वास्तविक जीवनका विशेष व्यक्तिहरूको पुनर्जन्म गराइ नराम्रो कार्य गरेको देखाइएको छ । यसकविताको एक अंश यसप्रकार छ :

पूजर्जन्म भएको छ
पूजर्जन्ममा विश्वास नगर्ने
माओ र लेनिनको ।
म्याडोना र पामेला

नाचिरहेछन् निर्वस्त्र
स्वाद मानिरहेछन् माओ र लेनिन ।
बुद्धको नयाँ अवतार थियो त्यो
एक हातमा पिस्तोल
र अर्कोमा धारीलो तरवार ।

(‘अवतारहरू’, पृ. ५६) ।

प्रेरणाको यस अचानक एक दिन सङ्ग्रहका कविताहरूका व्यक्तिगत भाव विचार नै वस्तु बनेर आएका छन् । नेपालको समसामयिक समय, राजनीतिले आजीत जनताका कुरा, आफ्ना पिताको मृत्यु शोक र कविको जर्मनी यात्राका क्रममा कोरिएका कविताहरूले यस सङ्ग्रहलाई शृङ्गारेका छन् ।

४.३.३ सहभागी

सहभागी भनेको कृतिमा आएका मानवीय वा अमानवीय पात्रहरू हुन । गोविन्द गिरी प्रेरणा आख्यानात्मक संरचनाका कविता लेख्ने कवि भएकाले पनि उनका कवितामा सहभागीहरू धेरै रहने गर्छन् । कविता सङ्ग्रह अचानक एक दिन मा भएका कविताहरू पनि धेरैजसो आख्यानात्मक संरचना भएका छन् । आख्यानात्मक कविता लेख्नु भनेको सहभागीहरू धेरै रहनु हो । पहिलो कविता ‘हड्ठी र देशको मानचित्र’मा देशलाई हड्डी र देश सञ्चालनको जिम्मा पाएका नेताहरूलाई कुकुरहरूसँग प्रतीकात्मक अर्थ बोध गराइएकाले यस कवितामा कुकुरहरू सहभागीका रूपमा आएका छन् । यहाँ बर्षौं देखिका भोका कुकुरहरू एउटा हड्डीका लागि मर्न र मार्न तयार भएभन्नाँ नेताहरू एउटा कुर्सीका लागि मर्न र मार्न तयार भएको चित्रण गरिएको छ । ‘प्वाँख’ कवितामा भने कविले चराका बचेराहरूलाई सहभागी बनाएका छन् । चराहरूका प्वाँखलाई मान्छेको युवा उमेरबाट उसका यौनाङ्गमा पलाउने रौंसँग तुलना गरी प्रतीकात्मक रूपमा यस कविताको सिर्जना गरिएको छ । यसमा चराका बचेराका अलावा वैशको मान्छे, पुरुषको यौनाङ्गलाई राजकुमार उपनाम दिएर पनि सहभागी बनाइएको छ । त्यस्तै ‘मलामी जाँदा’ कवितामा स्वयम् कवि र अरू मलामीहरू सहभागीका रूपमा आएका छन् । यस कवितामा मलामी जाँदाका विभिन्न सन्दर्भहरू, घटनाहरूको वर्णन गरेर मान्छेको अन्तिम सत्य मृत्यु हो भन्ने सन्देश दिइएको छ । ‘रङ्गको निमार्ण’ कवितामा कवि स्वयम् ‘म’ भएर

सहभागिता जनाएका छन् । उनले आफू स्वयम् उपस्थित भएर सम्पूर्ण जनताहरू, विभिन्न विचारधारा बोकेका राजनीतिक दलका कार्यकर्ताहरूलाई पनि सहभागी बनाएका छन् ।

‘गुनासो’ कविता कविको अकैसँग विवाह भएकी पूर्वप्रेमिकाप्रतिको गुनासो हो । यसमा ‘म’ पात्र, उसकी पूर्वप्रेमिका मुख्य रूपमा, प्रेमिकाको ससुरो र उसको श्रीमान गौण सहभागीका रूपमा आएका छन् । ‘धरतीको एक टुक्रा’ कवितामा पनि ‘म’ पात्रलाई मुख्य सहभागी बनाइ ‘तिमी’लाई पनि संबोधन गरिएको छ । यसमा म, तिमी, र यी दुवैकी आमा तीन पात्र रहेका छन् । ‘अड्डा’ कवितामा कुनै सरकारी कार्यलयका कर्मचारीहरू सुब्बा, खरिदार, मुखिया, लेखापाल, टाइपिस्ट केटी, पियन र गौण रूपमा हाकिम र उसलाई भेट्न आउनेहरू सहभागीहरू हुन् । ‘बेलीब्रिज’ कवितामा ‘हामी’ भनेर सम्पूर्ण मलेखु र बेलखुवासीहरूलाई सहभागी बनाइएको छ । ‘धनपुरवा’ कवितामा केटाकेटीहरू, बुढाबूढीहरू, तन्नेरीहरू, सहरबाट अनुसन्धानका नाममा गाउँका सोभा तरुनीहरूसँग सुत्न र कुखुरा र खसीको मासु खान आउने सरकारी भ्रष्ट कर्मचारीहरू सहभागीहरू हुन । ‘पिता’ कविता प्रेरणाको स्व. पिताको सम्झनामा लेखिएको कविता हो । यसमा आफ्ना पिताको प्रतीकका रूपमा एउटा बुढो रुखलाई सहभागी बनाइएको छ । ‘मृत्यु शय्यामा’ कविता प्रेरणाले पितालाई समर्पित गरेको दोस्रो कविता हो । यसमा कविले अस्पतालमा मृत्यु पर्खेर बसेका आफ्ना पितालाई सहभागी बनाएका छन् । कविताको अन्तिम तिर उड्दा उड्दै पखेटा गलेर भुइमा खस्न लागेको पंक्षीसँग आफ्ना पिताको तुलना गरेका छन् । त्यसैले यसमा एउटा पंक्षी र कविका पिता पात्र हुन । ‘मृत्यु शय्याबाट’ कविता पितालाई नै समर्पित कविता हो । यसमा एकालाप शैलीमा मृत्यु पश्चात सबै छाडेर जानुपर्ने बाध्यताको वर्णन गरिएको छ । यसमा स्पष्ट सहभागी नदेखिए पनि यसमा कविका स्व. पिता नै सहभागी रहेका छन् । ‘कहाँ गयो पक्षी उडेर ?’ कवितामा पनि एक पंक्षीलाई पात्रका रूपमा देखाइएको छ । यहाँ पक्षी भनेर मान्छेको आत्मालाई भन्न खोजिएको हो र आत्मा कहाँ जान्छ कसैलाई थाहा नहुने भाव यस कवितामा पाइन्छ । पितालाई समर्पित अन्तिम कविता ‘पिताको तस्वीर’ हो । यसमा ‘म’ पात्रलाई सहभागी बनाइएको छ । कवि स्वयम् उपस्थित भएर माला लगाइएको पिताको तस्वीर हेर्दै अब पितासँग भेट नहुने बिलौना गरेका छन् ।

‘तस्लिमा म तिमीलाई प्रेम गर्छु’ कवितामा प्रेरणाले बङ्गाली साहित्यकार तस्लिमा नसरीनलाई सम्मान स्वरूप लेखेका हुन् । यसमा तस्लिमाको व्यक्तित्व र आत्मविश्वासको सम्मान आफूले गर्ने कुरा कविले प्रेमको नाम दिएर व्यक्त गरेका छन् । त्यसैले यस कवितामा

‘म’ र ‘तस्लिमा’ सहभागीहरू हुन् । ‘श्रापित’ कवितामा सङ्ग्रहकै सबैभन्दा बढी मिथक प्रयोग भएका छन् । यस भित्र ‘म’ पात्र, कौरवका फौज, रावणहरू, सीता, राम, लक्ष्मण, हनुमान, दशरथ, कैकेयी, चाण्डक्य, द्रोपदी, पाण्डवहरू, जङ्गबहादुर, मञ्जुश्री जस्ता सहभागीहरू रहेका छन् । ‘सर, तपाईंको आँखामा आसु ?’ कवितामा तपाईं भनेर ‘सर’लाई सहभागी बनाइएको छ । ‘सुहागरात’ शीर्षकको कवितामा स्पष्ट पात्रहरू नभए पनि गौण रूपमा नवविवाहित जोडीलाई सहभागीका रूपमा हेर्न सकिन्छ । ‘सपना’ कविता अर्कैले चोरेका आफ्ना सपनाहरूको कविता हो । यसमा कविले सम्पूर्ण जनतालाई ‘हामी’ भनेर सम्बोधन गरेर कविता रचना गरेका छन् र हामी र उनीहरू भनेर राजनीतिक व्यक्तित्वहरूलाई सहभागी बनाएका छन् । ‘जाँदैछु’ कवितामा कवि स्वयम् सहभागी छन् । यस कविता सङ्ग्रहको शीर्ष कविता ‘अचानक एक दिन’ हो । यो कविता प्रेरणाले जर्मनीको भ्रमणमा जाँदा लेखिएका हुन् । यस कवितामा पात्रहरूको प्रयोग भएको छैन । यो कविता कविले आफ्नो जीवन भोगाइका क्रममा अचानकै सबै घटना घट्ने र कसैलाई केही थाँहा नहुने व्यक्तिगत भावना पोखेका छन् । जर्मनीकै एक सहर फ्रैड्कफर्टको नामबाट रचिएको ‘फ्रैड्कफर्ट’ कवितामा कविका भावनाका अतिरिक्त लागुपदार्थ सेवन गर्ने युवावर्ग, यौन धन्दामा लागेका विश्वभरीका युवतीहरू जस्ता गौण सहभागी रहेका छन् । ‘क्यारोलिना’ कविताकी मुख्य पात्र हो क्यारोलिना । क्यारोलिना पूर्वबाट जर्मनी आएकी युवती हो । जो एकछाक खान पनि आफ्नो शरीर बेचन तयार हुन्छे । यस कविता सङ्ग्रहको अन्तिम कविता हो ‘अवतारहरू’ यस कवितामा थुप्रै सहभागीहरू रहेका छन् । प्रस्तुत कविता मार्फत राम्रो काम गरेर इतिहासले स्वर्णीम अक्षरले नाम लेखिएका विशेष व्यक्तित्वहरूको अवतार गराएर हिंसा गराइएको छ । यस भित्र माओ, लेनिन, म्याडोना, पामेला, मार्सल टिटो, बुद्ध, गान्धी, हिट्लर, मुहम्मद र तस्लिमा नसरिन जस्ता व्यक्तिहरू सहभागीका रूपमा आएका छन् ।

४.३.४ परिवेश

रचनामा प्रस्तुत देश (स्थान), काल (समय), वातावरण, (भौतिक र मनोभाव)लाई नै परिवेश भनिन्छ । प्रेरणाका अचानक एक दिन कविता सङ्ग्रहका २४ कविताहरूमा बाह्य र आन्तरिक परिवेशको प्रयोग भएको छ । यस कविता सङ्ग्रहको पहिलो कविता ‘हड्डी र देशको मानचित्र’ कवितामा नेपालको तत्कालीन समय देश, कालका रूपमा आएका छन् भने कविका दूषित राजनीतिप्रतिको आक्रोश आन्तरिक परिवेशका रूपमा हेर्न सकिन्छ । ‘प्याँख’ कवितामा आन्तरिक परिवेशको प्रयोग भएको छ ।

‘मलामी जाँदा’ कविता यस कविता सङ्ग्रहको सशक्त कविता मध्ये एक हो । यसमा लाश जलाउने घाट, बागमती नदी, चिता, बाह्य परिवेश हुन भने कविको मृत्युप्रतिको धारणा आन्तरिक परिवेश हो । कविले आफू मलामी जाँदा जीवनको अन्तिम अनुच्छेद मृत्यु रहेछ भन्ने बुझेको कुरा यस कविता मार्फत व्यक्त गरेका छन् । ‘रङ्गको निर्माण’ कविता विभिन्न रङ्गका भएका नेपालका राजनीतिक दलहरूको कविता हो । यस कवितामा जुलुस, न्याली हुने सडकहरूलाई परिवेश बनाइएको छ । प्रेरणाले यस कवितामा विभिन्न नारा रटेर भरौटेका भरमा आफ्नो विचार लाद्न खोज्ने तर देश विकासका बारेमा अलिकती पनि नसोच्ने राजनीतिक दलहरूको वास्तविक अनुहार देखाउने प्रयास गरेका छन् । ‘गुनासो’ कविता कवि आफ्नी पूर्वप्रेमिकालाई गुनासो गर्दै छन् । यसमा गलाको पोते, सिउदोको सिन्दुर, साडीको बुट्टा, प्रेमिकाको घरको जग, घरको नक्सा जस्ता बाह्य परिवेशको प्रयोग छ । ‘धरतीको एक टुक्रा’ कवितामा कविले ‘म’ पात्रको कथा भन्ने क्रममा ‘म’ पात्रको घर, आन्दोलनकारीले हानेर क्षत-विक्षत भएको घर, सहर, घरको भ्याल र ढोका, अस्पताल, पहाडको खोला, अस्पतालको मुर्दाघर र धरती बाह्य परिवेशका रूपमा रहेका छन् । त्यस्तै आन्तरिक परिवेश कविले नेपालको वर्तमान राजनीतिक अवस्थाले ल्याएको हिसांका घटना र आफ्नै दाजुभाइ एक अर्काको हत्या गर्ने अवस्था आदि हुन् । ‘अड्डा’ कविता नेपालको सरकारी कार्यलय र त्यहाँका कर्मचारीहरूको कामचोरी र घुसखोरी प्रवृत्तिको कविता हो । यसमा प्रयोग भएको परिवेश कुनै सरकारी कार्यलय नै हो ।

‘बेलीब्रिज’ कवितामा मलेखु र बेलखु परिवेश हुन् । यसमा २०५० सालमा मलेखु र बेलखुमा बाढीले पुल बगाएको र बेलीब्रिजले अस्थायी पुलको काम गरेर दुई भू-भागलाई जोडेको तर मान्छे मान्छेबीचको दूरी जोड्ने बेलीब्रिज कसैले नबनाएको मर्म प्रस्तुत छ । ‘धनपुरवा’ कवितामा धनपुरवा गाउँ परिवेश हो । यसमा गणेशपुर, घरहरू, गोठहरू, सुँगुरका खोरहरू, बन्द हुन लागेको विद्यालय, राप्ती नदी जस्ता परिवेश रहेका छन् । त्यस्तै प्रेरणाले आफ्ना स्व-पिताको सम्झनामा लेखेका ‘तस्वीर’ जस्ता कविताहरूमा कविले आफ्ना स्व-पितालाई विभिन्न तरीकाले सम्झएका छन् । ‘श्रापित’ कवितामा प्रेरणाले आफ्नै इलाका भनेर आफ्नो देश नेपालको परिवेश राखेका छन् । त्यस्तै चौबाटो, यो दुनिया, मध्यरात, भ्याल, सिंहदरवार, लिलिपुट, जस्ता परिवेशहरू पनि पाइन्छ । ‘सर, तपाईंको आँखामा आँसु ?’ कवितामा समयले आफैँ कसैलाई शक्तिशाली बनाउने र कसैलाई शक्तिहीन बनाउने सत्यको प्रस्तुति गरेका छन् । ‘सुहागरात’ कवितामा आन्तरिक रूपमा नव विवाहित जोडीको सुहागरातको वर्णन गरिएको छ ।

यसमा कुनै कोठा, भित्तामा झुण्डीएको घडी बाह्य परिवेश हुन । ‘सपनाहरू’ कविता बाह्य परिवेश विहिन कविता हो । यसमा कविले जनताका सपनाहरू विभिन्न प्रलोभन देखाएर कसरी लुटिन्छन् भन्ने देखाएका छन् । ‘अचानक एक दिन’ यस कविता सङ्ग्रहको शीर्षक कविता हो । बगैँचा, तलाउ, हिरोसिमा र नागाशाकी, सहामको बड्कर, आकाश जस्ता परिवेशका मदतले कवितामा अचानक कसलाई के हुन्छ कसैलाई थाहा नहुने अनुभव साटिएको छ ।

‘फ्रैड्कफर्ट’ कविता जर्मनीको फ्रैड्कफर्ट सहरको कविता हो । यसमा रछ्यान, निजी शौचालय, भट्टी पसल, कमोड, विश्वको पूर्वीय भाग, थाइल्याण्ड, कोलम्बिया, भेनेज्वेला, जस्ता स्थानहरू परिवेश हुन् । ‘क्यारोलिना’ कवितामा रेलवे स्टेशन, फलामे बेन्च, रेलहरू, गणतन्त्र जर्मनी, बर्लिनको पर्खाल, गहुँका खेत आदि परिवेशको वर्णन गर्दै कसरी नेपाली चेलीहरू यूरोपमा हराउछन् भन्ने देखाइएको छ । कविता सङ्ग्रहको अन्तिम कविता ‘अवतारहरू’मा कविले विभिन्न क्षेत्रका विशिष्ट व्यक्तित्वहरूलाई अवतारका रूपमा पुनर्जन्म गराई विश्व जगतमा फैलिएको हिसांको चित्रण गरेका छन् । युद्धको राम्रो नराम्रो दुवै प्रभाव हुन्छ तर सानो फइदा हेरेर युद्ध गर्न तम्सनु मुखता बाहेक केही हुदैन । विश्वको इतिहासमा विभिन्न समयमा र पुराणहरूमा वर्णन गरिएका युद्धले वीर भएका शहीदहरूको पुनर्जन्म गराएर आजको विश्वलाई देखाउने प्रयास नै अवतारहरू कविता हो ।

४.३.५ उद्देश्य

उद्देश्य भनेको कुनैपनि कामको प्रयोजन हो । बिना उद्देश्य कुनैपनि कार्य गरिदैन । यही सत्यतालाई बुझेर कविता लेखन गर्नु पनि उद्देश्य मुलक हुने गर्दछ । कवि गोविन्द गिरी प्रेरणाको दोस्रो कविता सङ्ग्रह **अचानक एक दिन**मा भएका २४ कविताहरू पनि केही न केही उद्देश्य राखेर नै रचिएका हुन वा रचना पश्चात पनि कविताले दिने सन्देशका आधारमा उद्देश्य प्रकटीकरण भएको छ । कवि प्रेरणाले कविता सङ्ग्रहको वक्तव्य खण्डमा नै यस कविता सङ्ग्रहका कविताहरूका बारेमा आफ्ना धारणा राखेका छन् । कविले भनेका छन् कविताको रूपमा अभिव्यक्त हुन लायक ठानिएका विषय र भाव कवितामा उतार्ने प्रयत्न गरेको छु । यी भावको पृष्ठभूमि व्यक्तिगत घटना, पारिवारिक पीडा, सामाजिक विडम्बना एवं राष्ट्रको राजनीतिक तथा धर्मको पाखण्ड आदि छन् । कविताहरूप्रतिको भनाइले यस सङ्ग्रह भित्रका कविताहरूको लेखन उद्देश्य व्यक्तिगत र पारिवारिक घटना, देशको राजनीतिक र धार्मिक विषय

परिस्थितिको यथार्थ प्रकटीकरण गर्नु नै हो । यस कविता सङ्ग्रहका कविताहरूमा भावगम्य कविताहरूको बहुलता पाइन्छ ।

यसमा 'पिता', 'मृत्यु शय्यामा', 'मृत्यु शय्याबाट', 'कहाँ गयो पंक्षी उडेर ?' र 'पिताको तस्वीर' गरी पाँच कविताहरू पितृशोकलाई विषय बनाएर लेखिएको छ । यी कविताहरूको उद्देश्य पिताप्रतिको सम्झना र समवेदना हुन् । यस्तै 'जाँदैछु', 'अचानक एक दिन', 'फ्राङ्कफर्ट', 'क्यारोलिना', 'अवतारहरू' जस्ता कविता अन्तराष्ट्रिय परिवेशमा आधारित छन् । 'प्वाँख', 'मलामी जाँदा', 'गुनासो', 'तस्लिमा म तिमीलाई प्रेम गर्छु', 'सुहागरात' जस्ता कविताहरू कविका आफ्ना व्यक्तिगत भावनाहरू हुन् । यी बाहेक अरु सबै कविताहरू 'हड्डी र देशको मानचित्र', 'रङ्गको निमार्ण', 'धरतीको एक टुक्रा', 'अड्डा', 'बेलीब्रिज', 'धनपुरवा', 'श्रापित', 'सर, तपाईंको आँखामा आँसु ?', 'सपनाहरू' जस्ता कविताहरू भने युगीन परिवेशप्रतिको व्यङ्ग्य हुन, मर्म हुन । प्रेरणाले पहिलो कवितामा हड्डी र हड्डीका लागि लडाइँ गरिरहेका कुरुरहरू देखाएर देशका नेता र कुर्सीप्रतिको लडाइँ देखाउन सफल भएका छन् । मान्छेको स्वभाविक जैविक विकाश प्वाँखको प्रतीकात्मक प्रस्तुतिले सफल भएको छ । मान्छेको जीवनमा मृत्युको अनिवार्यता कविले मलामी जाँदाको घटनासँग जोडेर प्रस्तुत गरेका छन् । नेपालमा च्याउँसरी स्थापना भएका राजनैतिक दल र ती दलहरूकाबीचमा भएको वैचारिक भिन्नता र नाम मात्रैको नारा हुने यथार्थलाई रङ्गहरूसँग तुलना गरेर स्पष्ट बनाएका छन् । नेपालको प्रशासनिक संयन्त्रको बेतिथि अड्डा कविताको उद्देश्य हो । यसरी कवि प्रेरणा आफ्नो दोस्रो कविता सङ्ग्रहमा आइपुग्दा नारीवादीबाट समसामयिक विसङ्गतीको चित्रण तर्फ लागेका छन् ।

४.३.६ दृष्टिबिन्दु

कवि आफ्ना रचनामा कसरी सहभागी भएको छ भनेर हेर्नु नै दृष्टिबिन्दु हो । कवितामा पनि घटना, कथानक, विषय पाइने हुनाले दृष्टिबिन्दु कविताको संरचक घटक हो । दृष्टिबिन्दुले कविले कवितामा के भन्न खोजेका हुन त्यसको बुझाइमा पनि असर गर्छ । कविले कसैलाई सहभागी गराएर वा आफैँ घटनामा सहभागी भएर आफ्नै कथा भनेभैँ गरी भाव, विचार पनि राख्न सक्छन् । यो कुन पुरुष वाचक सर्वनामको प्रयोग भएको छ भनेर हेरिने कुरा हो ।

प्रेरणाको अचानक एक दिन कविता सङ्ग्रहका कविताहरूमा पनि सबै प्रकारका दृष्टिबिन्दुको प्रयोग पाइन्छ । 'हड्डी र देशको मानचित्र', 'प्वाँख', 'अड्डा', 'धनपुरवा', 'पिता',

‘मृत्यु शय्यामा’, ‘कहाँ गयो पंक्षी उडेर ?’, ‘सर तपाईंको आँखामा आँसु ?’, ‘सुहागरात’, ‘क्यारोलिना’, जस्ता कविताहरूमा तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएको छ । ‘मलामी जाँदा’, ‘बेलीब्रिज’, ‘मृत्यु शय्याबाट’, ‘पिताको तस्वीर’, ‘सपनाहरू’, ‘जाँदैछु’, ‘फ्रैड्कफर्ट’ जस्ता कविताहरू प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दुमा संरचित छन् । त्यस्तै ‘रङ्गको निर्माण’, ‘गुनासो’, ‘धरतीको एक टुक्रा’, ‘तस्लिमा म तिमीलाई प्रेम गर्छु’, ‘श्रापित’, जस्ता कविताहरूमा दुवै दृष्टिबिन्दुको मिश्रित प्रयोग गरिएको छ

४.३.७ भाषाशैलीय विन्यास

कवितामा भाषाशैली भाषका आधारमा, शैलीका आधारमा, बिम्बविधान, प्रतीक र लयका आधारमा हेर्ने गरिन्छ । कविता स्वभावले नै भाषाको कलात्मक र प्रतीकात्मक प्रस्तुति वा शैली हो । कविता बम्ब र प्रतीकको खेल हो । भाषाको आलङ्कारिक प्रयोगले कवितामा नराम्रोलाई पनि राम्रो बनाएर व्यङ्ग्य गर्न सकिन्छ ।

गोविन्द गिरी प्रेरणाले पनि आफ्नो अचानक एक दिन कविता सङ्ग्रहमा भाषाको उत्कृष्ट प्रयोग गर्दै कविताहरूलाई कलात्मक र सम्प्रेषणीय बनाएका छन् । उनी २०३५ पछिका कवि भएकाले पनि उनका कविताहरू सरल र स्पष्ट छन् । कविताको शास्त्रीय नियम भन्दा भिन्न गद्य शैलीलाई नै आफ्ना कविताको शैली बनाउने प्रेरणाका कविताहरू समसामयिक चरणका कविता हुन भनेर सजिलै अड्कल काट्न सकिन्छ । प्रेरणाका कविताहरूका शीर्षक नै प्रतीकात्मक छन् । ‘हड्डी र देशको मानचित्र’ कवितामा नेपाललाई हड्डी र नेताहरूलाई कुकुरसँग प्रतीकात्मक सम्बन्ध जोडिएको छ । ‘प्वाँख’ कवितामा प्वाँखलाई मान्छेको यौनाङ्गमा आउने रौसँग तुलना गरिएको छ । ‘रङ्गको निर्माण’ कविता देशमा भएका काम नभएका र अनगिन्ती खुलेका राजनीतिक दलहरूको स्वार्थको रङ्ग हो । ‘धरतीको एक टुक्रा’ कविता नेपाल धरतीको एक टुक्रा भएको तर यस देशमा दाजु-भाइ एक अर्कालाई मार्न तयार भएको मर्म बोकेको कविता हो । ‘बेलीब्रिज’ कवितामा बेलीब्रिज दुई भागलाई जोड्ने कार्य गरेको तर मान्छेको मन जोड्ने बेलीब्रिज कसैले नबनाएको यथार्थको प्रतीक हो । ‘कहाँ गयो पंक्षी उडेर ?’ कविताको पंक्षी कवि स्वयम्का स्व. पिताको आत्मा हो । ‘तस्लिमा म तिमीलाई प्रेम गर्छु’ कवितामा कवि प्रेरणाले बङ्लादेशकी महान् साहित्यकार तस्लिमा नसरिनप्रति समर्पित कविता हो । यस कवितामा भएका भाषिक अभिव्यक्तिहरू कविले तस्लिमालाई शारीरिक प्रेम गर्ने नभई उनको साहस, विचार, आत्मविश्वास र लेखन कलाको प्रेमी भएको पुष्टि गर्छन् ।

‘श्रापित’ कविताका श्रापित हामी सबै जनता हौ । उनले यस कवितामा मिथक र विम्ब-प्रतीकको उच्च प्रयोग गरेका छन् । यस कवितामा प्रेरणाले कौरवका भिडले आफ्नै इलाकामा बन्दी बनेको, रावणहरू सीता हरणको उत्सव मनाइरहेको, राम, लक्ष्मण, हनुमानहरू निरीह बनेको, दशरथहरू पुत्र वियोगले आत्मदाह गर्न थालेका र कैकयी जस्ता आमाहरू चुपचाप बस्नुपरेको, चाणक्यको हत्या भएको, द्रौपदीहरू बलात्कृत भएको तर पाण्डवहरू त्यो दृष्य हेर्न बाध्य भएको, मरेको घोडा चडेर जङ्गवहादुर राणा सिंहदरबार छिरेको र मञ्जुश्री तरवार उठाएर मान्छेको मनको मैलो काट्न तयार भएको जस्ता मिथकीय विम्ब-प्रतीकका माध्यमले वर्तमान विश्वजगतको दण्डहीनता र विसङ्गतिप्रति व्यङ्ग्य गरेका छन् ।

देशलाई हड्डीसँग तुलना गरिएको कवितांश यसप्रकार छ :

भोको कुकुरको मुखमा
 अजङ्गको हड्डी छ ।
 कस्तो अनौठो संयोग
 त्यो हड्डीको आकार
 मेरो देशको मानचित्रसँग
 ठ्याम्मै मिल्छ
 जसलाई च्यापेको छ
 भोको कुकुरको
 धारिलो दाँतले !

(‘हड्डी र देशको मानचित्र’, पृ. ६) ।

यस कवितांशमा हड्डीलाई नेपालसँग र कुकुरलाई नेतासँग प्रतीकात्मक रूपमा तुलना गरिएको छ । कुकुरले हड्डी नछोडे जस्तै नेताले देश च्यापेर बसेको मर्म यस कविताको वस्तु रहेको छ ।

मान्छेले बैस आएपछि गर्ने यौनक्रिडालाई यसरी प्रतीकात्मक रूपमा देखाइएको छ :

एक एक राजकुमारलाई

पौडी खेल्ने उत्कट अभिलाषा हुन्छ
प्वाँख पलाएपछि,
र खोज्न थाल्छन् पोखरीहरू
पौडी खेल्न, आहाल बस्न ।

(‘प्वाँख’, पृ. ७) ।

यस कवितांशमा राजकुमारले केटाहरू, पौडीले यौनकिडा, प्वाँखले यौनाङ्गका रौं र पोखरीले युवतीका यौनाङ्गलाई जनाएका छन् ।

यस्तै अर्को कवितामा वर्तमान विश्वको विसङ्गतिपूर्ण अवस्थाले कवि आफूलाई श्रापीत भएको कुरा बिम्ब र प्रतीकमा माध्यमले यसरी प्रस्तुत गर्छन् :

काकाकुल भएको छु
तिर्खाले छटपटाइरहेछु
मात्र रगतको आहाल देखेर
श्रापित छु बचिरहन ।
मुक्तिको दाहिने शंख
अब बज्दै
एकमुख रुद्राक्षको खोजीमा
श्रापित छु यात्रा गरिरहन ।

(‘श्रापित’, पृ. ३८) ।

यस कवितामा काकाकुल, रगतको आहाल, दाहिने शंख र एकमुखे रुद्राक्ष जस्ता बिम्बको प्रयोग गरिएको छ ।

‘सर, तपाईंको आँखामा आँसु’ कविता समयले मान्छेलाई सत्ता शक्तिमा पुऱ्याउने र समयले नै यसलाई निरीह बनाउने कुराको प्रतीकात्मक यथार्थ हो । ‘सपनाहरू’ कविताको सपना हामी सम्पूर्ण जनताका सपना हुन् । जुन सपनाका भरमा नेपालमा राजनीति भइरहेको छ । ‘अचानक एक दिन’ कवितामा अचानक एक दिन जे पनि हुन सक्ने भन्दै सबैलाई सतकर्म गर्न प्रेरित गरिएको छ । यस्तै कवि प्रेरणाले आफ्नो अन्तिम कविता ‘अवतारहरू’मा पनि विभिन्न व्यक्तित्वहरूको पूनर्जन्म गराइ प्रतीकात्मक प्रयोगको उच्च नमूना प्रस्तुत गरेका छन् । यस कविताले विश्व जगतको वर्तमान जर्जर अवस्थालाई चित्रण गरेको छ । यस कवितामा माओ र

लेनिनको पुर्वजन्म भएको छ, म्याडोना र पामेला निर्वस्त्र नाचिरहेका छन्, मार्सल टिटोको नवअवतार बोस्नियाको युद्धले रोइरहेको छ, बुद्धको नव अवतार माओको गालामा चङ्कन हान्न लागेको र उसले हातमा पिस्तोल र तरवार लिएको छ, हातमा भाला लिएर गोड्सका शाखा सन्तानहरू खोजिरहेका छन्, गान्धीको नयाँ अवतार, गान्धी भने रक्तस्नान गर्न चाहान्छन्, हिटलर चेचन्याको युद्ध देखेर डराएको छ, एउटा मिठो चुम्बनका लागि मोहम्मदको नयाँ अवतार तस्लिमाको गुप्त निवास तिर लागेको छ । यसरी विश्व इतिहासमा विशेष कार्य गरेर चर्चित बनेका व्यक्तित्वहरूको अवतार गराएर वर्तमानको अवस्था यसरी देखाइएको छ :

पुनर्जन्म भएको छ
 पूनर्जन्ममा विश्वास नगर्ने
 माओ र लेनिनको ।
 म्याडोना र पामेला
 नाचिरहेछन् निर्वस्त्र
 स्वाद मानिरहेछन् माओ र लेनिन ।
 बम र राडारले क्षतीग्रस्त
 बोस्निया हर्जगोभिना भिजेगरी
 रोइरहेछ, मार्सल टिटोको नयाँ अवतार ।

(‘अवतारहरू’, पृ. ५६) ।

कविले आफ्ना कुरालाई पाठकसम्म स्पष्टसँग पुऱ्याउँन हाम्रा पौराणिक आख्यान, मिथकदेखि आधुनिक विश्वका विभिन्न सन्दर्भ र नामहरूलाई प्रतीकका रूपमा प्रस्तुत गरेर कवितालाई मूर्त रूप दिएका छन् । प्रेरणाका कविताहरू अन्त्यानुप्रास विहिन छन् तर पनि कतै कतै अन्त्यानुप्रास अलङ्कारको प्रयोग यसरी गरिएको छ :

गीत नगाउ अहिले गीत गाउने बेला होइन यो
 विश्राम नगर अहिले विश्राम गर्ने बेला होइन यो ।

(‘रङ्गको निमार्ण’, पृ. १२) ।

केही घरहरू छन्
 गोठहरू छन्

सुँगुरका खोरहरू छन्
केटाकेटीहरू छन्
बुढाबुढीहरू छन्
तन्नेरी तरुनीहरू छन् ।

(‘धनपुरवा’, पृ. २२) ।

यतिखेर
एक निद्राको जोहो गर्न
आफूलाई सुम्पन तयार छे
मात्र एक पेटको लागि
तत्काल समर्पण गर्न तयार छे
उ कतै जान तयार छे
कसैकी हुन तयार छे
सबैकी हुन तयार छे
उ एउटा गन्तव्यमा पुग्न तयार छे ।

(‘क्यारोलिना’, पृ. ५२) ।

प्रेरणाका कविताहरूमा अर्थालङ्कारको पनि प्रयोग भएको छ । प्रेरणाका कवितामा प्रयोग भएको उपमा अलङ्कारको नमूना यसप्रकार छन् :

रङ्गहीन होस्
पानी जस्तो
रङ्गहीन तर पवित्र र पारदर्शी
हावा जस्तो
रङ्गहीन, अदृष्य तर स्पष्ट
घाम जस्तो
रङ्गहीन तर आफ्नो लक्ष्यमा निर्दिष्ट ?

(‘रङ्गको निमार्ण’, पृ. १३) ।

अजिङ्गरभैँ
लम्पसार परेको

राजमार्गको दक्षिणतिर ।

(‘धनपुरवा’, पृ. २२) ।

आकाश जतिकै विशाल

हिमाल जतिकै पवित्र

हिमनदीभैँ निष्कलङ्क

यदि केहि छ भने

त्यो प्रेम हो ।

(‘तस्लिमा म तिमीलाई प्रेम गर्छु’, पृ. ३५) ।

माथिका कवितांशहरूमाभैँ सादृश्यवाचक शब्दको प्रयोग गरेर उपमेय र उपमानका बीच सम्बन्ध देखाइएकाले उपमा अलङ्कार प्रयोग भएको हो ।

यसरी प्रेरणाका कविताहरूमा भाषा, शैलीको संयोजन गरिएको छ । बिम्ब, प्रतीक, अलङ्कार र लयको सन्तुलित प्रयोग गरिएको छ । गद्यात्मक शैलीका कविताहरू हरफ र अनुच्छेदका आकार प्रकार समान भने छैनन् । आफ्ना भावनाहरू प्रकट गरिएको भएकोले प्रेरणाका कविताहरू सामान्य पाठक माझ पनि बोधगम्य बनेका छन् ।

४.३.८ निष्कर्ष

अचानक एक दिन कविता सङ्ग्रहका कविताहरू कविले कविताको रूपमा अभिव्यक्त हुन लायक ठनिएका विषय वा भावलाई कवितात्मक स्वरूप दिएका छन् । यी भावनाको पृष्ठभूमि व्यक्तिगत घटना, पारिवारिक पीडा, सामाजिक विडम्बना, धर्मको पाखण्ड र राजनीतिक विकृति रहेका छन् । २०५० देखि २०५२ सालका तीन वर्षको समयमा लेखिएका कविता भएकोले उनका कविताहरूमा तत्कालीन समयको चित्रण पाइन्छ । २०५० सालको चैत्रमा कविका पिताको देहान्त भएकोले कविमा आफ्ना पिताप्रतिको शोक भाव यस कविता सङ्ग्रहका पाँच कविताहरूमा पोखेका छन् । मान्छेमा हराउदो मानवता, भ्रष्टचार, पलायन, विसङ्गति, हत्या हिंसा, गलत परम्पराको राजनीति, बेश्यावृत्ति, विकसित मुलुकमा हुने दुर्व्यसनपूर्ण अवस्था नै प्रेरणालाई कविता कोर्न प्रेरित गर्ने पक्षहरू हुन् । आख्यानान्तात्मक कविता सिर्जना गर्नु प्रेरणाको पुरानो विशेषता हो । त्यसैले यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा पनि आख्यानतत्वको प्रयोग पाइन्छ ।

देश, काल र वातावरणका हिसाबले नेपाल र विश्वजगतका परिवेशको प्रयोगले उनका कविताहरूलाई प्रभावकारी बनाएका छन् । सहभागीहरूको अत्याधिक प्रयोगले कविताहरूमा कथा, घटना र पात्रको अपेक्षा तिब्र देखिन्छ । यस सङ्ग्रहमा सबै प्रकारका दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिएका कविताहरू छन् । उनका कविताहरूका उद्देश्य समकालीन विश्वका मान्छेमा र राजनीतिका क्षेत्रमा भइरहेका विकृत र विसङ्गतिको जानकारी दिनु रहेको छ । उनका कविताहरू आफ्ना भावहरूको प्रस्तुतिमा नै केन्द्रित छन् ।

४.४ फूलहरू केही त बोल ! कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण

४.४.१ परिचय

गोविन्द गिरी प्रेरणाको प्रकाशन क्रमको तेस्रो सङ्ग्रह **फूलहरू केही त बोल** २०५५ सालमा 'राईटर्स क्लब' काठमाडौंले प्रकाशनमा ल्याएको हो । यो कविता सङ्ग्रह छत्तीस वटा फुटकर कविताहरूको सङ्ग्रह हो । कवि स्वयम्ले यस कविता सङ्ग्रहका बारेमा भूमिका लेखनका क्रममा **फूलहरू केही त बोल** सङ्ग्रहका कविताहरू लेखन समयका आधारमा पहिलो कविता सङ्ग्रह **स्वप्न कथा जारी छ** भन्दा पहिले लेखिएका कविताहरू हुन् भनेका छन् । साथै सबै कविता २०४६ साल अघिको मानसिकतामा लेखिएका तर यो कविता सङ्ग्रह पुस्तकका रूपमा तेस्रो भएर आइरहेछ भनेर जानकारी दिएका छन् । त्यसैले यस सङ्ग्रहका कविताहरू सर्वप्रथम लेखिएका कविताहरू हुन् ।

यस सङ्ग्रहका कविताहरू २०४६ सालपूर्वको तत्कालीन नेपाली राजनीतिक र सामाजिक परिस्थितिबाट उत्पन्न कविताहरू हुन् । देशको तत्कालीन विषम परिस्थितिले निम्त्याएका जटिल जीवन भोगाइ र मर्महरू नै **फूलहरू केही त बोल** कविता सङ्ग्रहका कविताहरूका मूलस्वर हुन् । यस सङ्ग्रहभित्र भएका ३६ कविताहरू 'फूलहरू केही त बोल', 'उज्यालो खोजिरहेछु', 'बालकको भविष्य', 'अध्यारोको पालकी', 'थला परेको एउटा बस्तीको कथा', 'म यौटा अर्को जिन्दगी खोजिरहेछु', 'अन्त्यहीन कुरुक्षेत्र', आस्था हराउनु अघि', 'प्रहार गर', 'पेट', 'दाम्लो', 'आत्महत्या गर्नेहरूलाई', 'समयलाई टक्क्याएर', 'गोरखा', 'युद्ध', मृत्यु नितान्त व्यक्तिगत हुन्छ', 'बेनाम जिन्दगी बाँचिरहेछु', 'च्याङ्बाको लङ्गौटी', 'आत्म-पीडा', 'अनिश्चितताको भुङ्ग्रोमा एक कैदी', 'उत्सव', 'नीलो गीत', 'सहरमा मान्छेहरू हराएका छन्', 'मृतवत् पशुवत्', 'दिन बिताउने क्रम', 'परेवाहरू वारुदको गन्ध रुचाउदैनन्', 'मृत्यु कस्तो हुन्छ

होला ?', 'तियानमेन चोक', 'अस्तित्वको जगेर्ना', 'आजको मान्छेको कविता', 'आजकाल', 'मेरो आस्था', 'शहीद', 'राष्ट्र वन्दना', 'कुकुरहरू भुकिरहेछन्', र 'मुठ्ठीको माखो' हुन ।

यीनै कविताहरूका माध्यमबाट कवि प्रेरणाले आफूलाई एक सचेत नागरिकका रूपमा स्थापित गराएका छन् । २०४६ साल अगाडिका यी कविताहरू तत्कालीन राजनीतिक परिरवेशको प्रतिक्रिया स्वरूप जन्मिएका हुन् तथापि कतिपय प्रसङ्गहरू अहिले पनि उत्तिकै सान्दर्भिक र समसामयिक देखिन्छन् । कवि स्वयम्ले भनेभैं यस कविता सङ्ग्रहका कविताहरू समकालीन कविता लेखेहरूको जमातमा फरक र स्पष्ट चिनिने विशेषता भएका छन् । प्रेरणा आफ्ना कवितालाई धेरै नै माया र सम्मान गर्छन् । सरल भाषामा मनमा उठेका समसामयिक भावहरूलाई उनले कविताका विषय बनाउँछन् ।

फूलहरू केही त बोल ! कविता सङ्ग्रहका कविताहरू पनि गद्य कविताहरू हुन । सबै कविताहरू छोटो आकारका छन् । यस भित्र १ अनुच्छेद मात्र भएका दुई कविता 'बालकको भविष्य' र 'अस्तित्वको जगेर्ना' अनुच्छेदका आधारमा छोटो कविता, हरफका आधारमा ११ हरफको 'अस्तित्वको जगेर्ना' सबै भन्दा छोटो कविता हो । त्यस्तै १३ अनुच्छेदको 'आजको मान्छे' अनुच्छेदका आधारमा लामो र १२ अनुच्छेद ८८ हरफको 'उत्सव' कविता हरफका आधारमा लामो कविता हो । अन्य कविताहरू सबै समान आकारका छन् ।

४.४.२ वस्तु

कवितामा वस्तु भनेर कविताको आन्तरिक गुदीलाई भनिन्छ । यसमा भाव वा विचार, कथानक, द्वन्द्व जस्ता कुराहरू रहन्छन् । यसमा नै कविताको मर्म लुकेको हुन्छ । यस आधारमा **फूलहरू केही त बोल** कविता सङ्ग्रहका कविताहरूको मूलभावलाई तालिकामा यसरी हेर्न सकिन्छ :

शीर्षक	मूलभाव
१. फूलहरू केही त बोल !	फूलहरू केही त बोल ! कविताको मूलभाव निरङ्कुश राजसंस्थाले नेपाली जनतालाई वाक् स्वतन्त्रता समेत नदिएको र उनीहरू वर्षौंदेखि चुप लागेर बस्न बाध्य भएको मर्मलाई देखाउनु नै हो ।
२. उज्यालो खोजिरहेछु	यस कविताले कविको सहरप्रतिको वितृष्णालाई मूलभाव बनाएको छ । साथै सहरीया जीवनमा कोही आफ्नो भन्ने नहुने र भौतिकताका प्रेमी यहाँका मानिसहरू आफ्नो सम्पतिको जोहोमा मात्र लाग्ने कुरालाई मूलभाव बनाएको छ ।

३. बालकको भविष्य	यस कविताले वर्तमान विश्वजगतमा मौलाएको युद्धको चित्रण गरेको छ । यसमा एकातिर शान्तिको कामना भइरहेको र अर्कोतर्फ आणविक हतियारको परिक्षण भइरहेको प्रसङ्ग प्रस्तुत गर्दै अब जन्मने सन्ततिको भविष्य के होला भनेर सोचिएको कुरा नै मूलभाव बनाएको छ ।
४. अँध्यारोको पालकी	यो कविता पनि कविले सहरको वास्तविकता प्रस्तुत गरेको कविता हो । यसमा सहरका मान्छेहरू भौतिक भवनमा मात्र बस्छन्, उनीहरूलाई कसैसँग सम्बन्ध जोड्ने फुर्सद छैन, यहाँ अनैतिकता, भ्रष्टचार, अनाचार र कालो काम गर्नेहरूको बास छ भन्ने नै मूलभाव हो ।
५. थला परेको एउटा बस्तीको कथा	यो कविता देशमा बढ्दो अराजकताकलाई संकेत गर्ने कविता हो । हाम्रो देश थला परेको बस्ती जस्तो भएको छ । बढ्दो हत्याहिंसा, आन्दोलन र निरङ्कुशताले जनता केही बोल्न सक्ने अवस्थामा छैनन् । यहाँ त चरा चुरुङ्गी, गाईवस्तुहरूको पनि आवाज सुन्न छाडिएको छ ।
६. म यौटा अर्को जिन्दगी खोजिरहेछु	अर्को जिन्दगीको खोजी त्यसबेला हुन्छ, जुनबेला मान्छे एकलो हुन्छ । यही कुराहरू मूलभाव भएको कविता हो 'म यौटा अर्को जिन्दगी खोजिरहेछु' । यसमा कवि आफू नै अर्को जिन्दगीको चाहनामा छन् । कविको जीवन अवसरको खोजीमा बितेको तर आफूले चाहेका कुराहरू पुरा नभएकोले उनी अर्को जिन्दगीको खोजीमा छन् ।
७. अन्त्यहीन कुरुक्षेत्र	यस कवितामा प्रयोग भएको मूलभाव देशको युद्धग्रस्त अवस्थाको चित्रण हो । देशमा आफू आफैं एकअर्काका शत्रु भएका छन् । यसले गर्दा युवाहरू अफ्रिका, अफगानिस्तान, हङ्कङ, फोकलैण्डमा अरुका लागि लड्न गएका छन् । त्यसैले यो देश अन्त्यहीन कुरुक्षेत्र भएको छ ।
८. आस्था हराउनुअघि	यस कविताको मूलभाव कविको व्यक्तिगत भावनाहरू हुन् । यसमा कवि कहिलेसम्म विदेशी भूमिमा बस्ने भन्ने प्रश्न गर्दै हामी अवसरको खोजीमा आफन्तहरूलाई, आफ्नो इतिहासलाई भुलेर अर्काको अमानवीयताले बास गरेको ठाउँमा जान किन लालयित भएका छौं भन्ने मर्मको प्रस्तुति गरिएको छ ।
९. प्रहार गर	'प्रहार गर' कविता आफ्नै राज्यबाट हेपिएका जनताको आवाज हो । यसमा आफ्नै राज्यमा पराइजस्तो भएर बस्नु परेको र जसले जे गरे पनि सहनु परेको मार्मिक अभिव्यक्ति प्रस्तुत गरिएको छ ।
१०. पेट	'मान्छेले खानकै लागि वा बाच्चकै लागि आ-आफ्नो क्षेत्र र क्षमताले काम गर्छ भन्ने सत्यतालाई यस कवितामा समावेश गरिएको छ । मजदुर, डाक्टर, बेश्या, चोर सबैले बाच्चकै लागि वा पेटकै लागि राम्रो नराम्रो काम गर्छन् । पेटकै लागि इज्जत बेचिन्छ, भ्रष्टचार हुन्छ, नराम्रो काम हुन्छ भन्ने देखाउनु नै यस कविताको मूलभाव हो ।
११. दाम्लो	दाम्लो निरङ्कुशताको प्रतीक हो । यसले चाहेको बेलामा निर्धो वा बौद्धिक जसलाई पनि बाध्न सक्छ तर दाम्लो आफैं भने चलायमान हुन सक्दैन अरु कसैले दाम्लोलाई आफ्नो अनुकूल प्रयोग गर्छ भन्ने सन्देशका साथ यस कवितामा देश सन्चालन अरुकसैको हातमा रहेको कुरालाई मूलभाव बनाइएको छ ।
१२. आत्महत्या गर्नेहरूलाई	यस कविताले अभिधात्मक रूपमा जीवनबाट हारेर आत्महत्या गर्नेहरूलाई गाली गरेको छ । जिन्दगी बाच्चका लागि हो, एक पटक पाएको जीवनमा रमाइलो गर्नुको साटो आत्महत्या जस्तो नीच काम गरेर मान्छेले आफ्नो जीवन किन बर्बाद

	गर्छ भन्ने कुरा नै यस कवितामा मूलभाव बनेर आएको छ ।
१३. समयलाई टक्टक्याएर	यस कविताले व्यस्त जीवनमा कुनै समय फुर्सद निकालेर विचार गर्न थालिन्छ तब जीवन भोगाइका अफ्यारा, साधुराहरू, उतार चडावहरूका बारेमा सोच्ने मौका मिल्ने कुरालाई विषय बनाएका छन् ।
१४. गोरखा	नेपालको एक सुन्दर जिल्ला गोरखाको चित्रण नै यस कविताको मूलभाव हो । कविले आफूलाई गोरखाको वातावरण, त्यहाँका ग्रामीण जनताहरूका आत्मियता, त्यहाँको मिठो खाना ज्यादै मन परेको र कहिल्यै त्यसलाई भुल्न नसक्ने कुरालाई यस कवितामा प्रस्तुत गरेका छन् ।
१५. युद्ध	यस कवितामा प्रयोग भएको सारवस्तु भनेको पौराणिक कालदेखि नै देवी देवताहरूकाबीच युद्ध हुने गरेको, शिवले युद्ध गरेको, कौरव र पाण्डवको युद्ध भएको इतिहास देखाउदै युद्धले कसैलाई महान नबनाएको तर युद्धले नै नेपोलीयन चिनाएको, हिटलर चिनाएको, वीर गोर्खाली चिनाएको सत्यता पनि यस कवितामा प्रस्तुत गरिएको छ । भौतिक युद्धमात्र समाजमा युद्धका रूपमा नरहेको अर्को भोक र भोकाहरूको युद्ध पनि रहेको छ । यस विश्व प्रसङ्ग पश्चात कविले नेपालको सन्दर्भ जोडेका छन् ।
१६. मृत्यु नितान्त व्यक्तिगत हुन्छ	यो कविता पनि कविको मृत्युप्रतिको धारणा हो । कविले यसमा मृत्यु व्यक्तिको व्यक्तिगत कुरा भएकाले यसलाई कसैले रोकेर रोक्न नमिल्ने धारणा राखेका छन् । कानुन, अदालतले पनि मृत्यु दिन सकेको छैन । उनीहरू त केवल कसैको जीवन मात्र खोस्न सक्छन् भन्ने मृत्यु सम्बन्धी धारणा नै यस कविताको मूलवस्तु हो ।
१७. बेनाम जिन्दगी बाँचिरहेछु	यसमा कविले आफ्नो दर्शनलाई प्रतिपादन गरेका छन् । यसमा उनले मान्छे भनेको उसको नाम, पहिचान वा शरीर होइन । यदि मान्छेको बस्ने स्थान त निश्चित छैन भने पहिचानको के काम भन्ने कुराहरू नै यस कविताको मूलभाव हो ।
१८. च्याङ्वाको लड्गौटी	च्याङ्वाको लड्गौटी च्यातिइएको छ । उसँग अर्को लड्गौटी किन्ने पैसा पनि छैन । च्याङ्वा सम्पूर्ण गरिब नेपालीहरूको प्रतिनिधि पात्र हो । यस कविताको मूलभाव पनि यस्तै च्याङ्वाहरूको गरिबी देखाउनु हो ।
१९. आत्म-पीडा	‘आत्म-पीडा’ कवितामा भएको सारवस्तु जीवनमा केही गर्न नसक्ने अलिख प्रवृत्तिका मानिसहरूप्रतिको व्यङ्ग्य हो । समयसँग आत्तिएर र अरुको परिश्रममा च्याल काढेर बस्नेहरू देखेर कविलाई आत्म-पीडा हुने गरेको छ । कोठामा बसेर सपना बुन्ने तर काम गर्न अधि नसर्ने काम चोर प्रवृत्ति भएकाहरूले पनि कविलाई आत्म-पीडामा पारेका छन् ।
२०. अनिश्चितताको भुङ्गोमा एक कैदी	‘अनिश्चितताको भुङ्गोमा एक कैदी’ कविता तत्कालीन समयमा देशमा रहेको राज्य व्यवस्था माथिको प्रहार हो । दमन र बर्बरताले जनताहरू पिल्सिएका छन् । जती बेला पनि निरङ्कुश राज्यले जनतामा जे पनि गर्न सक्ने भयमा बाच्नु परेको अवस्थाको चित्रण नै यस कविताको सारवस्तु हो ।
२१. उत्सव	यस कवितामा धर्मको नाममा उत्सव मनाउनेहरू धेरै भएको कुरा प्रस्तुत छ । यसमा धर्मको नाममा पशुहरूको निर्मम हत्या हुने गरेको, देवता खुसी बनाउने निहुँमा खसी बोकाहरू बली चड्न बाध्य छन् । कविले धर्मको नाममा हुने

	हत्यालाई हेरेर मन्दिरलाई पनि कोतका रूपमा चित्रण गरेका छन् । हिन्दु धर्मले विभिन्न उत्सव परमपराको चलन चलाएर धर्मका लागि मान्छेकै बली चढाउने, लाखौं पशुहरू बलीका नाममा मारीने, मानिसहरू रमाई रमाई अरुलाई मारेर खाने जस्ता कामहरू भइरहेकोमा कवि दुःख व्यक्त गर्छन् ।
२२. नीलो गीत	'नीलो गीत' २०४६ सालको जनमत सङ्ग्रहका घटनाहरूमा आधारित छ । यसमा तत्कालीन समयमा राज्यले रङ्गकर्मी, साहित्यकार, जनता तथा बुद्धिजीविहरूका अवाजहरू दबाइएका थिए र नीलो गीत गाउन बाध्य बनाइएको थियो ।
२३.सहरमा मान्छेहरू हराएका छन्	'सहरमा मान्छेहरू हराएका छन्' कविता राज्यले बेपत्ता बनाएका जनताहरूको कविता हो । हिजोको एकदलीय शासन व्यवस्थाको विरोध गर्दै प्रेरणाले सहरमा मान्छेहरू हराएका छन् भनेर चिन्ता व्यक्त गरेका छन् ।
२४.मृत्युवत् पशुवत्	'मृत्युवत् पशुवत्' कवितामा पढेका मान्छेहरूले साँढेको व्यवहार देखाइरहेका छन् । बुद्धिजीवि बनाउँदाहरू केवल आफ्नो स्वार्थपूर्तिको बाटो मात्रै हेर्न लागेका छन् । उनीहरूले स्रष्टाद्रष्टाको उपाधि पाए पनि आफ्नो इमान्दरिता देखाउन सकेका छैनन् । यहाँका बुद्धिजीविहरू आँखाँमा स्वार्थको पट्टी बाँधेर केवल वैयक्तिक फाइदाको घोडा कूदाउनमा व्यस्त छन्
२५. दिन बिताउने क्रम	यो कविता कवि प्रेरणाले मान्छेहरू काम गर्ने भन्दा दिन बिताउने खेलमा लागेको र उनीहरू कसरी कसरी दिन बिताउछन् भनेर लेखिएको कविता हो । यस कवितामा भएको वस्तु हेर्दा सरकारी कार्यलयका कर्मचारीहरूको दिनचर्या देखाउनु रहेको छ ।
२६. परेवाहरू बारुदको गन्ध रुचाउँदैनन्	यस्तै देशमा र समग्र विश्वमा नै फैलिरहेको युद्धको कारुणिक प्रस्तुति 'परेवाहरू बारुदको गन्ध रुचाउँदैनन्' कवितामा गरिएको छ । यस कविताको वस्तु पनि विश्वमा विद्यमान युद्धग्रस्त अवस्थाको यथार्थ प्रस्तुति नै हो । यस कवितामा परेवाहरूलाई सहभागी गराएर उनीहरूलाई बारुदको गन्ध मन नपर्ने प्रतीकात्मक अर्थ प्रकटीकरण गरिएको छ ।
२७.मृत्यु कस्तो हुन्छ होला ?	'मृत्यु कस्तो हुन्छ होला ?' कवितामा मृत्युका बारेमा आफ्ना धारणा प्रस्तुत गरेका छन् । यस कवितामा कवि स्वयम् प्रस्तुत भएर आफू तलाउको छेउमा उभिएर मृत्युका बारेमा आफूले सोचेका कुराहरूलाई यस कविताको वस्तु बनाएका छन् । प्रेरणा यस कवितामा मृत्यु कस्तो हुन्छ होला भनेर आफैँसँग प्रश्न गर्छन् । उनी उभिएको पोखरीमा मृत्यु छ कि छैन होला ?, भोक प्यास नचाहिने जिन्दगी कस्तो हुन्थ्यो होला ? भन्ने कुरालाई मूलभाव बनाएका छन्
२८.तियानमेन चोक	'तियानमेन चोक' एउटा परिकल्पित ठाउँलाई परिवेश बनाएर देशमा भ्ररहेको अशान्त वातावरणको प्रस्तुति यो कवितामा भएको छ । कविले भाइ भनेर सम्बोधन गर्दै वर्तमानमा देशमा के-के भइरहेको छ भनेर प्रश्न गरेका छन् । युद्धको चपेटमा तियानमेन चोक रक्तस्नान गरिरहेको, मान्छेको बली चाखिरहेको, मान्छेको हाड, मासु, रगतमा साटिएको र युगौँ युग देखि तियानमेन चोक भोक मेटाइरहेको छ जस्ता प्रसङ्ग तत्कालीन समयको यथार्थ प्रस्तुति हो ।
२९.अस्तित्वको	'अस्तित्वको जर्गेना'मा कविले तिमीलाई सम्बोधन गरेर हामी दुई फरक विचारका भएको, एकले अर्काको अस्तित्व भत्काउन खाजेको, एक आगो हुदा अर्को पानी भएको र एक पानी हुदा अर्को आगो भएको र दुवै एकाकार कहिल्यै हुन नसकेको

जगेर्ना	जस्ता कुराहरू व्यक्त गरिएको छ ।
३०. आजको मान्छे	यस कविताको मुलभाव भनेको आजको मान्छेको परिचय दिनु हो । प्रश्नअन्तर्गत कवि आजको मान्छेको खोजी गर्छन् । उनले आजको मान्छेलाई विभिन्न कोणबाट देखाएका छन् । आजको मान्छे निन्द्रा बेचेर सपना किन्न हिडेको छ, वर्तमान बेचेर अतीत किन्न हिडेको छ जस्ता सङ्केतहरू दिएर कवि कसैलाई आजको मान्छे देख्यौं भन्ने प्रश्न गर्छन् । त्यस्तै पहिलो प्रत्युत्तर दिनेले आफूले आजको मान्छेलाई देखेको बताउदै आजको मान्छे काँधमा विराशा, आँखामा कालो पट्टी लगाएको, ओठ कलेटी परेको र दिशाहीन भौतारिएको अवस्थामा आफूले भेटेको प्रत्युत्तर पहिलो उत्तरदाताले दिएको छ ।
३१. आजकाल	‘आजकाल’ कवितामा प्रेरणा आफ्नो जन्म स्थानलाई सम्झन पुग्छन् । कविको दिवास्वप्नमा उनका पिता पुर्खाहरू आउछन्, सहरको भीडमा स-साना अभावहरू आक्रमण गर्न आउँछन्, उनको गाउँको पहाड, खेतवारी, स्कुल, बुढो चौतारी आदिले कविलाई पछ्याउदै सपनामा आउने गरेको सम्झना सुनाउँछन् ।
३२. मेरो आस्था	‘मेरो आस्था’ कविता कविको आफ्नो आस्था प्रकट भएको कविता हो । यो कवितामा प्रेरणाले आफ्नो जीवन यात्राका क्रममा विभिन्न भोगाइहरू, इच्छाहरू, चाहानाहरू र वास्तविकता प्रस्तुत गरिएको कविता हो । मान्छेले जीवन भोगाइका क्रममा पाउने दुःख सुख नै यस कविताको वस्तु हो ।
३३. शहीद	‘शहीद’ कविता नेपालका वीर शहीदहरूप्रति समर्पित छ । २०४५ साल अघिका विभिन्न समयहरूमा नेपालमा विभिन्न आन्दोलन, विरोधहरू भए यसको दमनमा राज्यले सयौं युवाहरूको हत्या गर्यो र तिनीहरू वीर शहीद भए र नयाँ सन्ततीलाई उदाहरण र उर्जाको काम गरे । ‘शहीद’ यस्तै शहीदहरूको कविता हो
३४. राष्ट्र वन्दना	यस कवितामा कविले नेपालका वारेमा गुणगान गाएका छन् । कवि नेपाललाई आफ्नो जे छ त्यो सबै तिमी नै हौ तिमी बिना मेरो अस्थित्व छैन भनेर आफ्नो देशभक्ति प्रकट गर्छन् ।
३५. कुरुरहरू भुकिरहेछन्	यो कविता आजको मान्छे अरुको ईशारामा चल्ने तर केही गर्न भने नसक्ने भुक्ने कुरुर जस्तो भएको भन्ने तत्कालीन समयको राजनीतिक अवस्थाको चित्रण गर्न सक्षम भएको छ । आफैं उपस्थित भएर निरङ्कुश सक्ता राज्य र तिनका भरौटेहरूलाई गाली गर्दै प्रेरणा बाटोमा कुरुरहरूको भुकाई सहँदै आफ्नो गन्तव्यमा लागेका छन् । यसरी पैदल यात्रीलाई आफ्नो मालिकको आडमा भुक्ने कुरुरहरूले टोक्न भने नसक्ने भन्दै यस कवितामा त्यस्ता कुरुरहरूलाई बेवास्ता गर्दै अगाडि बढ्ने जो कोही पनि आफ्नो गन्तव्यमा पुग्ने धारणा व्यक्त गरिएको छ
३६. मुष्टीको माखो	‘मुष्टीको माखो’ मान्छेको कायरपन देखाउने कविता हो । यस कवितामा आफ्नै मुष्टीमा कैद भएको एउटा सानो माखो मार्न पनि नसक्ने मान्छेलाई व्यङ्ग्य गरिएको छ । देशमा भइरहेको राजनीतिको फोहोरी खेलका विरुद्ध जनता लाग्ने हो भने एक सेकेन्डमा नै निरङ्कुश सक्ताता भत्कीने तर आजको कातर मान्छे आफ्ना साथी, सहयोगी, हतियार, जस्ता शक्ति हुदा पनि जाबो मुष्टीको माखो पनि मार्न सकेको छैन ।

यसप्रकार फूलहरू केही त बोल ! सङ्ग्रहका कविताहरूमा भएको मूलभावलाई तालिकामा राखेर हेसरसके पछि यस सङ्ग्रहका कवितामा भएका अन्य पक्षको पनि चर्चा गरिएको छ ।

यस सङ्ग्रहको पहिलो र शीर्षक कविता 'फूलहरू केही त बोल'ले कविहरूलाई कलम चलाउन प्रेरित गर्ने काम गरेको छ । यसमा निरङ्कुश राजसंस्थालाई माखोसँग तुलना गरिएको छ । जाबो माखोलाई जनताहरूले चाहने हो भने सजिलै भत्काउन सकिने कुराको प्रस्तुति गरिएको छ । यस्तै भाव बोकेको एक कवितांश यसप्रकार छ :

युगयुगदेखि
चूपचाप चूपचाप
उमेरहरू बितायौ
कोपिलामै टिपे पनि चूप
फुलेर टिपे पनि चूप
ओइलाएर भर्दा पनि चूप
बगैंचाबाट बैठकमा सजिंदा पनि चूप
यतिन्जेल जति भयौ भयौ
अब त केही बोल !
फूलहरू केही त बोल !

(‘फूलहरू केही त बोल’, पृ. २) ।

प्रेरणाले सहरमा हराएको भाइचारा, आफ्नोपन र बाँकी रहेको केवल एकलोपन, स्वार्थी भावना आदिलाई विषय बनाएर ‘उज्यालो खोजिरहेछु’ कविता रचना गरेका छन् । यसमा कवि स्वयम् सहर पसेको तर सहरमा मान्छेहरू आफ्नो व्यक्तिगत जीवनकका बारेमा मात्र सोच्ने भएकोले यहाँ सबै एकलो हुनुपर्छ भन्दै अब यो सहर छाड्ने तरखरमा कवि लागेका छन् । यस्तै भावनाले भरिएको एक कवितांश :

सहर अहिले चिसो मूर्दा भएको छ
र म यो सहर छाड्ने उपक्रममा लागिरेछु ।
वर्षौं देखि म यसरी नै यो सहरमा
एउटा बाटो खोजिरहेछु

यो अँध्यारो सहरमा
उज्यालो खोजिरहेछु ।

(‘उज्यालो खोजिरहेछु’, पृ. ४) ।

यस कवितामा कवि स्वयम् सहभागी भएर आफ्नो काठमाडौँ छाड्ने कारणको जानकारी दिएभैँ लाग्छ । यो कवितामा वर्तमान उत्तरआधुनिक समाजका सहरहरूको यथार्थ प्रस्तुति पाइन्छ ।

‘बालकको भविष्य’ कविता वर्तमान विश्वको युद्धग्रस्त समयको चित्रण हो । यसमा कविले बुद्ध जयन्तीको प्रसङ्ग, यसको अवसरमा स्वयम्भूमा भएको सेता परेवा उडाउने परम्परा, त्यती नै बेला पश्चिमा शक्तिराष्ट्रले गरेको आणविक परीक्षण र त्यही बेला जन्म लिएको बच्चाको उल्लेख गर्दै त्यसको भविष्यप्रति चिन्ता गरेका छन् । छोटो भएर पनि यस कविताले विश्वको वर्तमान अराजक स्थितिको चित्र खिच्न सफल भएको छ । विश्वबाट नै शान्ति हराएको हत्या हिंसाले नयाँ पुस्ताको भविष्य के हुने चिन्ता यसरी व्यक्त भएको छ :

बुद्ध जयन्तीको बिहान
स्वयम्भूमा शान्तिको लागि
कामना भै रहेछ
सेता परेवा उडाइएका छन्
यसै बेला पश्चिमी राष्ट्रमा
एउटा शक्तिशाली आणविक परीक्षण
पुरा गरिएको छ र ठीक त्यति बेला नै
एउटा बालकले
सकुशल आफ्नी आमाको कोखबाट
पृथ्वीमा पर्दापण गरेको छ
म यतिबेला
अत्यन्त असजिलोसँग
बुद्ध सोचिरहेछु
त्यो बालकको भविष्य सोचिरहेछु ।

(‘बालकको भविष्य’, पृ. ५) ।

कविता क्रमको चौथो कविता 'अँध्यारोको पालकी' हो । यो कविता 'उज्यालो खोजिरहेछु' कवितासँग मिल्दो जुल्दो छ । यस कवितामा सहरमा अँध्याराले ढाकेको र यही अँध्यारोमा विभिन्न अनैतिक कामहरू, भ्रष्टचार, अनाचार, कालो काम जस्ता देश लुट्ने कार्यहरू गरिन्छ भन्ने कुराको खुलासा गरिएको छ । यस्ता कविताहरूको पठन गर्दा कवि प्रेरणा काठमाडौँ र समग्र देशको विषम अवस्थाप्रति धेरै नै चिन्तित बनेका देखिन्छन् । 'थला परेको एउटा बस्तीको कथा' कविता पनि शून्यता र निराशाको कविता हो । यसमा एउटा जङ्गल र गाउँलाई सुनसान देखाएर कविले देशमा बोल्न पाउने अधिकारको समेत हनन् भएको देखाएका छन् । साथै अब यसरी बसेमा भावी सन्ततीलाई बाच्च गाहो हुने भन्दै कान्तिको आगो बाल्नु पर्ने इच्छा यसरी प्रकट गरेका छन् :

अब त जाडो निककै बढिसक्यो
आगो बाल्नै पर्ला जस्तो
यत्तिकै जाडो भैरहने हो भने त
सृष्टि नै रोकिएला जस्तो ।

(‘थला परेको एउटा बस्तीको कथा’, पृ. ८) ।

‘म यौटा अर्को जिन्दगी खोजिरहेछु’ कविता प्रेरणाको आफ्नो विचार पोखिएको कविता हो । कविले लगभग पच्चीस वर्षे उमेरमा आइपुगेर आफू एक्लो भएको महशुस गरेका छन् । यस कविताको मूल भाव एक्लोपन नै हो । प्रेरणाले एक्लो हुनुलाई आफूमा केही नअटाउने अवस्था जस्तै हो, विदेशी भूमिको नेपाली सैनिक जस्तै हो भन्ने धारणा राखेका छन् । यी सबबाट अघाएर कवि एउटा अर्को जिन्दगीको खोजीमा रहेको बताउँछन् ।

यस सङ्ग्रहमा भएका कविताहरू मध्ये उत्कृष्ट कवितामा पर्ने कविता हो ‘अन्त्यहीन कुरुक्षेत्र’ । यस कविताका माध्यमबाट कविले साना र ठूला दुई वर्गका मानिसहरूका बीचको जीवन सङ्घर्ष र युद्धको स्थिति देखाएका छन् । सडक र फुटपाथ भनेर उच्च र निम्नवर्गको तुलना गरी ठूला र सानाको अन्त्यहीन युद्ध भइरहेको देखाउनु यस कविताको मूलमर्म हो । यस कविताको एक कवितांश यसप्रकार छ :

सडकहरू फूटपाथमाथि अतिक्रमण गर्दैछन् ।
फूटपाथहरू सडकमाथि आक्रमण गर्दैछन् ।
र ल्यामपोष्ट

बुद्धका विवश आँखा टासैर छातीमा
यो कुरुक्षेत्र हेरिरहेछ ।

(‘अन्त्यहीन कुरुक्षेत्र’, पृ. ११) ।

‘आस्था हराउनुअघि’ कविता प्रेरणाको मार्मिक कविता मध्ये एक कविता हो । यसमा भावको प्रधानता पाइन्छ । यसमा कविले यो भौतिक विकासले मात्र देशको इतिहास बोल्न सक्दैन, विदेशको नियन्त्रणमा बसेको देशले के इतिहास बोक्न सक्छ, गौतम बुद्धलाई सम्भेर बस्नु भन्दा अरु धेरै बुद्धहरूलाई जन्म दिनुपर्छ भन्ने जस्ता भाव यस कविताको वस्तु हो । देशमा मौलाएको भ्रष्टचार र कानून विहीन राज्यमा स्वार्थीहरूले इतिहास लेख्न नसक्ने कविको धारणा छ, भुइचालोले भत्काएको महलले इतिहास बोक्न नसक्ने धारणा छ । वास्तवमा साच्चै नै देश नराम्रोसँग माफीयाहरूको जालमा फसेको छ ।

‘प्रहार गर’ कविता प्रेरणाको देशप्रतिको चिन्ताको उच्च नमूना हो । नेपाललाई सतीले सरापेको देश भनेर चिनाउनु यहाँ भैरहेको लुटको अभिव्यक्ति हो । यस कविताको वस्तु भनेको भ्रष्ट नेताहरूले आफ्नो व्यक्तिगत स्वार्थले देशलाई विश्वसमुदायमा ज्यादै निरीह स्थानमा पुऱ्याएको र हामी नागरिकहरू पनि आदना बनेको र जसले जे गरे पनि सहनुपरेको यथार्थ प्रस्तुति नै हो । कविले मलाई प्रहार गर म आदना नागरिक हुँ भनेर चिनाएका छन् । कविले यस कवितामा सड्कटहरूलाई, चोटहरूलाई, आँधीहरूलाई, भुकम्पहरूलाई, अनाविष्टि, दुर्घटना, दैवीप्रकोप, अनिकाल सबै आएर आफूलाई प्रहार गर्न आग्रह गरेका छन् । आफू सतीले सरापेको देशको आदना नागरिक भएकोले यो सब आफूले सहन सक्ने कारण पनि दिएका छन् । २०४६ साल पूर्वको समयलाई चित्रण गर्ने यस कविता सङ्ग्रहका अन्य कविताहरूमा जस्तै यस ‘प्रहार गर’ कवितामा पनि २०४६ साल पूर्वको समयको अवस्था चित्रित छ । राजतन्त्र र त्यसले बन्देज गरेको जनताको वाक् स्वतन्त्रताको मर्म यस कवितामा भेट्न सकिन्छ । उस कुरालाई उत्कर्षता दिन कविले सहनुको सालिक हुन्छु भन्ने बिम्बको उत्कृष्ट प्रयोग गरेका छन् । उसको एक उदाहरण यस्तो छ :

सृष्टिका सम्पूर्ण सड्कटहरू
आऊ चोटका चपरीहरू देओ
प्रहार गर
सतीको श्राप परेको मुलुकको

एक अदना नागरिक
चूपचाप सहन्छु
सहिरहन्छु
म सहनुको सालिक भइदिन्छु ।

(‘प्रहार गर’, पृ. १५) ।

‘पेट’ कविता प्रेरणाको व्यङ्ग्यात्मक कविता हो । यसले व्यङ्ग्यका साथसाथै मर्म पनि बोकेको छ । यस कवितामा पेटका लागि नै एउटा मजदुर मजदुरी गर्छ, क्लिनिक खोलेर बसेको डाक्टरले विरामी पर्खन्छ, एउटी युवती आफ्नो शरीर बेच्छे, एउटा चोर पेटकै लागि भन्दै अदालतमा हास्दै चोरीको बयान दिन्छ । यसका साथै पेटकै लागि भ्रष्टचार भएको छ, सत्ताशीनलाई गाली गर्ने ठाउँ भएको छ, चौरासी व्यञ्जन अटाउने ठाउँ भएको छ, तराईका जङ्गल अटाउने, मन्दिरका मुर्तिहरू अटाउने, सडक, पुल, मोटर अटाउने ठाउँ पेट नै भएको भन्दै प्रेरणाले यस कवितामा देशको नाङ्गो चित्र यसरी बनाइदिएका छन् :

पेट पेट पेट
आजकाल म जताततै पेट देख्छु
मान्छेका अनुहारमा पेट देख्छु
मान्छेका अङ्गअङ्गमा पेट पेट देख्छु
हरेक भ्रष्टता र अनतिकतासँग साक्षात्कार गर्नेहरूले
पेटकै दुहाई दिएको देख्छु
हिजोआज साराका सारा
पापहरूको भारी बोक्ने
गधा भएको छ पेट
नेताहरूको भाषण गर्ने
सरल सुलभ विषय भएको छ पेट ।

(‘पेट’, पृ. १९) ।

यस्तै ‘दाम्लो’ कवितामा कविले कानुनलाई दाम्लोसँग तुलना गर्दै कानुन पनि दाम्लो जस्तै निरीह रहेको र अरु नै शक्तिका आडमा उभिनेहरूले कानुनलाई दाम्लो जस्तै बाधेर राखेको बताएका छन् । कानुनलाई सधैं बाधेर राख्न नसकिने र यो एक दिन स्वतन्त्र भएरै

छाड्ने कविको निक्प्यौल छ । यक कविताले बोकेको मूल वस्तु भनेको राज्यको निरङ्कुश सक्ता नै हो । यसमा कानुन पनि कसैको इसारामा चल्ने गरेको यसले सोभासाभा र निर्धा जनतालाई बढी पिरोलेको या दुःख दिएको तर जब जनताको सहनशीलताको सीमा समाप्त हुन्छ तब आँधी, भुकम्प, पहिरो, प्रलय बनेर दाम्लो चुडाएरै छाड्ने छ भन्ने धारणा यसरी प्रस्तुत गरेका छन् :

दाम्लो सोभालाई बाँध्छ
निर्धालाई बाध्छ
शक्तिको आडमा उभिनेहरूको सङ्केतमा
कमजोरलाई बाध्छ ।

(‘दाम्लो’, पृ. २१) ।

‘आत्महत्या गर्नेहरूलाई’ कविता प्रेरणाको जीवनदेखि हारेर आत्महत्या गर्ने कायरहरूप्रतिको गाली हो । खानु र मर्नुमा मात्र सीमित भयो भने मानव जीवनको केही अर्थ हुँदैन । बाँचेपछि सधैं हास्ने अवसर मिल्छ भन्ने हुँदैन । दुःख, सुख, आँसु, हाँसो जीवनका स्वभाविक प्रकृयाहरू हुन् । बाटामा आइपरेका सबै कठिनाइसँग सिँगौरी खेल्न सक्दा नै वास्तविक जीवनको स्वाद पाइन्छ । सानातिना बिघ्नबाधा वा अवरोधदेखि आत्तिएर कतिपय मान्छेहरू आत्महत्या जस्तो अत्यन्तै नीच काम गर्छन् । कवि त्यस्ता मान्छेहरूलाई यसरी धिक्काउँछन् :

आत्महत्या गर्नु कायरता हो
आत्महत्या गर्नु आफैँप्रति अविश्वास गर्नु हो ।
आत्महत्या चाहे भीमसेन थापाले गरेको होस्
चाहे भैरव अर्यालले गरेको होस्
म यसलाई घृणित कार्य भन्छु ।

(‘आत्महत्या गर्नेहरूलाई’, पृ. २४) ।

त्यस्तै कविता सङ्ग्रहमा भएको अर्को कविता हो ‘समयलाई टक्टक्याएर’ । यस कवितामा भएको वस्तु भनेको समयको निरन्तरता र यसले मान्छेको जीवनमा ल्याउने उतार चडावहरूको प्रस्तुति हो । जीवन भोगाइका क्रममा सबै राम्रो मात्र नहुने दुःख, पीडा, सङ्घर्ष पनि हुने वास्तविकता को प्रस्तुति यसरी गरिएको छ :

जिन्दगीका बाटाहरूमा
फूलहरूमात्र होइन निलकाढाँ पनि
प्रशस्त भेटिन्छन्
तृष्णा र तृप्ति मात्र होइनन्
वितृष्णा र अतृप्ति पनि
उतिकै भेटिन्छन्
महत्वकाक्षाका गर्धन पनि रेतिन्छन्
जब जब समयलाई सम्झाएर
आफ्नो पीडा बताउने मौका पाउँछु
त्यतिखेर म
इतिहासको पाना पाना भैँ
ब्यतित भइसकेको जिन्दगी
नियालेर हेर्ने गर्छु ।

(‘समयलाई टक्क्याएर’, पृ. २६-२७) ।

‘गोरखा’ कविता कविको गोरखा यात्रा गर्ने क्रममा उब्जेको कविता हो । यस कवितामा कविले गोरखा जिल्लाको सुन्दर पक्षको वर्णन गरेका छन् । गोरखाको प्राकृतिक सौन्दर्य, ग्रामीण भेगका मान्छेहरूका दिनचर्या, उनीहरूको भाइचारा जस्ता सुन्दर पक्षको बयान गर्दै कवि जहाँ पुगे पनि गोरखालाई कहिले नभुल्ने बताउछन् ।

‘युद्ध’ कवितामा प्रयोग भएको सारवस्तु भनेको पौराणिक काल देखिनै देवी देवताहरूकाबीच युद्ध हुनेगरेको, शिवले युद्ध गरेको, कौरव र पाण्डवको युद्ध भएको इतिहास देखाउदै युद्धले कसैलाई महान नबनाएको तर युद्धले नै नेपोलीयन चिनाएको, हिटलर चिनाएको, वीर गोर्खाली चिनाएको सत्यता पनि यस कवितामा प्रस्तुत गरिएको छ । यस्तै युद्ध गर्ने शैलीका बारेमा कवितामा पहिले घुँएत्रोले युद्ध हुने गरेको त्यस पछि खुकुरीले युद्ध हुने गरेको र बिस्तारै तोप, बन्दुक र बमको युद्ध भएको यसले हिरोशिमा र नागाशाकी ध्वस्त भएको र वर्तमान समयमा कम्प्युटरबाट युद्ध हुन थालेको भौतिक युद्धका बारेमा कविले आफ्ना धारणा राखेका छन् । यो भौतिक युद्धमात्र समाजमा युद्धका रूपमा नरहेको अर्को भोक र भोकाहरूको युद्ध पनि रहेको छ । यस विश्व प्रसङ्ग पश्चात कविले नेपालको सन्दर्भ जोडेका छन् । गौतम बुद्धको

देशमा नेताहरू, कवि कलाकारहरू, विद्यार्थी प्राध्यापकहरू, ठेकेदारहरू, एक अर्कासँग युद्धमा लागेको यथार्थ प्रस्तुत गरिएको छ । ठूला भनौदाहरू यस्तो भ्रष्ट खेलमा लागेको र जनताहरू गरिबीले भोकहरूसँग युद्ध गर्न बाध्य भएको मर्म यस कवितामा यसरी प्रस्तुत भएको छ :

यी अनेक युद्धहरूमा नपरेको
 एउटा अर्को युद्ध पनि छ
 भोक र भोकाहरूको युद्ध
 काखीमा प्रमाणपत्र च्यापेर
 काम खोज्न हात फैलाइरहेका
 बेकारीहरूको युद्ध
 भोक विरुद्धको युद्ध पनि
 निरन्तर चलिरहेछ ।

(‘युद्ध’, पृ. ३१-३२) ।

प्रेरणाले मृत्युका बारेमा आफ्नो धारणा राख्नेक्रममा ‘मृत्यु नितान्त व्यक्तिगत हुन्छ’ कविताको रचना गरेका छन । यस कवितामा प्रेरणा मृत्युलाई नितान्त व्यक्तिगत हुने बताउछन् । मृत्यु अदालतले दिएको होस या स्वभाविक रूपमा भएको होस त्यो व्यक्तिगत हुन्छ । शरीरबाट कपडा अलग गरेजस्तो मृत्युलाई अलग गर्न सकिदैन । त्यसैले मृत्यु नितान्त व्यक्तिगत हुन्छ । ‘बेनाम जिन्दगी बाँचिरहेछु’ कवितामा प्रेरणाले आफू बेनाम जिन्दगी बाँचिरहेको देश विदेश कतै पनि आफ्नो भन्ने कोही नभएको मर्म प्रस्तुत गरेका छन् । ‘च्याङ्वाको लगौंटी’ कविता गरिब गाउँले श्रमिक च्याङ्वा र उसकी श्रीमती मैच्याङ्को कहानी हो । नेपालमा च्याङ्वा जस्ता धेरै जनता गरिब छन् । उनीहरू एक पटक किनेको कपडा पूर्ण रूपमा काम नलाग्ने भएसम्म प्रयोग गर्छन् । ‘आत्म-पीडा’ कवितामा भएको सारवस्तु जीवनमा केही गर्न नसक्ने अलिख प्रवृत्तिका मानिसहरूप्रतिको व्यङ्ग्य हो । समयसँग आत्तिएर र अरूको परिश्रममा च्याल काडेर बस्नेहरू देखेर कविलाई आत्मपीडा हुने गरेको छ । कोठामा बसेर सपना बुन्ने तर काम गर्न अधि नसर्ने कामचोर प्रवृत्ति भएकाहरूले पनि कविलाई आत्मपीडामा पारेका छन् ।

अर्काको प्रगतिमा डाह गर्नेहरूको सम्बन्धमा लेखिएको कविताको एक अंश यसप्रकार छ :

चैत वैशाख रूख विरुवाले पालुवा हल्दा
तिमी जब आफ्नो आँगनमा रूख नपाएर रिक्तता अनुभव गर्छौं
आफ्नो भाग्य निर्माता आफ्नो वलिष्ठ पाखुरी बिसिर्दिएर
आफ्नो नशामा बग्ने पौरुषताको रातो रङ्ग भूलिदिएर
दौतरीका पाखुरी इर्ष्यावत् हेर्दै
आफू आफैलाई जब हीन सम्भन थाल्छौ
र नितान्त वैयक्तिक परिधिमा बाँधिन्छौ
त्यस बेला पनि मलाई आत्म-पीडा हुन्छ ।

(‘आत्म-पीडा’, पृ. ३८) ।

‘अनिश्चितताको भुङ्ग्रोमा एक कैदी’ कविता तत्कालीन समयमा रहेको राज्य व्यवस्था माथिको प्रहार हो । दमन र बर्बरताले जनताहरू पिल्सिएका छन् । जती बेला पनि निरङ्कुश सरकारले जनतामा जे पनि गर्न सक्ने भयमा बाच्नु परेको अवस्थाको चित्रण नै यस कविताको सारवस्तु हो । कति बेला प्रशासनले के आरोपमा पकने हो थाहाँ हुँदैन, कतिबेला श्रीमती, छोरीहरू बलात्कृत हुन्छन थाहाँ हुँदैन, जुनसुकै बेला जे पनि हुन सक्छ भन्ने तत्कालीन राजतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाले जनतामा पारेको अप्त्यारोको प्रस्तुति यसरी गरेका छन् :

मध्यरातमा अचानकै
नाङ्गै पिठ्युँले कोरा खानु पर्ने हो
अथवा निर्दोष मृत्यु वा दोषी जीवन
दुईमध्ये एउटा रोज्नु पर्ने हो
त्यसको पनि निक्क्यौल भएको छैन ।

(‘अनिश्चितताको भुङ्ग्रोमा एक कैदी’, पृ. ४०)।

यसैक्रमको अर्को कविता हो ‘उत्सव’ । यस कवितामा धर्मको नाममा उत्सव मनाउनेहरू धेरै भएको कुरा प्रस्तुत छ । यसमा धर्मको नाममा र देवता खुसी बनाउने निहुँमा खसी बोकाहरू बली चड्न बाध्य छन् । कविले धर्मको नाममा हुने हत्यालाई हेरेर मन्दिरलाई पनि कोतका रूपमा चित्रण गरेका छन् । हिन्दु धर्मले विभिन्न उत्सव परम्पराको चलन चलाएर धर्मका लागि मान्छेकै बली चढाउने, लाखौं पशुहरू बलीका नाममा मारिने, मानिसहरू रमाइ रमाइ अरूलाई मारेर खाने जस्ता कामहरू भइरहेकोमा कवि दुःख व्यक्त गर्छन् । मानिसहरू

मदिराको नशामा डुबेर बस्ने, यो मेरो त्यो तेरो भनेर भगवानको भाग लगाउने र उत्सव मनाउने साथै उनीहरूको त्यो उत्सव कुनै युद्ध भन्दा कम नहुने जस्ता कुराहरूले 'उत्सव' कवितालाई मार्मिक बनाइएको छ ।

मान्छेहरूको धर्मप्रतिको आस्थालाई प्रहार गरिएको कविताको उदाहरण यसप्रकार छ :

उत्सवको आफ्नै परम्परा छ
कुनै मन्दिरमा बधको प्रचलन हुन्छ
कुनै मन्दिरमा मदको प्रचलन हुन्छ
कहिं मृत्यु कहीं मात
प्रत्येक उत्सवाउत्सवमा देख्न पाइन्छ
सबै भन्छन्
धक फुकाएर उत्सव मनाउनु पर्छ ।

(‘उत्सव’, पृ. ४३) ।

‘नीलो गीत’ २०४६ सालको जनमत सङ्ग्रहका घटनाहरूमा आधारित छ । यसमा तत्कालीन समयमा राज्यले रङ्गकर्मीहरूका, साहित्यकारहरूका, जनताहरूका, बुद्धिजीविहरूका अवाजहरू दबाइएका थिए र तिनीहरू निलो गीत गाउन बाध्य भएका थिए । ‘सहरमा मान्छेहरू हराएका छन् ’ कविता राज्ले बेपत्ता बनाएका जनताहरूको कविता हो । हिजोको एकदलीय शासन व्यवस्थाको विरोध गर्दै प्रेरणाले सहरमा मान्छेहरू हराएका छन् भनेर चिन्ता यसरी व्यक्त गरेका छन् :

सहरका सडकहरूमा सल्वलाइरहेका
जुलुसमा मान्छे हराएका छन्
जेलहरूमा मान्छेहरू हराएका छन्
हिंङ्दा हिंङ्दै डुल्दा डुल्दै
गफ गर्दा गर्दै मान्छेहरू हराएका छन्
कराउँदा कराउँदै चिच्याउँदा चिच्याउँदै
छटपटाउँदा छटपटाउँदै मान्छेहरू हराएका छन् ।

(‘सहरमा मान्छेहरू हराएका छन्’, पृ. ४८) ।

‘मृत्यवत् पशुवत्’ कवितामा पढेका मान्छेहरूले साँढेको व्यवहार देखाइरहेका छन् । बुद्धिजीवि भनाउँदाहरू केवल आफ्नो स्वार्थपूर्तिको बाटो मात्रै हेर्न लागेका छन् । यिनीहरूले स्रष्टाद्रष्टाको उपाधि पाए पनि आफ्नो इमान्दनरिता देखाउन सकेका छैनन् । यहाँका बुद्धिजीविहरू आँखाँमा स्वार्थको पट्टी बाँधेर केवल वैयक्तिक फाइदाको घोडा कुदाउनमा व्यस्त छन् । मानौं उनीहरू यो प्रवृत्ति कुनै विस्फोटक पदार्थ विस्फोट भएर फैलिएको भयावह विकिरणजस्तो भएको छ । यस कवितामा प्रेरणाले बुद्धिजीवि भनिएका केही व्यक्तिहरूले देशको नियम कानून आफू खुसी बनाएको र तिनीहरूकै शक्ति दुरुपयोगका कारण विभिन्न पत्रपत्रिकाहरू पनि तिनै बुद्धिजीविहरूका गुणगान गाउने समाचार छापन बाध्य भएको यथार्थ प्रस्तुति नै ‘मृत्यवत् पशुवत्’ कविता हो । यस कवितामा प्रस्तुत एक व्यङ्ग्य यसप्रकार छ :

बुद्धिजीविहरूका मस्तिष्कहरू
 लगातार खलित भइरहेछन् र फैलिरहेछन्
 चेर्नोवीलका विकिरण भएर
 र म लुतोले फतक्क गलेको कुकुर भैं
 लात्तीले हान्दा पनि
 प्रतिकारमा चुईक्क बोल्न सकिदैन
 फगत् हेरिरहेछु हेरिरहेछु मृत्यवत् पशुवत् !

(‘मृत्यवत् पशुवत्’, पृ. ५१) ।

‘दिन बिताउने क्रम’ कविता कवि प्रेरणाले मान्छेहरू काम गर्नमा भन्दा दिन बिताउने काम मात्र गर्ने लागेको र कसरी कसरी दिन बिताउन सकिन्छ भनेर लेखेको कविता हो । यस कवितामा भएको वस्तु सरकारी कार्यलयका कर्मचारीहरूको दिनचर्या हो । कार्यलय गफ गर्ने थलो भएको छ । आफ्ना वरपर घटेका घटनाहरूका बारेमा होस् या प्रेम, विवाह, भगडा, सरुवा-बढुवा, जस्ता अनेक विषयमा गफ हुने गरेको यस कवितामा भनिएको छ । आजकाल कार्यलयमा काम नभएर कर्मचारीहरूलाई दिन काट्न गाह्रो भएको छ । उनीहरू यसरी दिन बिताउन बाध्य छन् :

प्रेमका कुरा, विवाहका कुरा
 भगडा मुद्दाका कुरा
 अथवा सरुवा बढुवा खोसुवाका कुरा

प्रसङ्ग बदलिन सक्छ, प्रसङ्ग दोहोरिन पनि सक्छ
अर्थ अनर्थका कुरा गरे पनि भयो ।

(‘दिन विताउने क्रम’, पृ. ५४) ।

यस्तै देशमा र समग्र विश्वमा नै फैलिरहेको युद्धको कारुणिक प्रस्तुति ‘परेवाहरू बारुदको गन्ध रुचाउँदैनन्’ कवितामा गरिएको छ । यस कविताको वस्तु पनि विश्वमा विद्यमान युद्धग्रस्त अवस्थाको यथार्थ प्रस्तुति हो । यस कवितामा परेवाहरूलाई सहभागी गराएर उनीहरूलाई बारुदको गन्ध मन नपर्ने प्रतीकात्मक अर्थ प्रकटीकरण गरिएको छ । परेवाका रूपमा हरेक युद्धको चपेटमा परेका जनताहरूलाई बुझ्न सकिन्छ । युद्धले जितको गर्व त गराउला तर मनमा शान्ति भने नहुने तितो सत्य पनि यसरी प्रस्तुत छ :

जब जब युद्ध हुन्छ
जित्नेहरूलाई जितेको गर्व होला
तर शान्ति हुँदैन
हार्नेलाई त भन्
पटकै शान्ति हुँदैन
तब किन हुन्छन युद्धहरू
किन बारुदहरू पड्काइन्छन् ?
विवश परेवाहरू पीडा पिएर
शान्ति भूमिको खोजी गर्न थाल्छन् ।
साँच्चै
परेवाहरू बारुदको गन्ध मन पराउँदैनन् ।

(‘परेवाहरू बारुदको गन्ध मन पराउँदैनन्’, पृ. ५७) ।

प्रेरणाले प्राय कविताहरू आफ्ना व्यक्तिगत धारणा र भावनाहरूको प्रस्तुति गर्ने माध्यम बनाएका छन् । देशको र समग्र विश्वको वर्तमान अवस्थाप्रतिको आक्रोश प्रेरणाका कविताहरू हुन् । त्यस्तै जीवन, मृत्यु, माया, प्रेम, आजका मान्छेहरूको अमानवीय क्रियाकलाप जस्ता पक्ष माथि प्रेरणाले आफ्ना धारणा पोखेका छन् ।

प्रेरणाले मृत्यु कस्तो हुन्छ होला भनेर ‘मृत्यु कस्तो हुन्छ होला ?’ कवितामा मृत्युका बारेमा आफ्ना धारणा प्रस्तुत गरेका छन् । यस कवितामा कवि स्वयम् प्रस्तुत भएर आफू

तलाउको छेउमा उभिएर मृत्युका बारेमा आफूले सोचेका कुराहरूलाई यस कविताको वस्तु बनाएका छन् । प्रेरणा यस कवितामा मृत्यु कस्तो हुन्छ होला भनेर आफैँसँग प्रश्न गर्छन् । उनी उभिएको पोखरीमा मृत्यु छ कि छैन होला ?, भोक प्यास नचाहिने जिन्दगी कस्तो हुन्थ्यो होला ?, कसैलाई आफ्नो भन्न नपर्ने स्वच्छन्द जिन्दगी कस्तो हुन्छ होला ?, बारुदको गन्ध र गुलाबको सुगन्ध पनि नहुने कोरा कागज जस्तो जिन्दगी कस्तो हुन्छ होला ?, मालिकको हेला सहनु नपर्ने र रगत पसिना पनि बगाउनु नपर्ने जिन्दगी कस्तो हुन्थ्यो होला ? जस्ता परिकल्पनात्मक प्रश्न गर्दै प्रेरणाले पोखरीमा मृत्यु खोजेका छन् । यस सम्बन्धी कवितांश यसप्रकार छ :

एकदिन अचानक तलाउको छेउमा पुगेँ

र सोचेँ

मृत्यु कस्तो हुन्छ होला ?

यो पोखरीमा मृत्यु छ कि छैन होला ?

रोटी पनि नचाहिने

पानी पनि नचाहिने

भोक प्यास लाग्दै नलाग्ने

त्यस्तो जिन्दगी कस्तो हुन्छ होला ?

(‘मृत्यु कस्तो हुन्छ होला ?’, पृ. ५६) ।

देशको विषम परिस्थिति बोकेको कविता ‘तियानमेन चोक’ एउटा परिकल्पित ठाउँलाई परिवेश बनाएर देशमा भइरहेको अशान्त वातावरणको प्रस्तुति भएको छ । युद्धको चपेटमा तियानमेन चोक रक्तस्नान गरिरहेको, मान्छेको बली चाखिरहेको, मान्छेको हाड, मासु, रगतमा साटिएको र युगौ युग देखि भोक मेटाइरहेको छ जस्ता प्रसङ्ग तत्कालीन समयको यथार्थता हो । आफ्नै भाइ-भाइ मारामार गर्दैछन्, आफ्नै बहिनी नानीहरू बलात्कृत भइरहेका छन् र मानिसको बली दिने यो कस्तो परम्परा हो भन्दै प्रेरणा एकदिन अवश्य शान्ति आउनेमा विश्वास गर्छन् । उनको विश्वास यस प्रकार छ :

ए भाइ, प्रजातन्त्र रोलरले पेलेर

पेलिन्छ र ?

यो कस्तो पूजा हो

जहाँ मानिस बली चढाइन्छ
यो कस्तो सभ्यता हो
जहाँ मानिस नै मानिसको पर्खाल हुन्छ
यो कस्तो न्याय हो
जसको सुरुआत नै अन्त्यबाट हुन्छ !

(‘तियानमेन चोक’, पृ. ६२) ।

फूलहरू केही त बोल ! सङ्ग्रहमा भएका छत्तीस वटा कविताहरू मध्ये सबैभन्दा सानो आकारको कविता ‘अस्तित्वको जर्गेना’मा कविले तिमीलाई सम्बोधन गरेर हामी दुई फरक विचारका भएको, एकले अर्काको अस्तित्व भत्काउन खाजेको, एक आगो हुदा अर्को पानी भएको र एक पानी हुदा अर्को आगो भएको र दुवै एकाकार कहिल्यै हुन नसकेको जस्ता कुराहरू व्यक्त गरिएको छ । फरक फरक विचार बोकेर हामी एक आपसमा लड्न लागेको र केवल इर्ष्याले जलेर एक अर्काको अस्तित्व भत्काउन लागेको कुरालाई कविताको वस्तु बनाइएको छ ।

‘आजको मान्छे’ कविता प्रश्न-उत्तर शैलीमा संरचित छ । यसमा एउटा प्रश्न र दुई वटा प्रत्युत्तर रहेका छन् । कविताको मूलभाव भनेको आजको मान्छेको परिचय दिनु हो । प्रश्नान्तर्गत कवि आजको मान्छेको खोजी गर्छन् । आजको मान्छे निन्द्रा बेचेर सपना किन्न हिडेको छ, वर्तमान बेचेर अतीत किन्न हिडेको छ, जस्ता सङ्केतहरू दिएर कसैलाई आजको मान्छे देख्यौ भन्ने प्रश्न गरिएको छ । त्यस्तै पहिलो प्रत्युत्तर दिनेले आफूले आजको मान्छेलाई देखेको बताउदै आजको मान्छे काँधमा निराशा, आँखामा कालो पट्टी लगाएको, ओठ कलेटी परेको र दिशाहीन भौतारिएको अवस्थामा आफूले भेटेको प्रत्युत्तर पहिलो उत्तरदाताले दिएको छ । त्यस्तै दोस्रो उत्तरदाताले भने प्रतिप्रश्न गर्छ तिमीले कस्लाई आजको मान्छे भनेको भनेर थप प्रश्न गर्दै आजको मान्छेले बारुदको गन्ध मन पराउनु पर्छ, र बन्दुकसँग हात मिलाउनु पर्छ, आँधी, बाढीसँग डराउन छाड्नुपर्छ, गालीको लायकलाई गीत र तारिफ सुनाउनु पर्छ, लड्नु पर्नेसँग समर्पित हुनुपर्छ भन्ने विभिन्न तर्क प्रस्तुत गर्दै कसलाई आजको मान्छे भनिएको हो भन्ने प्रतिप्रश्न दास्रो उत्तरदाताले गरेको छ । यसरी आजको मान्छेका माध्यमले कवि यस कवितामा देशमा मान्छेको अस्तित्व धरापमा परेको वास्तविकता नै यस कविताको विषयवस्तु हो ।

‘आजकाल’ कवितामा प्रेरणा आफ्नो जन्म स्थानलाई सम्झन पुग्छन् । कविको दिवास्वप्नमा उनका पितापुर्खाहरू आउछन्, सहरको भीडमा स-साना अभावहरू आक्रमण गर्न आउछन्, उनको गाउँको पहाड, खेतवारी, स्कूल, बुढो चौतारी आदिले कविलाई पछ्याउदै सपनामा आउने गरेको सम्झना सुनाउछन् । त्यस्तै उनको गाउँका चेलीहरू सिमाना काटेको, आमाहरू दुखद जीवन बिताउदै गरेको, मान्छेहरू कुटिल चाल चल्न थालेको भन्दै यस्ता स-साना सपनाहरूले, मसिनामसिना अभावहरूले, हुलहुल एकान्तहरूले, विषक्त चालहरूले आक्रमण गर्न आउछन् भन्ने आफ्नो गाउँघरलाई सम्झेर ‘आजकाल’ कविताको निर्माण भएको छ । ‘मेरो आस्था’ कविता कविको आफ्नो आस्था प्रकट भएको कविता हो । यो कवितामा प्रेरणाको आफ्नो जीवन यात्राका क्रममा विभिन्न भोगाइहरू, इच्छाहरू, चाहानाहरू र वास्तविकता प्रस्तुत गरिएको छ । मान्छेले जीवन भोगाइका क्रममा पाउने दुःख सुख नै यस कविताको वस्तु हो । विभिन्न कारणहरू जस्तै देशको अस्थिर अवस्था, व्यक्तिगत जीवनका उतार चडाव, जीवन र मृत्युको अपरिहार्यता, मान्छेहरूको आपसी लडाइँ, धर्म, जात, सम्प्रदाय र समूह जस्ता कुराहरूले विभक्त भएको देश जस्ता कुराहरूले कविलाई ज्यादै मर्माहित बनाएको छ । आफू भने धर्म, अर्थ, काम र मोक्ष बाट टाढाको सत्यमा विश्वास गर्ने र आफ्नो आस्था पनि त्यही रहेको कविको यस्तो अभिव्यक्ति छ :

धर्ममा विश्वास गर्नेहरू धर्ममै लागिरहून्
 अर्थका भोकाहरू भिङ्गेदाउ खेलिरहून्
 कामका भोगीहरू काममै लिप्त भैरहून्
 मोक्षमा विश्वास गर्नेहरू मोक्षको खोजीमै लागिरहून्
 आफूले त धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष भन्दा पर
 विश्वासको एउटा दियो बलेको देखेको छु
 मेरो आस्था त्यही हो
 गोरेटो छउन्जेल गोरेटोबाटै हिडुंला
 गोरेटो सकिएपछि आफैं गोरेटो बनाएर

(‘मेरो आस्था’, पृ. ७१) ।

‘शहीद’ कविता नेपालका वीर शहीदहरूप्रति समर्पित छ । २०४५ साल अघिको समयहरूमा नेपालमा विभिन्न आन्दोलन, विरोधहरू भए यसको दमनमा राज्यले सयौं

युवाहरूको हत्या गरियो र तिनीहरू वीर शहीद भए र नयाँ सन्ततीलाई उदाहरण र उर्जाको काम गरे । यस्तै शहीदहरूको कविता हो 'शहीद' । यस कवितामा प्रस्तुत वस्तु खोज्दा शहीदहरू महान हुन, उनीहरूको योगदानले देशमा थुपै परिवर्तनहरू भएका छन् । 'राष्ट्र वन्दना' कविता भने नेपाल देशप्रति कवि प्रेरणाको वन्दना हो । यस कवितामा कविले नेपालका बारेमा गुणगान गाएका छन् । कवि नेपाललाई आफ्नो जे छ त्यो सबै तिमी नै हो तिमी बिना मेरो अस्थित्व छैन भनेर आफ्नो देशभक्ति प्रकट गर्छन् । 'कुकुरहरू भुकिरहेछन्' कविता आजको मान्छे अरूको इशारामा चल्ने तर केही गर्न भने नसक्ने भुक्ने कुकुर जस्तो भएको भन्ने तत्कालीन समयको राजनीतिक अवस्थाको चित्रण गर्न सक्षम भएको छ ।

यस कविता सङ्ग्रहको अन्तिम कविता 'मुठ्ठीको माखो' मान्छेको कायरपन देखाउने कविता हो । यस कवितामा आफ्नै मुठ्ठीमा कैद भएको एउटा सानो माखो मार्न पनि सक्दैन आजको मान्छे । देशमा भइरहेको राजनीतिको फोहोरी खेलका विरुद्ध जनता लाग्ने हो भने एक सेकेन्डमा नै निरङ्कुश सत्ता भत्किने तर आजको कातर मान्छे आफ्ना साथी, सहयोगी, हतियार जस्ता शक्ति हुदा पनि जाबो मुठ्ठीको माखो पनि मार्न सक्दैन र आफ्नो कायरपनलाई स्वीकार्न तयार पनि छैन । यस्तै यस्तै कुराहरूलाई विषयवस्तु बनाइएको 'मुठ्ठीको माखो' कविताको एक अंश :

के को कमी छ मसँग
 मसँग यार छन्
 मतियार छन्
 थरिथरिका हतियार छन्
 तर यो मुठ्ठी भरको माखो
 किन मुठ्ठी भित्रै चल्मलाउँछ ?
 किन मेरो पाईला डगमगाउँछ ?
 किन मेरो मुटु कमाउँछ ?
 हैन हैन म डराएको हैन

'मुठ्ठीको माखो', पृ. ७९) ।

गोविन्द गिरी प्रेरणाको तेस्रो कविता सङ्ग्रह फलहरू केही त बोल ! मा भएका छत्तीस वटा कविताहरूमा प्रयोग भएका वस्तुको अध्ययन गर्दा प्रेरणाका कविताहरू प्रायजसो देशको

तत्कालीन राजनीतिक र सामाजिक विषमताको प्रस्तुति गर्न नै केन्द्रित देखिन्छन् । यस कविता सङ्ग्रहमा भएका कविताहरूमा देशको बर्तमान अवस्थाप्रति चिन्ता, कविका व्यक्तिगत भावनाहरू, गरिबहरूको आवाज, विश्वको युद्धग्रस्त अवस्था, आजको मान्छेको सक्कली अनुहार देखाउनु, राष्ट्रको वन्दना गाउनु जस्ता विषयवस्तुमा केन्द्रीत छन् ।

४.४.३ सहभागी

गोविन्द गिरी प्रेरणाको लेखनका आधारमा पहिलो तर प्रकाशनका आधारमा तेस्रो कविता सङ्ग्रह **फूलहरू केही त बोल** २०४६ साल पूर्वको तत्कालीन समयको चित्रण गरिएका छत्तीसवटा कविताहरूको सङ्गालो हो । यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा पनि अन्य कविता सङ्ग्रहहरूमा जस्तै सहभागीहरूको उल्लेख्य प्रयोग भएको छ । कवि स्वयम् 'म' का रूपमा प्रयोग भएका छन् । उनी आफैँ कवितामा सहभागी हुन्छन् र कवितालाई अधि बढाउँछन् । त्यस्तै उनका कविताहरूमा मानवत्तर पात्रहरू फूलहरू, कुनै थला परेको बस्ती, पेट, दाम्लो, लङ्गौटी, परेवा, कुकुर, माखो आदिको पनि प्रयोग गरिएको छ ।

'फूलहरू केही त बोल !' पहिलो कवितामा फूलहरूलाई सहभागी बनाइएको छ । 'उज्यालो खोजिरहेछु' कवितामा कवि स्वयम् सहभागी भएका छन् । यस कवितामा कविका अलवा कुकुरहरू पनि सहायक सहभागीका रूपमा आएका छन् । 'बालकको भविष्य' कवितामा पनि कवि नै मुख्य सहभागी रहेका छन् । विश्वको युद्धग्रस्त अवस्थालाई देखाउने यस कवितामा कविका अलवा बुद्ध, सेता परेवा, बालक, उसकी आमा पनि यस कविताका सहभागीहरू हुन् । 'अँध्यारोको पालकी' कविता नाम शब्दलाई सहभागी बनाइएको छ । यस कवितामा सहर र अँध्यारोले सहभागीको काम गरेका छन् । कविताले काठमाडौँ सहरलाई अँध्यारोले गाँजेको त्यो अँध्यारो राजनीतिक भ्रष्टचारको अँध्यारो हो । 'थला परेको एउटा बस्तीको कथा' कवितामा सहभागीहरू रहेका छैनन् । कविले राजतन्त्रले जनताहरूमाथि गरेको दमनलाई थला परेको बस्तीसँग तुलना गरेर यस कविताको रचना गरेका छन् । एउटा सुनसान जङ्गल, तलाउ, जङ्गल छेउको सुनसान बस्ती, घरहरू, गोठहरू जस्ता कुराको चर्चा गर्दै यस कवितामा शून्यताको सहभागी विहीन प्रस्तुति गरिएको छ ।

'एउटा अर्को जिन्दगी खोजिरहेछु' कवितामा कवि स्वयम् सहभागी भएर आएका छन् । 'अन्त्यहीन कुरुक्षेत्र' कवितामा सडक र फूटपाथ सहभागी भएर आएका छन् । सडक र फूटपाथहरूले मानवीय कार्य गरेका छन् । अर्कालाई अतिक्रमण गर्ने, सम्पन्न विपन्न हुने,

सडकका अनुहारहरू हुने, सडकले दान माग्ने, कथा सुनाउँने, कहिले अफ्रिका पुग्ने त कहिले अफगानिस्तान पुग्ने, जस्ता मानवीय कार्य गरेका छन् । 'आस्था हराउनुअघि' कवितामा पनि 'म' पात्रको सहभागिता रहेको छ । कवि आफैं कवितामा सहभागी भएर देशको गलत इतिहासप्रति दुःख व्यक्त गरेका छन् । 'प्रहार गर' कवितामा पनि कवि स्वयम् सहभागी भएका छन् । देशको दर्दनाक अवस्थाले जनताहरू विश्व समुदायबाट अपहेलीत हुनुपरेको र सबै कुराहरूले हामीलाई प्रहार गर्न कविले आग्रह गरेका छन् । 'पेट' कवितामा पेट पाल्नकै लागि दिनरात नभनी पसिना बगाउने मजदुरहरू सहभागी भएका छन्, क्लिनिक खोलेर बसेका डाक्टरहरू सहभागी भएका छन्, पेटकै लागि आफ्नो शरीर बेचन तयार हुने युवतीहरू सहभागी भएका छन्, अदालतमा बयान दिदै गरेको चोर सहभागीका रूपमा आएको छ, भ्रष्ट नेताहरू सहभागी भएर आएका छन् ।

'दाम्लो' कविताको दाम्लो राजतन्त्र र निरङ्कुश सत्ताको प्रतीक बनेर आएको छ । एक व्यक्तिले लादेको दाम्लोरूपि नियम कानून जनताले भत्काएरै छाड्ने कुरा यस कविताको मूल विषय हो । 'आत्महत्या गर्नेहरूलाई' कवितामा कवि 'म' पात्रका रूपमा रहेर जीवान देखि हारेर आत्महत्या गर्नेहरूलाई धिक्कारेका छन् । 'समयलाई टक्क्याएर' कवितामा पनि 'म' पात्रकै सहभागिता रहेको छ । 'गोरखा' कविता पनि कविले गोरखा जिल्लाको सुन्दरताको वर्णन गरेर रचना गरेका छन् । 'युद्ध' कवितामा युद्धको उदाहरण बनेर आएका देवताहरू, शिव, कौरव, पाण्डव, नेपोलीयन, हिटलर र गोर्खालीहरू सहभागी हुन् । नेताहरू, कवि कलाकार, विद्यार्थी प्राध्यापक, ठेकेदार, बेरोजगारहरू पनि सहभागीका रूपमा आएका छन् । 'मृत्यु नितान्त व्यक्तिगत हुन्छ' कवितामा पनि कवि स्वयम् सहभागी भएका छन् । 'बेनाम जिन्दगी बाँचिरहेछु' कवितामा पनि 'म' बनेर कविकै सहभागिता रहेको छ । 'च्याङ्वाको लड्गौटी' कवितामा च्याङ्वा र मैच्याङ् एक जोडी दम्पती सहभागी रहेका छन् । उनीहरू सम्पूर्ण ग्रामीण भेगका गरिब जनताका प्रतिनिधि बनेर आएका छन् । 'आत्म-पीडा' कवितामा एकातिर कवि स्वयम् र अर्कातिर तिमी भनेर सम्बोधन गरिएको समूह सहभागी रहेका छन् । जीवनमा केही गर्न नखोज्ने, घरको चौ घेराबाट बाहिर जान नसक्ने र आफ्नो पाखुरीको बल थाहाँ नपाएर अरूको कमाइमा आँखा लगाउने व्यक्तिहरू देखेर कविलाई आत्मपीडा भएको छ । यस कवितामा मुख्य गरेर 'म' र तिमी सहभागी भएर आएका छन् ।

‘अनिश्चितताको भुङ्गोमा एक कैदी’ कवितामा पनि ‘म’ र ‘त’ दुई पात्रको उपस्थिति रहेको छ । यसमा एक कैदी कतिबेला के हुने हो थाहाँ नभएको, जसलाई जतिबेला पनि जे हुन सक्ने भन्दै कवि ‘त’ पात्रलाई आफ्नो खबर सुनाइदिन आग्रह गरेका छन् । ‘उत्सव’ कविताका पात्रहरू सम्पूर्ण बलीप्रथामा विश्वास गर्ने हिन्दु धर्मावलीहरू हुन । ‘निलो गीत’ कवितामा म, तपाईं, ऊ, तिनीहरू र हामीहरू सहभागीका रूपमा प्रयोग भएका छन् । ‘सहरमा मान्छेहरू हराएका छन्’ कवितामा कविले आफैँ उपस्थित भएर सहरमा हराएका मानिस, हराएका मानिस खाज्ज आएका तिनका आमा बाबा, पुलिसहरू सहभागी हुन् । ‘मृत्यवत् पशुवत्’ कवितामा पनि ‘म’ पात्र केन्द्रमा रहेर बुद्धिजीविहरू, विद्वानहरू, वैज्ञानिकहरू, कविहरू, मन्त्री महोदय, पत्रिकाका सम्पादकहरू अन्य सहभागीका रूपमा आएका छन् । कवि एक पटक पुनः कवितामा उपस्थित भएर मान्छेहरूको दिन बिताउने क्रमका बारेमा ‘दिन बिताउने क्रम’ कविताको रचना गरेका छन् । मानवेत्तर पक्षीलाई सहभागी गराएर प्रेरणाले ‘परेवाहरू बारुदको गन्ध रुचाउँदैनन्’ कविताको रचना गरेका छन् । कवि पुनः कवितामा आएर मृत्यु कस्तो हुन्छ होला ? भन्ने कल्पना गर्दै लेखेको कविता ‘मृत्यु कस्तो हुन्छ होला ?’ कविको निराशावादी कविता हो । ‘तियानमेन चोक’ कवितामा पनि कविले ए भाइ भनेर सम्बोधन गरेका छन् जसले गर्दा यस कवितामा कवि र उसको भाइ सहभागी भएर आएका छन् । ‘अस्तित्वको जगेर्ना’ कवितामा ‘म’ र ‘तिमी’ दुई पात्रको सहभागिता रहेको छ । ‘आजको मान्छे’ कवितामा एक जना प्रश्नकर्ता र अरु दुई जना उत्तरदाता सहभागीका रूपमा रहेका छन् । ‘आजकाल’ कवितामा कविको सपना र उनको सपनामा आएका उनका पिता, गाउँले चेलीहरू, आमाहरू, सहभागी बनेर आएका छन् । ‘मेरो आस्था’ कवितामा पनि कविको आफ्नो आस्था प्रकट भएको कविता हो । ‘शहीद’ कविता सम्पूर्ण शहीदहरूप्रति समर्पित कविता हो । यसमा पनि कवि ‘म’का रूपमा आएर सम्पूर्ण शहीदहरूलाई सहभागी गराएका छन् । ‘राष्ट्र वन्दना’ कवितामा ‘म’ कवि र ‘तिमी’ देश सहभागी भएर रहेका छन् । ‘कुकुरहरू भुकिरहेछन्’ कवितामा ‘म’ पात्र, कुकुरहरू सहभागी छन् । ‘मुठ्ठीको माखो’ कवितामा ‘म’ पात्र र उसको मुठ्ठीको माखो सहभागी हुन् ।

४.४.४ परिवेश

प्रेरणा आफ्ना कवितामा बाह्य र आन्तरिक दुवै परिवेशको प्रयोग गर्छन् । कवितामा प्रयोग भएको समय, स्थान र वातावरण परिवेश हुन् । प्रेरणाले कतै सिधै त कतै सङ्केतात्मक रूपमा परिवेशको प्रयोग गरेका छन् । ‘फूलहरू केही त बोल !’ कवितामा बगैंचा, बेठक कोठा,

बाह्य परिवेश र फुल्लु, सुगन्ध दिनु, एकान्त, सौन्दर्य, अव्यक्त गीतका पंक्तिहरू, र फूलहरू चुपचाप बस्ने कुरा आन्तरिक परिवेशका रूपमा रहेका छन् । ‘उज्यालो खोजिरहेछु’ कवितामा सहर, रात परेको अवस्था, सहरका बाटाहरू, गगनचुम्बी भवनहरू, तिनका ढोका, भ्याल र भ्यालका पर्दा जस्ता बाह्य परिवेश र शून्यता, रिक्तता, विभत्सता, शङ्का, जस्ता कुराहरू आन्तरिक परिवेश बनेर आएका छन् । ‘बालकको भविष्य’ कवितामा स्वयम्भू, पश्चिमी राष्ट्र, पृथ्वी बाह्य परिवेश र शान्तिको कामना, सेता परेवा उडाउनु, बालकको भविष्य सोच्नु आन्तरिक परिवेश हुन् । ‘अँध्यारोको पालकी’ कवितामा सहर, सडक, अँध्यारो, बाह्य परिवेश र देशका सहरकेन्द्री विकास र त्यसले मान्छेलाई बनाएको एकलकाटे प्रवृत्ति यस कवितामा प्रस्तुत छ । ‘थला परेको एउटा बस्तीको कथा’ कवितामा जङ्गल, तलाउ, बस्ती, घरहरू, गोठहरू बाह्य परिवेशका रूपमा रहेका छन् । ‘म यौटा अर्को जिन्दगी खोजिरहेछु’ कवितामा परिवेशको कम प्रयोग भएको छ । प्रगीतात्मक कविता भएकोले यसमा परिवेश कम भएको हो । ‘अन्त्यहीन कुरुक्षेत्र’ कवितामा सडकहरू, फुटपाथहरू, कुरुक्षेत्र, अफ्रिका, अफगानिस्तान, हङ्कङ, फोकलैण्ड जस्ता परिवेशको प्रयोग भएको छ ।

‘आस्था हराउनुअघि’ कविता भाव प्रधान कविता भएकोले यस कवितामा आन्तरिक परिवेशको प्रयोग पाइन्छ । देशको इतिहास हराएकोले देश अशान्त भएको र यस्ता कुराबाट सबै जनता आजित भएको मर्म यस कविताको आन्तरिक परिवेश हो । ‘प्रहार गर’ कवितामा सतीले सरापेको मुलुक भनेर नेपाललाई भनिएको छ र भ्रष्टहरूले देशलाई चुसेकोले विश्व समुदायमा नेपालीको स्थान ज्यादै कम रहेको मर्म यस कवितामा प्रस्तुत गरिएको छ । ‘पेट’ कवितामा स्पष्ट परिवेश प्रयोग भेटिँदैन । काम गर्ने मजदुर, डाक्टर, चोर, बेश्या सबै पेटकै लागि सङ्घर्ष गर्ने गरेका छन् । ‘दाम्लो’ कवितामा पनि बाह्य परिवेशको प्रयोग गरिएको पाइँदैन । निरङ्कुसताले लादेको नियम दाम्लो जस्तो बाँधिएको र त्यस्तो कमजोर दाम्लो एक दिन चुडिने विश्वास कविले लिएका छन् । ‘आत्महत्या गर्नेहरूलाई’ कवितामा जीवनदेखि हारेर आत्महत्या गर्नेहरूलाई गाली र घृणाले हेरिएको छ । ‘समयलाई टक्क्याएर’ कवितामा ऐना, नदी र मोडहरू प्रतीकात्मक रूपमा आएका छन् । समय निरन्तर गतिशील छ, मान्छे यही समयको तालमा नाच्नु पर्ने वास्तविकता यस कविताको आन्तरिक परिवेश हो ।

‘गोरखा’ कवितामा कुहीरोको बस्ती, महासागर, पहाडहरू, ग्रामीण घर र समग्र गोरखा जिल्ला बाह्य परिवेशका रूपमा रहेका छन् । ‘युद्ध’ कविता प्रगीतात्मक कविता हो । यसमा

सहभागी र घटनाको कम प्रयोग भएको छ । उस कविताले आणविक हातहतियारको युद्ध भन्दा ठूलो भोक नामको युद्ध रहेको र यस युद्धसँग नेपालीहरू सङ्घर्ष गर्न बाध्य भएको कुरा प्रस्तुत गरिएको छ । ‘मृत्यु नितान्त व्यक्तिगत हुन्छ’ कवितामा आन्तरिक परिवेशको नै प्रयोग भएको पाइन्छ । यस कविताको पठन पश्चात् पाठकमा मृत्युबारेमा कविको धारणा जान्ने मौका प्राप्त हुन्छ । मृत्यु अनिवार्य र व्यक्तिगत हुने र यसलाई दुनियाको कुनै पनि शक्तिले रोक्न नसक्ने आन्तरिक परिवेशको प्रयोग भएको छ । ‘बेनाम जिन्दगी बाँचिरहेछु’ कवितामा पनि स्पष्ट बाह्य परिवेशको प्रयोग भएको छैन । सङ्केतका रूपमा बास बस्ने छाप्रो, सहर, बाटो आदि आए पनि यस कविताले मान्छेहरूको अस्तित्व नरहेको हरेक एक मान्छे, बेनाम जिन्दगी बाँचिरहेको कुरालाई व्यक्त गर्न खोजेको छ ।

‘च्याङ्वाको लङ्गौटी’ कवितामा नेपालको समकालीन समय, सहर, गाउँले जीवन आदि बाह्य परिवेशका रूपमा आएका छन् भने गरिबहरू कसरी आफ्नो दिनचर्या बिताउँछन् र उनीहरूको जीवन कति कष्टकर छ भन्ने देखाउन यस कविताको आन्तरिक परिवेश सफल भएको छ । ‘आत्म-पीडा’ कविता कविको मान्छेहरूप्रतिको आत्मपीडा हो । यसमा आँगनको डील, पुरानो घर, चैत बैशाखको समय, रातको समय, वादल, औँसीको रात जस्ता स्थान, समयको प्रयोग भएको छ । त्यस्तै यस कविताले हामी सम्पूर्ण मानव जाति केवल एउटा घरको परिधिमा बाँधीएका छौं त्यसैले कविलाई आत्मपीडा हुने गरेको छ । ‘अनिश्चितताको भुङ्ग्रोमा एक कैदी’ कवितामा आकाश, पर्खाल, नयाँ सडक, मध्यरात जस्ता परिवेशको प्रयोग भएको छ । त्यस्तै देशमा व्याप्त निरङ्कुश सत्ताले जनतालाई जति बेला जे पनि गर्न सक्ने त्यसैले जनताहरू अनिश्चितताको भुङ्ग्रोमा परेको कैदी बनेको मर्म आन्तरिक परिवेशको प्रयोग पाउन सकिन्छ । ‘उत्सव’ कवितामा उत्सव मनाउने समय, मन्दिर, देबस्थल, मन्दिरका घण्टा, आँखीभ्याल, ढोका, मन्दिरका भित्ताहरू परिवेशका रूपमा रहेका छन् । यसमा धर्मका नाममा भैरहेको बली प्रथाको विरोध गरिएको छ । यसले पाठकहरूलाई बली प्रथाप्रति सचेत हुने मौका मिल्छ ।

‘नीलो गीत’ कविता निरङ्कुशताले जनतालाई दिएको दुःखको प्रस्तुति हो । यसमा फाँट, गृष्म, हिउँद, बाँझो खेत, नीलो आकाश जस्ता स्थानहरूको प्रयोग गरिएको छ । ‘सहरमा मान्छेहरू हराएका छन्’ कविता मान्छे-मान्छेबीचमा बह्दै गएको दुरीको कविता हो । यसमा विशाल नगरी, साधुरा गन्हाउने गल्लीहरू, वास्ना आउने विल्डिङ्ग, चिसा चोकहरू, रङ्गयान,

विरामी विछ्यौना, सहरका सडक, जेल आदि स्थानहरू आएका छन् । कवितामा सहरमा मान्छेहरू बिना कारण हराउने र सरकार उनीहरूको खोजी नगर्ने परिपाटीको सङ्केत हो । 'मृत्युवत् पशुवत्' कवितामा बुद्धिजीविहरू आफ्नो स्वार्थमा लागेका छन्, विद्वान भनाउदाहरू भूटको खेती गरिरहेछन्, बैज्ञानीकहरू गलतलाई सही परिक्षण गरिरहेछन्, कविहरू विक्री भइरहेछन् र पत्रिकाका सम्पादकहरू पहुचवालाको इशारामा नाचिरहेछन् यस्तै यस्तै देशका गलत कार्यहरूले मानिसलाई मृत्युवत् पशुवत् बनाएको कुरा यस कविताको आन्तरिक परिवेश हो । 'दिन बिताउने क्रम' कविता आजका मान्छेको बेकामको दिन बिताउने क्रमको व्यङ्ग्य हो । यसले देशको कर्मचारीतन्त्र र त्यसले बसालेको कामचोर प्रवृत्तिलाई पनि सङ्केत गरेको छ । 'परेवाहरू बारुदको गन्ध रुचाउँदैनन्' कवितामा परेवाहरू उड्ने खुल्ला आकाश परिवेशका रूपमा आएको छ । साथै परेवाहरूले बारुदको गन्ध मन नपराउने कुराबाट जनताहरू द्वन्द्वको चपेटमा परेको र द्वन्द्वले शान्ति नआउने कुरा पनि प्रस्तुत गरेको छ । 'मृत्यु कस्तो हुन्थ्यो होला ?' कविले मृत्युका बारेमा प्रकट गरेका भावहरू हुन् । यसमा सपना, तलाउ, पोखरी जस्ता स्थानहरू प्रयोग भएका छन् । कवि त्यस पोखरीमा मृत्यु छ की छैन भनेर सोचिहरेका छन् । देश, समाज, परिवारबाट आजित भएर सबै त्याग हुने सपनाको पोखरीको मृत्युलाई कविले आमरण गरेका छन् ।

'तियानमेन चोक' कविता कुनै तियानमेन नामक गाउँलाई परिवेश बनाइएको कविता हो । यस तियानमेन चोकका माध्यमबाट देश कसरी निरङ्कुश राजतन्त्रको खेलौना बनेको र युद्ध, हत्या, हिँसाले जनता थाकिसकेको कुरा प्रस्तुत गरिएको छ । 'अस्तित्वको जगेर्ना' फरक दुई विचार बोकेर आ-आफ्नो कुरामा अडिक रहने प्रवृत्ति र त्यस प्रवृत्तिले निम्त्याएको द्वन्द्वग्रस्त अवस्थाको कविता हो । सबै आ-आफ्नै स्वार्थमा लागेर अर्काको अस्तित्व सङ्कटमा परेको यथार्थ प्रस्तुत छ । 'आजको मान्छे' कवितामा तत्कालीन समय, बाटाहरू जस्ता परिवेशको प्रयोग भएको छ । यस कविताले आजको मानवताहीन मान्छेको खोजी गरेको छ भने आजको मान्छे द्वन्द्वको चपेटमा परेको र आजको मान्छे मान्छे नै नभएको यथार्थलाई पाठक समक्ष पुऱ्याएको छ । 'आजकाल' कवितामा कविले आफ्नो सपनाका बारेमा बयान गरेका छन् । उनले सपनामा देखेका सुदूर क्षितिज, दिउसो, मण्डली, घाम लागेको समय, एकादेशको पहिरो गएको पहाड, बाढीले बगाएको खेतबारी, पुल बिनाको नदी, स्कुल, बुढो चौतारो, कविलाई जन्माउने गाउँ र देशको सिमाना जस्ता स्थानहरूको चर्चा गरेका छन् । यो कविता कविले आफ्नो जन्म

स्थानलाई सम्भेर लेखेका हुन् । 'मेरो आस्था' कविता कविको व्यक्तिगत भावना समेटिएको कविता हो । त्यसैले यस कवितामा परिवेश भन्दा बढी विचारको प्रस्तुति गरिएको छ । 'शहीद' कविता शहीदहरूप्रति समर्पित कविता हो । यो कविता पनि भाव प्रधान रहेको छ । 'राष्ट्र वन्दना' कविता कविले देशलाई सम्भेर लेखेको कविता हो । यो कविता पनि भाव प्रधान कविता हो । 'कुकुरहरू भुकिरहेछन्' कविता निरङ्कुश राजतन्त्रप्रतिको व्यङ्ग्य हो । यसमा गल्ली र अलकत्रे सडक परिवेशका रूपमा रहेका छन् । 'मुठ्ठीको माखो' कवितामा जनताले चाहेमा निरङ्कुश सत्ता एक सेकेण्डमा नै भत्कने, राजतन्त्र जनताको हातमा माखो मात्र भएको कुरा यस कवितामा प्रस्तुत छ । यो कविता पनि भाव प्रधान कविता भएकोले बाह्य परिवेशको प्रयोग भएको छैन ।

गोविन्द गिरी प्रेरणाका कविताहरू बाह्य र आन्तरिक दुवै परिवेशमा संरचित छन् । परिवेशको प्रयोगले कविको भावना कविता मार्फत पाठकसम्म पुग्न सहज भएको छ । देशमा विद्यमान अराजकताले थाकेका जनताका भावना प्रेरणाले आफ्ना कवितामा प्रस्तुत गरेका छन् । जुन भावनाहरू पाठक समक्ष पुऱ्याउन परिवेशले मुख्य भूमिका खेलेको छ ।

४.४.५ उद्देश्य

कविता शून्यमा सिर्जना हुँदैन । कविता सिर्जना हुन् कविले देखेका, भोगेका र कल्पना गरेका कुराहरू चाहिन्छ । यस्ता विषयको कलात्मक प्रस्तुति केही न केही उद्देश्य राखेर नै गरिन्छ । कविले सधैं मेरा भावना कस्ता पाठकका लागि हो भनेर ख्याल गर्नुपर्छ । यसरी ख्याल राख्नु नै वास्तवमा कविताको उद्देश्य हो ।

गोविन्द गिरी प्रेरणाको फूलहरू केही त बोल ! कविता सङ्ग्रहमा भएका छत्तीसवटै कविता कुनै न कुनै उद्देश्य राखेर रचना भएका छन् । यो कविता सङ्ग्रहमा भएका कविताहरू २०४६ साल अघिको राजनीतिक र सामाजिक परिवेशबाट सिर्जित भएको हुनाले प्राय कविताहरूमा देशको तत्कालीन समयको प्रस्तुति नै मुख्य उद्देश्य बनेर आएको छ । यस कविता सङ्ग्रहमा भएका कविताहरू मध्ये धेरै जसो कविताहरू देशका तत्कालीन निरङ्कुश सत्ता र राजतन्त्रको विरोध गर्नमा केन्द्रित छन् । देशमा विद्यमान अशान्त अवस्था, गरिबी, दण्डहीनता जनताको असुरक्षा, भ्रष्ट राजनीति, मान्छे मान्छेबीचमा बहदो मानवताको खाडल, ग्रामीण जनताका आवाज, द्वन्द्वको स्थिति, केही कविका व्यक्तिगत धारणा, राष्ट्र प्रेम, ग्रामीण परिवेशप्रति

प्रेम र शहीदहरूप्रतिको सम्झना र समवेदना जस्ता उद्देश्यहरू नै यस सङ्ग्रहका कविताहरूको उद्देश्य हुन् ।

‘फूलहरू केही त बोल’ पहिलो कवितामा नारीहरू युगौदेखि चुपलागेर बसेको अब केही बोल्न आग्रह गर्ने उद्देश्य राखिएको छ । ‘उज्यालो खोजिरहेछु’ कविता सहरिया परिवेशको चित्रण गर्ने कविता हो । सहर मानवीय अँध्यारोमा परेको र कविले उज्यालोको खोजी गरेका छन् । ‘बालकको भविष्य’ कविताको उद्देश्य तत्कालीन समयको बोध गराउनु हो । यसमा देशमा बढ्दै गएको द्वन्द्वग्रस्त अवस्था र त्यसले हाम्रा सन्ततीहरूको भविष्यको चिन्ता यस कवितामा गरिएको छ । ‘अँध्यारोको पालकी’ कवितामा देशमा व्याप्त भ्रष्टचारी अँध्यारो, अनैतिकताको अँध्यारो, अनाचारको अँध्यारो, कालो कामको अँध्यारो जस्ता कार्यहरू भैरहेको भन्ने जानकारी दिने उद्देश्य राखिएको छ । ‘थला परेको एउटा बस्तीको कथा’ निरङ्कुश सक्ता राजतन्त्रले जनतालाई र पुरै देशलाई थला पारेको यथार्थ यस कविताको मुख्य उद्देश्य हो ।

‘म योटा अर्को जिन्दगी खोजिरहेछु’ कविता मान्छेको एकलकाटेपनले कवि निराश भएका छन् र यस्तो एकलोपन नहुने अर्को जीवनको चाहना गरेका छन् । ‘अन्त्यहीन कुरुक्षेत्र’ नेपालका राजनीतिक दलहरूको एकले अर्कोलाई सँधै तल पार्न खोज्ने परिपाटीको कविता हो । द्वन्द्व, आन्दोलन, भगडा, विरोध जस्ता कार्यले देश कुरुक्षेत्रमा परिणत भएको मर्म यस कविताको उद्देश्य हो । ‘आस्था हराउनुअघि’ कविताको उद्देश्य नेपालको राजनीतिक इतिहास राम्रो नभएको र एक पटक आफैँले आफैँलाई नियाल्न आग्रह गर्नु हो । ‘प्रहार गर’ कवितामा नेपाल देशलाई व्यक्तिगत स्वार्थले शासक बनाउदाहरूले विश्वसामु भुकाएको र नेपालीहरू जसले जे गर्दा पनि सालिक जसरी सहन बाँध्य भएको कुराको प्रस्तुतिलाई उद्देश्य बनाइएको छ । ‘पेट’ कविता पनि देशको हाल बताउने कविता हो । यसमा गरिबको पेट भर्ने माध्यम र नेता कार्यकर्ताको पेट भर्ने माध्यम फरक भएको कुरा देखाइएको छ । ‘दाम्लो’ कविताको उद्देश्य कानुन पनि निरङ्कुश सक्ताको हातमा परेर कसरी दाम्लो जसरी बन्धनमा पर्छ भन्ने देखाउनु रहेको छ । ‘आत्महत्या गर्नेहरूलाई’ कविताको उद्देश्य कविले आफ्नो व्यक्तिगत धारणा राख्नु र आत्महत्या जस्तो घृणित कार्य ज्यादै नीच काम भएको कुरा देखाउनु हो । जीवनसँग हारेर आत्महत्या गर्नु जस्तो घृणित कार्य संसारमा अरु नभएको कवितामा भनिएको छ । ‘समयलाई टक्क्याएर कवितामा कविले आफ्नो अतीतलाई सम्झएका छन् । समय निरन्तर चलिरहेछ, यसै क्रममा मान्छेहरूको जीवन उतार चडावसँगै अघि बढिरहेको सत्यको प्रस्तुति गरिएको छ । ‘गोरखा’ कविता कविले

गोरखाको सुन्दरताको बयान गरेको कविता हो । ‘युद्ध’ कवितामा युद्ध युगौदेखि चलिरहेको छ, पौराणिक ग्रन्थहरूमा पनि युद्धको वर्णन पाइन्छ, युद्धले केही व्यक्तिहरूलाई अवश्य चिनाएको छ, भन्दै युद्ध गर्ने शैलीमा आएको आधुनिकताको पनि चर्चा गरेका छन् । नेता कार्यकर्ताको युद्ध, कवि कलाकारको युद्ध, विद्यार्थी प्राध्यापकको युद्ध चलिरहेको तर यी सबै भन्दा ठूलो युद्ध भोकको भएको र यो भोक नामको युद्ध जताततै फैलिएको बताइएको छ ।

‘मृत्यु नितान्त व्यक्तिगत हुन्छ’ कवितामा कविले मृत्युका बारेमा व्यक्तिगत विचार राखेका छन् । ‘बेनाम जिन्दगी बाचिरहेछु’ कवितामा पनि कवि प्रेरणाको आफ्नो अर्थहीन जीवनमा केही नरहेको निराशावादी विचार पोखेका छन् । ‘च्याङ्वाको लङ्गौटी’ कविताले गाउँले जनता कतिसम्म निम्नस्तरको जीवन बिताउँछन् भन्ने देखाएको छ । ‘आत्म-पीडा’ कवितामा देश समाजमा व्याप्त विसङ्गतिप्रतिको आक्रोश पोखिएको छ । उसको उद्देश्य मान्छेहरूको सानो सोचको खुलासा गर्नु नै हो । ‘अनिश्चितताको भुङ्गोमा एक कैदी’ कवितामा निरङ्कुश सक्ता सरकारकै चर्चा गरिएको छ । यस कविताले तत्कालीन राज्यले जनतालाई बिना कारण दुःख दिने, महिलाहरू बलात्कृत हुने, निर्दोष पनि दोषी बन्नुपर्ने सत्यको जानकारी जनतालाई दिएको छ । ‘उत्सव’ कवितामा धर्मका नाममा हुने गरेको निर्मम पशुबधको विरोध र व्यङ्ग्य गरिएकोको छ । मान्छेले मन्दिर जस्तो पवित्र ठाउँलाई पनि कोत बनाएको धर्मको नराम्रो पक्षको विरोध यसमा गरिएको छ । ‘नीलो गीत’ कविताको उद्देश्य जनतालाई राजतन्त्रका विरुद्ध आवाज उठाउन आग्रह गरिएको छ । सधैं थिचो मिचो सहेर बस्न नहुने सङ्केत गर्दै यस कविताले क्रान्तिको स्वर नीलो गीत गाउन आग्रह गरेको छ ।

‘सहरमा मान्छेहरू हराएका छन्’ कविताले मान्छेहरू बेपत्ताहुने कुरालाई उठाएको छ । जनताहरू थाहै नभइ बेपत्ताहुने र उनीहरूको खोजी पनि नहुने कानुन विहिन राज्यको यथार्थ प्रस्तुति गरेका छन् । ‘मृतवत् पशुवत्’ कवितामा पहुचमा पुगेकाले खेलेको नराम्रो खेल जनताहरू मृत्यवत् पशुवत् भएर हेर्न बाध्य भएको कुरालाई देखाएको छ । ‘दिन बिताउने क्रम’ कर्मचारीतन्त्रमा कामचोर प्रवृत्तिको कविता हो । यसले कसरी कसरी कर्मचारीहरू दिन बिताउँछन् भनेर पाठकलाई देखाइदिएको छ । ‘परेवाहरू बारुदको गन्ध मन पराउँदैनन्’ कविताले देशमा विद्यमान द्वन्द्वको स्थितिलाई सङ्केत गर्दै द्वन्द्वले कसैलाई फाइदा नगर्ने निश्कर्ष दिइएको छ । कवि जिन्दगी र मान्छेको कोलाहालबाट अघाएर शान्त पोखरी जस्तो ठाउँमा मृत्यु कस्तो हुन्छ होला ? भनेर आफ्नो सपनाको कुरा ‘मृत्यु कस्तो हुन्थ्यो होला ?’ कवितामा प्रस्तुत

छ । 'तियानमेन चोक' कविताको उद्देश्य पनि वर्तमान युद्धग्रस्त समाजको चित्रण गर्नु हो । एउटा तियानमेन चोकको नाम लिएर यस कविताले समग्र देशको रक्तपातपूर्ण अवस्थाको चित्रण गरेको छ । 'अस्तित्वको जगेर्ना' कविताले फरक धारणा राख्ने र आफ्नो अडान नछाड्ने प्रवृत्तिलाई देखाएको छ । 'आजको मान्छे' कविता आजको मान्छेको कविता हो । यसमा एक मान्छेले के के भोग्नुपर्छ भन्ने देखाउदै आजको मान्छे, मान्छे, नै नभएको कटाक्ष गरिएको छ । 'आजकाल' कविता पनि कविले सपनामा आफ्ना पूर्खा, जन्म स्थान र गाउँलेहरू देखेको कुराको बयान हो । 'मेरो आस्था' कविता पनि आजको मान्छेप्रतिको व्यङ्ग्य नै हो । मान्छेहरू कायर हुदै गएको, आ-आफ्नो स्वार्थमा लागेको तर कवि आफ्नो आस्थामा अडिक रहेको बताउनु यस कविताको उद्देश्य हो । 'शहीद' कविता बीर शहीदहरूप्रतिको श्रदाञ्जली हो । 'राष्ट्र वन्दना' कविता कविको देशप्रतिको वन्दना हो । 'कुकुरहरू भुकिरहेछन्' कविताले तत्कालीन राज्यले जनतालाई दुःख दिन लगाइका प्रहरीलाई कुकुरसँग तुलना गरिएको छ । साथै भुक्ने कुकुरले नटोक्ने भन्दै जनतालाई त्यससँग नडराउन पनि आग्रह गरिएको छ । 'मुष्टीको माखो' कवितामा पनि राजसंस्था केवल मुष्टीको माखो जस्तो भएको र जनताले चाहेमा एक पटकमै किचिमिची पार्न सक्ने धारणा राखिएको छ ।

यसरी गोविन्द गिरी प्रेरणाका कविताहरू तत्कालीन समयको देशको जर्जर अवस्था देखाउनमा केन्द्रित छन् । राजतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था र त्यसले जनतामा लादेको निरङ्कुश सत्ताप्रतिको विरोध फूलहरू केही त बोल ! कविता सङ्ग्रहका कविताहरूमा भएको उद्देश्य हो । साथै यस कविता सङ्ग्रहका केही कविताहरूमा कविको नारी सम्बन्धी, मृत्यु सम्बन्धी, आत्महत्या सम्बन्धी व्यक्तिगत धारणा पनि प्रस्तुत भएको छ । गाउँले परिवेश र जनताहरूको आवाज पनि केही कविताका उद्देश्य बनेका छन् भने केही कविताहरूमा प्रकृति र देशको गुनगान गाइएको छ ।

४.४.६ दृष्टिबिन्दु

कवितामा कविका भाव विचार पाठक सामु उपस्थित गर्ने माध्यम नै दृष्टिबिन्दु हो । कविताको उद्देश्य प्रकटीकरणमा दृष्टिबिन्दुको मुख्य भुमिका रहन्छ । प्रेरणाले आफ्ना कविताहरूलाई अभि सम्प्रेषणीय बनाउन कवितामा आफैं उपस्थित हुने गर्दछन् । एक परिवार र वंशले चलाएको देश भएकाले यहाँ निरङ्कुश सत्ताको उच्च नमूना देख्न पाइन्छ, यहाँका

जनताहरू ज्यादै असुरक्षित छन्, देश कुरुक्षेत्र बनेको छ जस्ता भावहरूको प्रस्तुति गर्न प्रेरणा आफ्ना कवितामा आफैं उपस्थित भएर आउछन् ।

कवि स्वयम् कवितामा आएर प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएका कविताहरू 'उज्यालो खोजिरहेछु', 'म यौटा अर्को जिन्दगी खोजिरहेछु', 'आस्था हराउनु अघि', 'प्रहार गर', 'आत्महत्या गर्नेहरूलाई', 'समयलाई टक्क्याएर', 'गोरखा', 'युद्ध' 'मृत्यु नितान्त व्यक्तिगत हुन्छ', 'बेनाम जिन्दगी बाँचिरहेछु', 'आत्म-पीडा', 'अनिश्चितताको भुङ्ग्रोमा एक कैदी', 'मृत्यवत् पशुवत्', 'दिन विताउने क्रम', 'मृत्यु नितान्त व्यक्तिगत हुन्छ', 'तियानमेन चोक', 'आजकाल', 'मेरो आस्था', 'कुकुरहरू भुकिरहेछन्', 'मुट्टीको माखो' जस्ता धेरै कविताहरूमा कवि आफैं सहभागी भएका छन् ।

'फूलहरू केही त बोल !', 'अँध्यारोको पालकी', 'थला परेको एउटा बस्तीको कथा', 'अन्त्यहीन कुरुक्षेत्र', 'दाम्लो', 'च्याङ्वाको लड्गौटी', 'परेवाहरू वारुदको गन्ध रुचाउदैनन्', र 'शहीद' जस्ता कविताहरूमा तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएको छ । यस्तै 'बालकको भविष्य', 'पेट', 'अस्तित्वको जगेर्ना', 'आजको मान्छेको कविता', 'राष्ट्र वन्दना' जस्ता कविताहरूमा प्रथम र तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको मिश्रित प्रयोग भएको छ । कवि प्रेरणाका कविताहरूमा दृष्टिबिन्दुको प्रयोग हेरिसकेपछि प्रेरणा धेरै कविताहरूमा प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गर्छन् भने द्वितीय र तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको पनि प्रयोग गर्छन् ।

४.४.७ भाषाशैलीय विन्यास

कवितामा भाषाशैलीले कविताको शृङ्गार र लयलाई बुझाउँछ । गोविन्द गिरी प्रेरणा कविताको भाषा, भाव र उद्देश्यमा क्लिष्टता चाहदैनन् । कवितामा आफ्नो मौलिक भाषाशैली स्थापित गर्न सफल भएका प्रेरणाको यस फूलहरू केही त बोल सङ्ग्रहका कविताहरूमा सरल, सहज र स्पष्ट भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । कवितामा प्रयोग गर्ने भाषाशैलीका बारेमा कवि स्वयम्ले भनेका छन् कवितालाई शब्दको जन्जाल, अभिव्यक्तिको अस्पष्टता र शैलीको रूखोपनबाट टाँढा राख्न रुचाउँछु म । यस भनाईबाट कवि प्रेरणा आफ्ना कवितामा प्रयोग हुने भाषा सरल खालको प्रयोग गर्छन् भनेर अनुमान लगाउन सकिन्छ ।

फूलहरू केही त बोल ! वास्तवमा २०३० सालपछि नेपाली कविताका क्षेत्रमा देखा परेको सरल र स्पष्ट काव्यधारा अन्तर्गतको कविता सङ्ग्रह हो । अमूर्त र अस्पष्ट काव्यधारा

विपरीत समानान्तर रूपमा कालीप्रसाद रिमाल, बाशु शशी, हरिभक्त कटुवाल, क्षेत्रप्रताप अधिकारी, हेम हमाल जस्ता कविहरूद्वारा सिञ्चित यस काव्यधाराका थुप्रै प्रतिनिधि स्रष्टाहरू माध्ये गोविन्द गिरी प्रेरणा पनि एक हुन् । कवितालाई शब्दको जन्जाल, अभिव्यक्तको अस्पष्टता र शैलीको रूखोपनबाट टाढा राख्न रुचाउनु, जीवन र जगत्लाई ब्रह्मले देखेको स्वरूपमा आफ्नो शैलीमा कवितात्मक अभिव्यक्ति दिनु कविको विशेषता हो ।

प्रेरणाका कविताहरूमा बोलचालमा प्रयोग हुने भाषाको प्रयोग हुन्छ जसले गर्दा प्रेरणाका कविताहरू सबै स्तरका पाठकहरूका लागि सम्प्रेषणीय छन् । कविता सङ्ग्रहका सबै कविताहरू गद्य कविताहरू हुन् । यस भित्रका कविताहरू शास्त्रीय काव्य सिद्धान्तको मान्यता भन्दा टाढा रहेका छन् । अनुच्छेद र हरफहरूमा एकरूपता छैन । लामा छोटा हरफहरू, एक शब्दको पनि हरफ राख्नु प्रेरणाका कविताका विशेषता हुन् । कवितामा विभिन्न चिह्नहरू (!, ?, -) को प्रयोगले कविताको बोधमा विशिष्टिकरण पनि गर्छन् । सामान्य लाग्दालागदै प्रेरणाका कविताले समग्र विश्वलाई व्यङ्ग्य प्रहार गर्छन्, देशको घिनलाग्दो राजनीतिलाई व्यङ्ग्य गर्छन्, सहरको हराएको मानवतालाई व्यङ्ग्य गर्छन् र आजको मान्छेलाई व्यङ्ग्य गर्छन् ।

कवितालाई कलात्मक र आलङ्कारिक बनाउन बिम्ब प्रतीकको पनि राम्रो प्रयोग गरिएको छ । आफ्नो भनाइलाई अप्रत्यक्ष बनाउन लक्षणा शब्द शक्तिको पनि प्रयोग गरेका छन् । यस कविता सङ्ग्रहका कविताहरूमा मौनताले अभिषेक गर्नु, अव्यक्त गीत, शङ्काको सगरमाथा, चिसो मुर्दा हुनु, नाङ्गा सडकहरू, पच्चीस बसन्तको टापु, म सहनुको सालिक भइदिन्छु, वर्तमानको धारिलो हतियार, जाडोको जङ्घार, समयलाई टक्क्याउनु, चोइटा फूसद, भोक र भोकाहरूको युद्ध, चिसो अनुपस्थिति, सपना किन्नु, वर्तमान बन्धकी राख्नु, विषाक्त कुटिलताहरू, तुषारो बाल्नु, अग्निस्नान गर्नु, निरङ्कुश काला अलकत्रे सडक जस्ता बिम्ब-प्रतीक, विचलन युक्त भाषा र आलङ्कारिक प्रयोग गरिएको छ । यस प्रयोगले कवितालाई मर्मस्पर्शी र सुन्दर बनाएको छ । यसैगरी यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा अलङ्कारको पनि प्रयोग भएको छ । शब्दालङ्कारअन्तर्गत अन्त्यानुप्रास अलङ्कारको छिटपुट रूपमा प्रयोग भएको छ । कविताहरू गद्य कविता भएकोले शब्दालङ्कारको प्रयोग कम पाइने हुन्छ । अन्त्यानुप्रास प्रयोग भएका कवितांश यसप्रकार छ :

बगैँचामा फुलेर मात्र पुग्दैन
सुगन्ध छरेर मात्र पुग्दैन
मौनताले अभिषेक गरेर एकान्तमा
साथ दिएर मात्र पुग्दैन
अब चुपचाप बसेर पुग्दैन ।

(‘फूलहरू केही त बोल’, पृ. १) ।

भीडमा पनि एकलै,
एकलो हुँदा पनि एकलै राति सपनामा पनि एकलै
कति निरस यो एकान्तता कति भयावह यो एकान्तता
मध्यरातमा कराएको हुच्चीलको आवाज जस्तो यो एकान्तता
कुनै गाउँको वरको एकलो चौतारो जस्तो यो एकान्तता ।

(‘म यौटा अर्को जिन्दगी खोजिरहेछु’, पृ. ९) ।

कुनै दिन चुँडिन्छ चुँडिन्छ
कुनै आँधी आएपछि चुँडिन्छ
अथवा भुकम्प आएपछि चुँडिन्छ
कुनै पहिरो आएपछि चुँडिन्छ
या कुनै प्रलय आएपछि चुँडिन्छ
तर दाम्लो एक न एकदिन चुँडिन्छ ।

(‘दाम्लो’, पृ. २२) ।

नेता नेताको युद्ध बेग्लै छ
भाषण र प्रशासनको युद्ध बेग्लै छ
कवि कलाकारको युद्ध बेग्लै छ
विद्यार्थी र अध्यापकको युद्ध बेग्लै छ
ठेकेदारको ठेकेदारी युद्ध बेग्लै छ
सबै आ-आफ्नो डम्फू बनाउँछन्
बज्ने डम्फू र नबज्ने डम्फूको युद्ध बेग्लै छ ।

(‘युद्ध’, पृ. ३१) ।

लाली मिलाउने बोली छ
संसारको सबभन्दा ठूलो माग्ने भोली छ
बन्दुक मात्रै होइन गोली पनि छ ।

(‘मुट्टीको माखो’, पृ. ७६) ।

यस्तै अन्य कविताहरूमा अर्थालङ्कारअन्तर्गतको उपमा अलङ्कारको पनि प्रयोग भेटिन्छ । उपमा अलङ्कारमा दुई भिन्न वस्तुलाई समान धर्मको देखाइन्छ । यसका केही उदाहरण यसप्रकार छन् :

बन्द घडी भैं ठीक यति बेला
हल्का वतास पनि चलेको छैन ।

(‘थला परेको एउटा बस्तीको कथा’, पृ. ७) ।

आफ्नो प्रतिद्वन्द्वीको असहनीय मुक्काले
थला परेको पराजित मुक्केवाज भैं
ती मानिसहरू जाडोले थला परेका छन् ।

(‘थला परेको एउटा बस्तीको कथा’, पृ. ८) ।

जाडोमा जङ्घार तर्दा भैं
थर्थर तिघ्रा कपाउँछन्
खडेरी बेला फूटेका खेतका गह्रा भैं
पटपटी फूटेका पैतालाले टेक्न ।

(‘आत्महत्या गर्नेहरूलाई’, पृ. २३) ।

ऐनामा अनुहार हेरे भैं
ब्यतित भइसकेको जिन्दगी
नदीकै प्रवाहमा बग्ने पत्थर भैं
तोडिनु पर्ने पनि हुन्छ
सुन्तलाको केसाकेसा भैं
ब्यतित भइसकेको जिन्दगी ।

(‘समयलाई टक्क्याएर’, पृ. २६) ।

बिम्ब-प्रतीक, अलङ्कार बाहेक यस कविता सङ्ग्रहका कविताहरूमा उखानहरूको पनि प्रयोग हुन पुगेको छ । कुकुर रुनु अपशकुन हो भन्छन्, सतीको श्राप परेको मुलुक, लुतोले गलेको कुकुर, नौनी नलाग्ने कुरामा सही थप्नु, पुच्छर लुकाउनु केही उदाहरणहरू हुन् । यसप्रकारको उखान टुक्काको प्रयोगले लोकोक्ति अर्थालङ्कारको पनि प्रयोग भेटिन्छ । लोकमा प्रचलित उखान टुक्का र अन्य लोक कथनको प्रयोग गर्दा लाकोक्ति अलङ्कार हुन्छ । लोकोक्ति अलङ्कार प्रयोग भएका कवितांश यसप्रकार छन् :

सतीको श्राप परेको मुलुकको
म एक अदना नागरिक
चूपचाप सहन्छु
सहिरहन्छु
म सहनुको सालिक भइदिन्छु ।

(‘प्रहार गर’, पृ. १५) ।

यसमा सतको श्राप भन्ने लोकोक्तिको प्रयोग भएको छ ।

चरीको धन चुच्चो भन्छन्
चुच्चो नै काटिएपछि बुच्चो हुन्छ भन्छन्
च्याङ्वा र मैच्याङ् दुवै
हव बुच्चा भैसकेका छन् ।

(‘च्याङ्वाको लङ्गौटी’, पृ. ३६)

यसमा चरीको धन चुच्चो भन्ने लाकोक्तिको प्रयोग गरिएको छ ।

२०४६ पूर्व लेखिएका यी कविताहरूले व्यङ्ग्यको उच्च नमूना प्रस्तुत गरेका छन् । सरल भाषामा तिब्र व्यङ्ग्य र विद्रोह प्रकट गर्नु प्रेरणाको विशेषता नै हो । स्वच्छन्द शैलीमा आफ्ना भावहरू पोख्न चाहाने कवि प्रेरणाका सबै कविताहरू यथार्थवादी र समसामयिक छन् । प्रेरणाको कवितात्मक भाषाको स्तर निर्धारण गर्ने हो भने उनी अब्बल स्थानमा पर्ने देखिन्छन् । कवितालाई कृतिम बनाउने भन्दा पनि सरल र वास्तविक बनाउनेमा प्रेरणाको ध्यान गएको देखिन्छ । फूलहरू केही त बोल कविता सङ्ग्रहलाई त्यसको भाषा प्रयोगले सिङ्गारेको छ । भाषालाई सरल र स्पष्ट रूपमा चमत्कारिक शैलीमा प्रस्तुत गर्नाले कविताहरू जीवन्त बनेको भान हुन्छ । आफैँले देखेका, सुनेका र महसुश गरेका तर व्यक्त गर्न नसकेका कुराहरू नै

वास्तवमा प्रेरणाले कविता मार्फत व्यक्त गरिदिएका छन् । प्रेरणाका कविताहरूको पठन कवितात्मक विशिष्टताका लागि नभई वास्तविकता प्रकटीकरणका आधारमा पठन गर्दा कविताहरूको उच्चता प्रकट हुन्छ । अन्त्यमा गोविन्द गिरी प्रेरणाको यस फूलहरू केही त बोल ! कविता सङ्ग्रहमा प्रयोग भएको भाषाशैलीय विन्यास उत्कृष्ट रहेको छ ।

४.४.८ निष्कर्ष

तत्कालीन नेपालको सामाजिक, सांस्कृतिक, राजनीतिक र मानवीय अवस्थाका बारेमा कवि हृदयमा परेको प्रभावका ३६ वटा कविताहरूले यस सङ्ग्रहको निर्माण गरेका छन् । कविका मनका व्यक्तिगत धारणहरू यस भित्रका कविताहरू हुन् । नेपाल मात्र नभएर विश्वजगतको वर्तमानको अवस्थाहरूलाई यस भित्रका कविताहरूका विषय बनाइएको छ । कविता सिर्जनाको समय नेपालमा निरङ्कुश राजसंस्था भएकोले त्यसले जनताका सामान्य अधिकारहरूको पनि बन्देज गरेको थियो । बोल्न पाउने अधिकार, आफ्ना विचार राख्न पाउने अधिकार जस्ता अनिवार्य कुराहरू पनि जनताका हातमा थिएनन् । यसप्रकारको अवस्थाले पनि कविलाई कविता रचना गर्न प्रेरित गरेका छन् । देश र समग्र विश्वमा विद्यमान हत्याहिंसा, युद्ध र आन्दोलन जस्ता विषम स्थितिले पनि यस कविता सङ्ग्रहका कविताको सिर्जनामा कविलाई प्रेरित गरेका छन् ।

वर्तमानको चित्रण गर्न सक्षम यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा कविका व्यक्तिगत भावनाहरूको पनि प्रयोग गरिएको छ । सहरिया जीवनमा हराउदो मानवता, एकले अर्कोलाई नचिन्ने र धन सम्पतिको मात्र ख्याल गर्ने प्रवृत्तिहरूको चित्रण समेत प्रेरणाले यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा गरिएको छ । अरु केही कविताहरूमा गाउँले गरिब जनताका पीडा र दयनीय अवस्थाको पनि चित्रण गरिएको छ । केही कविताहरूमा नेपालका केही सुन्दर स्थानहरूको गुणगान पनि गाइएको छ ।

अन्त्यमा भन्न सकिन्छ निजी अनुभव र विचार जस्ता कुरासँग सरोकार राख्ने कविताहरू भएकोले यस सङ्ग्रहका कविताहरू समग्रमा समसामयिक समयको चित्रण गरिएका रचना हुन् । भोलीको भविष्यको चिन्ता प्रकट गरिएका कविता, आजको अवस्था चित्रण गरिएका कविता, विद्वान, शिक्षित वर्गलाई व्यङ्ग्य गरिएका कविता, निरङ्कुशप्रति आक्रोश पोखिएका

कविता, गरिब जनताका पीर मर्का समावेश भएका कविता र विभिन्न सम्दर्भमा कविले व्यक्त गरेका दर्शनहरू प्रस्तुत गर्नु नै फूलहरूकेही त बोल ! कविता सङ्ग्रहको समग्रता हो ।

४.५ राजमार्गका सुन्दरीहरू कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण

४.५.१ परिचय

गोविन्द गिरी प्रेरणाको कविता लेखनको चौथो सङ्ग्रह राजमार्गका सुन्दरीहरू रूपमा आएको छ । यो सङ्ग्रह २०५६ साल पुस महिनामा अनुभव प्रकाशन, काठमाडौंले बजारमा ल्याएको हो । कविका रूपमा स्थापित भइसकेका गोविन्द गिरी प्रेरणाका २६ वटा कविताहरूको सङ्गालो बनेर यो कविता सङ्ग्रह आएको छ । यसमा भएका कविताहरू क्रमैसँग 'सपना देख्ने आँखाहरू', 'सुनको मृग', 'यसपालीको जाडोमा', 'तिमी बिनाको जाडो', 'फूलो परेको दृष्टिविम्ब', 'मेरो कल्पना र यथार्थ', 'गान्तोक-९८', 'राजमार्गका सुन्दरीहरू', 'देह-५४', 'नाइटो', 'छो रोल्पा', 'हुम्लाको भोक', 'राग अनिकाल हुम्ली', 'यो के भयो ?', 'आदिम संगीत', ' आफैं विरूद्ध', 'हराएको अनुहार', 'यतिखेर', 'भोज', 'आत्महत्याको तयारी', 'नग्नताको अन्तिम विन्दु', 'ओठको अवसान', 'बाइसौं शताब्दी सोचिरहेछु', 'म के गरुं ?', 'ब्यूँभूँ सिद्धार्थ', र जर्मनी-९६ रहेका छन् । जस मध्ये 'भोज' कविता बाहेक अरु सबै कविता फुटकर रूपमा अन्तरदृष्टि, श्रीजा, आकाश, कान्तिपुर, विश्वभाषाका आवाजहरू, गोरखापत्र, तन्नेरी, गरिमा, बुधवार, मिर्मिरे, मनोभाव, कविता आदि पत्रपत्रिकामा पूर्वप्रकाशित भइसकेका कविताहरू हुन् । यस सङ्ग्रहमा भएका कविताहरू मध्ये 'जर्मनी-९६' कविता कविको जर्मनी यात्रामा रचिएको हो ।

यस सङ्ग्रहमा भएका कविताहरू गद्यशैलीमा संरचनात्मक रूपमा समान छैनन् । यसमा भएका छब्बीस कविताहरू मध्येमा पन्ध्र हरफको पहिलो कविता 'सपना देख्ने आँखाहरू' सबै भन्दा छोटो कविता हो । यसमा तीन अनुच्छेद छन् यस कारणले दुई अनुच्छेद भएका 'ओठको अवसान' र 'बाइसौं शताब्दी सोचिरहेछु' कविताहरू छोटो कविता हुन् । त्यस्तै 'भोज' शीर्षकको कविता र 'जर्मनी-९६' कविता बाह्र बाह्र अनुच्छेदका लामो कविता हुन भने 'जर्मनी-९६' बाह्र अनुच्छेद र एक सय ४७ हरफ भएको सबै भन्दा लामो कविता हो । यसप्रकार प्रेरणाका कविताहरू फुटकर संरचनामा संरचित छन् । डिमाइ आकारमा त्रिपन्न पेजमा फैलिएको यस कविता सङ्ग्रह फुटकर छब्बीस वटा कविताको सङ्गालो हो ।

यस सङ्ग्रहमा भएका कविताहरूलाई कविताका संरचक घटकका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ । जसले गर्दा यस सङ्ग्रहमा भएका कविताहरूको संरचना, विषयवस्तु, उद्देश्य र भाषा जस्ता पक्षको बारेमा जानकारी लिन सकिन्छ ।

४.५.२ वस्तु

कवितामा प्रस्तुत गरिएको मूलभाव वा विचारधारा नै वस्तु हो । यसलाई मूलकथ्य पनि भनिन्छ । कविले कवितामा वस्तुहरू प्रकृति, संस्कृति, प्रेम, भूगोल, इतिहास, राजनीति, धर्म, मानवीय स्वभाव, अनुभूति र तत्कालिन यथार्थ जस्ता स्रोतबाट लिने गर्दछ ।

यसप्रकार गोविन्द गिरी प्रेरणाको राजमार्गका सुन्दरीहरू कविता सङ्ग्रहका कविताहरूमा प्रयोग भएका वस्तु वा मूलभावहरूलाई तालिकामा यसरी हेर्न सकिन्छ :

शीर्षक	मूलभाव
१. सपना देख्ने आँखाहरू	यस कविताको मूलभाव कविहरूले गर्ने कल्पनाको प्रस्तुति हो । यसमा आफ्नो खुसीले सपना समेत देख्न नपाइने । यहाँ काम भन्दा होहल्ला बढी छ । उनीहरूले सपना नदेख्ने भनेपनि आफू अझ राम्रा सपना देख्न थालेकोले भाव प्रवाहलाई कसैले छेक्न नसक्ने कुराको अभिव्यक्ति गरिएको छ ।
२. सुनको मृग	यो कविता शृङ्गारिक कविता हो । यसमा रामायणको मिथक प्रयोग गरेर नारीहरूको मन चोर्ने सुनको हरिणरूपी मान्छेहरूको बिगबिगी भएको र त्यस्ता मान्छेहरू अहिले हाँप्रै सहर गाउँमा घुमेर हिँड्ने गरेको कुरा मूलभावका रूपमा आएको छ । यस अभिव्यक्तिले चेलीवेटी वेचबिखन सम्बन्धी कुरालाई देखाउन खोजिएको छ ।
३. यसपालीको जाडोमा	यो कविता पनि कविको शृङ्गारिक कविता हो । यसमा जाडोको समयमा कविलाई कसैको याद आएको छ । यसमा कवि जाडोको समयमा प्रेमिकाको सामिप्यता चाहान्छन् ।
४. तिमी विनाको जाडो	यो कविता पनि कविले जाडोको समयमा प्रेमिकाको यादलाई कसरी कसरी भुलाउने प्रयासहरू गरे भन्ने कुरालाई समावेश गरिएको छ । प्रेमिकाको अभावले सबै वर्षका जाडो भन्दा यसपालीको जाडो धेरै कठ्याङ्गीने गरी बढेको बताएका छन् ।
५. फूलो परेको दृष्टिविन्दु	यस कविताको मूलभाव शहरिया जीवन देखाउनु हो । यसमा सहर मरेको र सहरवासी मलामी गएको प्रसङ्ग देखाएका छन् । वर्तमानको शहरिया जीवनमा मान्छेमा मानवता हराएको र भौतिकता र सम्पत्तीका लागि युद्ध गर्ने गरेको मर्म यस कवितामा प्रस्तुत छ । यसमा सहर बदलिएको नहुन सक्ने भनेर यहाँका मानिसहरू मात्र बदलिएका हुन भन्ने व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ ।
६. मेरो कल्पना र यथार्थ	यस कविताले उठाएको मूलभाव वर्तमान समयको मानवताहीन र साधुरो जीवन एकातिर र कविको कल्पना सुन्दर समाज र सीमा रहित सम्बन्धको निर्माण नै हो । यसमा कविको कल्पना विपरित विश्वमा तेरो र मेरोको खेल चलिरहेको, बाटो,

	सडकहरू साघुरा भएका, आफ्नो घर, कोठा, टोल, जिल्ला, देश महादेश पनि सडकुचित र साघुरा भएका छन् । यस्ता सबै नराम्रा कुरालाई कवि भत्काउन, मेटाउन चाहान्छन् ।
७. गान्तोक-९८	यो कविता भारत देशको सिक्किम प्रान्तमा पर्ने गान्तोक सहरको वातावरणलाई मूलभाव बनाइएको कविता हो । यसमा गान्तोकको भौगोलिक सुन्दरता, विकाश, गुम्वा, मठमन्दिर र विभिन्न ऐतिहासिक स्थलहरूको सुन्दर चित्रण गरिएको छ ।
८. राजमार्गका सुन्दरीहरू	राजमार्गका सुन्दरीहरू कविता सङ्ग्रहको शीर्षक राखिएको कविता भएकोले यो प्रतिनिधि कविता हो । यसको मूलभाव युवा पलायनले समाजमा नारीहरूको भावनामा खेलबाड भएको कुरा नै हो । यस कवितामा सुन्दरीहरू आकाशका उडेको विमान हेर्दै सपनाको राजकुमारको कल्पना गर्छन् । उनीहरूलाई देशमा भएको कुनै पनि परिवर्तनले असर गर्दैन । उनीहरूको बैस त्यतीकै खेर जान लागेको छ उनीहरूलाई कविले विश्वका सुन्दरी प्रतियोगिता जीतेका युवतीहरूभन्दा सय गुणबढी हाम्रा राजमार्गका सुन्दरीहरू रहेको बताएका छन् । एक पेट खानका लागि उनीहरू सडकमा आएर शरीर बेचन बाध्य छन् भन्ने पनि यस कविताको मूलभाव हो ।
९. देह-५४	यस कविताले बृद्ध उमेरलाई देहसँग तुलना गरेका छन् । जव उमेर ढल्किन्छ तव गालाको छाला चाउरिने, ओठका लाली काला भएर जाने, छाती सुकेर काउकुती नलाग्ने हुन्छन्, यौनीहरू पनि यौनका लागि सक्षम रहदैनन् जस्ता कुराहरूले पुष्टि गर्दै बृद्ध उमेर र देह एउटै भएको कविको धारण रहेको छ ।
१०. नाइटो	नाइटो कविता प्रेरणाका व्यक्तिगत धारणा हुन् । काठमाडौंको कुनै एक व्यस्त चोकमा चिया पिउने क्रममा देखेका युवतीहरूका नाइटोले कविलाई कविता लेख्न बाध्य गरेका छन् । पश्चिमा संस्कृतिको प्रभावले हाम्रा युवतीहरू पनि खुलेआम नाइटो देखाएर हिड्छन् । जसले युवाहरूलाई सधैं आक्रमण गरिरहेको छ भन्ने शृङ्गारिक अभिव्यक्तिहरू यस कवितामा आएका छन् ।
११. च्छो रोल्पा	यो कविता नेपालको सुन्दर ताल च्छो रोल्पा को चित्रण गरिएको छ । यो ताल फूट्ने क्रममा रहेको भूगर्भविदहरूको अनुमान छ र यस अनुमानले त्यसको प्रभावित स्थानमा बस्नेहरूको मानसिकतामा पारेको प्रभावलाई यस कविताले मूलभाव बनाएको छ ।
१२. हुम्लाको भोक	'हुम्लाको भोक' कविताले नेपालको विकट स्थान हुम्लाको सरकार विहिन अवस्थालाई मूलभाव बनाएका छन् । नेताहरू भनौदा आफ्नो कुर्सी जोगाउनमा नै व्यस्त भएको तर उनीहरूलाई हुम्ला कहाँ पर्छ भन्नेसम्म थाहा नभएको मार्मिक अभिव्यक्ति यसमा प्रस्तुत छ ।
१३. राग अनिकाल हुम्ली	यस कवितामा पनि हुम्लाको विकटतालाई विषय बनाइएको छ । देशका हरेक परिवर्तनमा उनीहरूको पनि सहभागिता भएको तर अधिकार दिने बेलामा केन्द्रले सधैं हेला गरेको उनीहरूको गुनासो छ । सिस्नु, कन्दमूल खाएर बाच्नु परेको, कुहिएको गहुले जीवन बचाउनु परेको जस्ता कुराहरू हुम्लाको वास्तविकता बनेर आएका छन् ।
१४. यो के भयो ?	यो कविताले देशको भ्रष्टचार, चोरी डकैती, हत्याहिंसा जस्ता कुराहरूको चित्रण गरेको छ । तस्करीमा सरकारका मान्छेहरूकै हात रहेको र गरिब सधैं गरिब नै रहेको मर्म यसमा प्रस्तुत छ ।

१५. आदिम संगीत	कविताले इतिहास र वर्तमानलाई जोडेर वर्तमानको श्रमशोषणपूर्ण अवस्थालाई देखाएको छ । यहाँ रेस्टुराँमा एउटा गिलासको पैसा तिर्नपुग्ने तलब नदिने कुरालाई मूलभाव बनाइएको छ ।
१६. आफैं विरुद्ध	‘ आफैं विरुद्ध’ कविताले सम्पूर्ण समस्याको कारण मान्छे, आफैं भएको कुरालाई मूलभाव बनाएको छ । लोभ र लालचाले गर्दा मान्छेले दुःख पाएको छ । आफैं विकृत भएको मान्छेले अरुलाई नराम्रो देख्छ । त्यसैले सबैले एक पटक आफैं विरुद्ध सोच्नुपर्ने दिन आएको कुरा यस कविताको मूलभाव हो ।
१७. हराएको अनुहार	हराएको अनुहार कविता पनि व्यक्तिले आफैंलाई मेटाउने गरी खराब आचरण गर्ने गरेको छ । आजका मान्छेहरू प्रतिस्पर्धाको जीवन जीउन लागेकाले उनीहरूको वास्तविक अनुहारै हराएको छ भन्ने मानवीय हीनताको चित्रण यस कविताको मूलभाव हो ।
१८. यतिखेर	यो कविता पनि मान्छे र मानवतासँग सम्बन्धित कविता हो । यतिखेर भ्रमले सबै क्षेत्रमा प्रभाव पारेकोले र बमका आवाजहरूले सबै थाकेका छन् भन्ने यसको मूलभाव हो ।
१९. भोज	‘भोज’ कविता नेपाल देशले बोलेको कविताभैँ लाग्छ । यसले देश टुक्राएर भागबन्डा गरी विभिन्न परिकारभैँ खान लागेको बताइएको छ
२०. आत्महत्याको तयारी	यस कविताले राष्ट्रियतालाई सबैले बिसैरि हिडेको प्रसङ्गलाई मूलभाव बनाइएको छ । यसमा आफ्नो राष्ट्रिय पोसाक टोपीको पक्षमा शब्दहरू प्रयोग गरिएको छ । राष्ट्रियता शिरमा राख्न टोपी लाउनु पर्ने कुरामा कवि दृढविश्वास गर्छन् ।
२१. नग्नताको अन्तिम विन्दु	नग्न छन् बौद्धिक बोद्धिकतामा, नग्न छन्, शिक्षितहरू, भौतिकवादीहरू नग्नछन्, भ्रष्टताले नग्न छन् । यो नग्नता यहाँसम्म फैलिएको छ, अब नग्न हुने सीमा नै समाप्त भएको छ तर किन मान्छे नाङ्गो हुन् छाडेको छैन भन्दै नग्नताको अन्तिमविन्दु कुन हो भनेर प्रश्न गरेर यस कविताको अन्त्य भएको छ ।
२२. ओठको अवसानमा	यस कवितामा कवि देश छाडेर जानु परेकोले कसैको आवाजमात्र सुन्न पाइने भयो र त्यस आवाजले के उनलाई सम्भाउछन् त भनेर प्रश्न गरेका छन् ।
२३. बाइसौं शताब्दी सोचिरहेछु	यो कविता नजिकै आएको २२औं शताब्दी र त्यसले ल्याउने उत्तरआधुनिकताका बारेमा कविका आफ्ना धारणालाई नै मूलभाव बनाएको छ । २१औं शताब्दीमा त हाम्रो पूर्वी भेगले पश्चिमको जस्तो विकास गर्न नसकेको तर भन्नलाई हामी ५७ वर्ष पहिले छौं भन्छौं तर विकासले एक सय वर्ष पछाडि रहेकोले २२ औं शताब्दीको के काम भन्ने मर्म नै यसको मूलभाव हो ।
२४. म के गरुं ?	यो कवितामा राम्रो काम गर्नेको पनि कसैले केही नसुन्ने र राम्रोलाई नराम्रो बनाइदिने मानवीय प्रवृत्तिको चित्रण गरेको छ ।
२५. व्यूभँ सिद्धार्थ	यो कविताले विश्वशान्तिको भावनालाई मूलभाव बनाएको छ । बुद्धलाई पुनः एक पटक आएर शान्तिको सन्देश फैलाउन आग्रह गरिएको छ । देशमा विद्यमान युद्धग्रस्त अवस्थाको चित्रण गरिएको छ ।

२६. जर्मनी-९६	यो कविता कवि जर्मनीको यात्रामा गएको बेला देशलाई सम्झिएर लेखिएको कविता हो । जर्मनीको विकास र मान्छे मान्छेकाबीचमा बढ्दो सम्बन्धले कविलाई देश सम्झन प्रेरित गरेका छन् ।
---------------	---

यस सङ्ग्रहमा भएका कविताहरूले समग्रमा वर्तमान समयको विषम परिस्थितिलाई मुख्य विषय बनाएका छन् । यसमा कविले एकाइसौं शताब्दीका घातप्रतिघातहरूलाई मुख्य विषयवस्तु बनाएका छन् । फूलहरू केही त बोल सङ्ग्रहका कविताहरू र यस सङ्ग्रहका कविताहरूको तुलना गर्दा कविमा काव्य लेखनमा प्रौढता आएको देखिन्छ । नगर र ग्रामीण जीवनका विम्ब र प्रतीकहरू ल्याएर आजको यथार्थसँग समिश्रण गराएका प्रेरणाका यस सङ्ग्रहका कविताहरूका एकै प्रकारका देखिन्छन् । सङ्ग्रहका कविताहरूलाई तालिकामा राखेर तिनमा प्रयोग भएको मूलभावलाई सामान्य रूपमा हेरिसकेपछि उनका कविताले प्रस्तुत गरेका अन्य पक्षको पनि अध्ययन गर्नुपर्ने देखिन्छ । प्रेरणाको यस कविता सङ्ग्रहमा भएका कविताहरूले वर्तमानको समग्रतालाई बोकेर हिडेका छन् ।

वर्तमानलाई विषय बनाइएका कविताका केही पङ्क्तिहरू यसप्रकार छन् :

वास्तवमा सहर
जस्ताको तस्तै थियो
सिर्फ मानिसहरू
विषवृक्षका फल खाएर
थाहै नपाई बदलिएका थिए
अशिष्टता, कपट, षड्यन्त्र र स्वार्थको
डर लाग्दो धापमा फसेका थिए
र उनीहरू दुर्गति देखेर
सहर बाहिर आइपुगेको
एकाइसौं शताब्दी चकित थियो
ती मानिसका मूर्खातामा

(‘फूलो परेको दृष्टिविम्ब’, पृ. ८) ।

यसमा वर्तमान समयमा सहरवासीहरूमा रहेको अमानवीय प्रवृत्ति, छल कपट र षड्यन्त्र जस्ता नकारात्मक कुराहरू धेरै भएको कुरालाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस्तै राजनीतिमा रहेका भ्रष्टचारपूर्ण कुराहरूलाई यसरी प्रस्तुत गरिएको छ :

तस्कर र मन्त्रीहरू
एकसाथ मोटाउन थाले
काला बजारिया र नेताहरू
एकसाथ कुस्काउन थाले
यो देशलाई के रोग लाग्यो कुन्नी
देश क्रमशः सुक्न थाल्यो ।
प्रजातन्त्रको फूलो परेको हो कि
यस्तै भएको हो ।
म त यही दृष्य देखिरहेछु
आखिर यो के भयो ?

(‘यो के भयो ?’, पृ. २८) ।

यस कवितांशमा देशको भ्रष्टचारी नेताहरू र तस्करहरू मिलेको र देश लुटेको मर्म प्रस्तुत गरिएको छ ।

राजनीति गर्नेहरूका क्रियाकलाप समावेश गरिएको अर्को कवितांश यस्तो छ :

देशका प्रधानमन्त्री
मन्त्रीहरू
सत्ताधारी दलका नेताहरू र सांसदहरू
चिन्तित छन् सरकार जोगाउन ।

(‘हुम्लाको भोक’, पृ. २५) ।

यसमा देशको बिकट क्षेत्र समस्यामा भएको तर नेताहरू सत्ता बचाउन तिर लागेको यथार्थ प्रस्तुत छ ।

उनका कविताले हामो नगनतालाई पनि यसरी व्यङ्ग्य गरेका छन् :

नगन छौं
बौद्धिक रूपमा
भौतिक रूपमा

नैतिक रूपमा

हरेक रूपमा ।

(‘नग्नताको अन्तिम विन्दु’, पृ. ४२) ।

यस कवितांशले वर्तमानमा सबै क्षेत्रबाट हामी नग्न भइसकेको कुरालाई देखाउन खोजेको छ । त्यो नग्नता शिक्षित र बौद्धिक वर्गमा रहेको कुरा उल्लेख छ ।

प्रेरणका कविताहरूले देशका राजनेताहरूमा इमानदारीको मृत्यु भएको, सहरीकरण बढेको, शिक्षा, रोजगारी र अवसरको खोजीमा मान्छे भौतारिएको र त्यसले सहरमा मात्र होइन गाउँ समाजमा समेत विकृतिहरू ल्याएको कुरालाई देखाउन खोजेका छन् । एउटा मानिसले अर्को मानिसलाई पशुको व्यवहार मात्र गर्दैनन् अशिष्टता र स्वार्थीपन पनि देखाउछन् । यस्तै यथार्थपरक शब्दहरू प्रेरणाले यसरी प्रयोग गरेका छन् :

आफूले आफ्ना लागि बनाएको

बाटो र घर

आफ्नो नहुँदा दुःखी हुन्छन् मान्छेहरू

बाटो त हिँड्नका लागि हो

घर त बस्नका लागि हो

किन बुभदैनन् मान्छेहरू !

(‘मेरो कल्पना र यथार्थ’, पृ. ११) ।

यस कविता सङ्ग्रहका कविताहरूमा विशेष गरेर वर्तमानलाई देखाउन खोजेका छन् । विशेष रूपमा सहरको समस्या र राजनीतिको भ्रष्टचारपूर्ण व्यवहारका कारण देश र जनतामा परेको अप्ठ्यारो पनि उनका कविताका मर्महरू हुन् । साथै कविका व्यक्तिगत शृङ्गारिक भावनाहरू र नारीहरूका समस्या पनि कवितामा पर्न गएका छन् । धर्म र संस्कारलाई पनि व्यङ्ग्य प्रहार गर्न नछुटाएका प्रेरणाले गौतम बुद्धलाई पुनर्जन्म लिएर आउन आग्रह समेत गरेका छन् ।

४.५.३ सहभागी

कुनैपनि कृतिको घटनामा प्रत्यक्ष रूपमा आएका कार्यकर्ता सजीव वा निर्जीव पात्र विशेषलाई सहभागी भनिन्छ । कृतिमा सहभागीहरूको सहभागिता वक्ता- श्रोता, सम्बोधक-

सम्बोधित, प्रेषक-प्रापक आदिका रूपमा भएको हुन्छ । सहभागीको प्रत्यक्ष वा गौण रूपमा चित्रण गरिएको हुन सक्छ ।

आख्यानात्मक संरचनाका कविता लेखने प्रेरणाको यस राजमार्गका सुन्दरीहरू सङ्ग्रहका कविताहरूमा पनि सहभागीहरूको धेरै नै प्रयोग गरिएको छ । कविता पढ्दा मस्तिष्कमा बिम्ब वा कथा आउने भएकोले पात्र वा सहभागिताको अनिवार्य प्रयोग भएको देखिन्छ । पहिलो कवितामा म र तिनीहरू सहभागीका रूपमा आएका छन् । दोस्रो कविता 'सुनको मृग'मा रामायणको मिथकको प्रयोग गरिएकाले यसमा कवि स्वयम् 'म', मावेत्तर पात्र मृग, सीता, राम को सहभागिता रहेको छ । 'यसपालीको जाडोमा' र 'तिमी विनाको जाडो' दुवै कवितामा म सहभागी का रूपमा रहेको छ भने तिमीलाई सम्बोधन गरेको हुनाले तिमी पनि सहभागीका रूपमा रहेको छ । 'फूलो परेको दृष्टिविम्ब' कवितामा सहर, सहरका मानिस र एकाइसौं शताब्दी सहभागीका रूपमा आएका छन् ।

मानवीय र मानवेत्तर वस्तुलाई पनि सहभागीका रूपमा कार्य गराइएका कविताहरू थुप्रै छन् । यसै क्रमको अर्को कविता 'मेरो कल्पना र यथार्थ'मा 'म' सहभागी हो भने 'गान्तोक-९८' कवितामा गान्तोक स्थान विशेष सहभागी र 'म' मानवीय सहभागीका रूपमा रहेका छन् । 'राजमार्गका सुन्दरीहरू' कवितामा सुन्दरीहरू, राजकुमारहरू, विश्व सुन्दरीहरू सहभागीका रूपमा आएका छन् । 'देह-५४' कविताले संकेतका रूपमा कुनै वृद्ध महिलालाई सहभागी बनाएको छ । 'नाइटो' कवितामा मलाई भनेर कवि स्वयम् सहभागी छन् । साथै महिलाहरूलाई सम्बोधन गरेर सहभागी गराइएको छ । गाउँका सबै जनतालाई 'छो रोल्पा' कविताले सहभागी बनाएको छ । 'हुम्लाको भोक' कविताले धेरै सहभागी लिइएको छ । यसमा प्रधानमन्त्री, नेता, सांसद, हुम्ली महिला जस्ता सहभागी रहेका छन् । 'राग अनिकाली हुम्ली' कवितामा सम्बोधित रूपमा हुम्लाका बालबच्चाहरू आएका छन् । 'यो के भयो ?' कवितामा देशको वर्तमान अवस्थाको चित्रण गरिएको कारण यसमा प्रत्यक्ष सहभागी देखिएका छैनन् । यसमा 'म' सहभागी हो भने नेताहरू, तस्करहरूले सहभागीको काम गरेका छन् ।

'आदिम संगीत' कवितामा म, उसको मित्र जीर्ण शम्शेर जङ्गबहादुर राणा, बेयरा र मालिक सहभागी भएर आएका छन् । आफैँ विरुद्ध कविता 'म' सहभागीको कविता हो । 'हराएको अनुहार' कविताले पनि 'म'लाई नै सहभागी बनाएको छ । 'यतिखेर' कविता पनि म पात्रकै कविता हो । 'भोज' कविता आजको भोजको परम्परालाई व्यङ्ग्य गरिएको कविता हो ।

यसमा म पात्र सहभागीका रूपमा रहेको छ भने यसले चर्चा गरेका निम्तालुहरू, आफन्तहरू, प्रियजनहरू, सन्तानहरू अन्य सहभागी हुन् । 'आत्महत्याको तयारी' कवितामा राष्ट्रियता ढाका टोपी जस्ता मानवेत्तर वस्तु सहभागीका रूपमा आएका छन् । 'नग्नताको अन्तिम विन्दु' कवितामा 'म'ले अरूसवैलाई नग्न छौ भनेर गाली गरेकोले यसमा 'म' पात्र संकेतित रूपमा आएको छ । यस्तै 'ओठको अवसान' कवितामा तिम्रो भनेर सम्बोधन गरिएकाले म र तिमी सहभागीका रूपमा आएका छन् । 'बाइसौं शताब्दी सोचिरहेछु' कविताले 'म'लाईनै सहभागी गराएको छ । 'म के गरुँ' कवितामा पनि 'म' नै सहभागी हो । 'ब्यूभूँ सिद्धार्थ' कविताका सहभागी 'म' र गौतम बुद्ध हुन् । यस सङ्ग्रहको अन्तिम कविता 'नर्मनी-९६'मा पनि 'म' सहभागीका रूपमा रहेको छ ।

यसप्रकार यस राजमार्गका सुन्दरीहरू कविता सङ्ग्रहका कविताहरूमा 'म'लाई धेरै सहभागी बनाइएको छ । यो सङ्ग्रहका कविताहरू कविका मनमा भावनाहरू भएकाले यसमा 'म' नै सहभागी भएर धेरै कविताहरूमा आएका छन् । अरु केही कविताहरूमा भने तिमी, उनहरू, नेताहरू, जनताहरू, बृद्ध महिलाहरू र मानवेत्तर सहभागीमा सहर र हुम्ला आदि आएका छन् ।

४.५.४ परिवेश

थान, काल र वातावरण नै परिवेश हुन् । कवितामा वर्णन गरिएका स्थान समय र सहभागीका मानसिक कार्यव्यापार वा आन्तरिक वातावरण पनि परिवेश हुन् । परिवेशले कविताले चित्रण गरेका कुरालाई पुष्टि गर्ने काम गर्दछन् ।

गोविन्द गिरी प्रेरणाको राजमार्गका सुन्दरीहरू कविता सङ्ग्रहका कविताहरूमा पनि परिवेशजन्य सामग्रीहरूको धेरै प्रयोग गरिएको छ । यस सङ्ग्रहको पहिलो कविता 'सपना देख्ने आँखाहरू' कवितामा दिउँसोको समय, मण्डलाको स्थान र कविको कल्पनालाई वातावरण बनाएको छ । यसमा कसैको धम्की र डरले सपनाहरू देख्न कसैले छाड्दैन भन्ने कुरालाई देखाउन खोजिएको छ । दोस्रो कविता 'सुनको मृग'मा अनकण्टर जङ्गल, सहर गाउँ जस्ता स्थानगत परिवेश, रामायणकालीन समय, धेरै कालहरू भनेर समयको प्रयोग भएको छ भने कोमल युवतीहरूलाई प्रलोभानमा पारेर फसाउने दलालहरूका मानसिकतालाई वातावरणका रूपमा प्रयोग गरिएको छ । 'यस पालीको जाडोमा' कविताले यसपालीको जाडोको समय, सुत्ने

कोठालाई स्थान र जाडोमा प्रेमिकाको आवश्यकता महसुस गर्ने कुरा वातावरणका रूपमा आएका छन् । 'तिमी विनाको जाडो' कविताले काठमाडौंको एक कोठालाई स्थान बनाएको छ । जाडोको मौसमलाई समय र जाडोको मौसममा मान्छेले विपरित लिङ्गीलाई सम्झने मानसिक कुरा आन्तरिक वातावरणका रूपमा रहेको छ । 'फूलो परेको दृष्टिविम्ब' कविताले सहरलाई स्थानका रूपमा प्रयोग गर्दै वर्तमानको समयलाई समावेश गरेको छ । यसमा सहरलाई टुक्रा टुक्रा परेर बाढेको भन्ने देश टुक्राउने कामलाई व्यङ्ग्य गरिएको छ । 'मेरो कल्पना र यथार्थ' कवितामा बाटो, राजमार्ग र पुल स्थानका रूपमा, वर्तमानको समय कालका रूपमा र आजको अराजक स्थिति वातावरणका रूपमा प्रयोग गरिएको छ । 'गान्तोक-१८' कविताले गान्तोकका भौगोलिक स्थानहरूलाई परिवेशका रूपमा चित्रण गरेको छ । यसले सुन्दर नगरी गान्तोकलाई सुन्दर ढंगले प्रस्तुत गरेको छ ।

सङ्ग्रहको शीर्षक समेत रहेको आठौं कविता 'राजमार्गका सुन्दरीहरू' मा पाखा पखेरा, राजमार्ग, पहाड, कोटेरो वा गोठ, सोनोगाछी, खालपाडा, बम्बइ जस्ता स्थानहरूलाई वाह्य परिवेशका रूपमा, सर्वकालीन समय र चेलीवेटी बेचबीखनमा पर्ने गाउँले सोभासाभा युवतीहरूका मर्मलाई आन्तरिक परिवेश बनाएको छ । 'देह-५४' कवितामा बृद्ध उमेरको अवस्था र त्यस उमेरमा हराउने यौनजन्य कुराहरूलाई देखाएकोले आन्तरिक परिवेशको मात्र प्रयोग भएको छ । 'नाइटो' कविताले काठमाडौंका नयाँ सडक, विशाल बजार, आइसक्रिम पार्लर र पिज्जा हट जस्ता स्थानहरूलाई समावेश गरेको छ । 'छो रोल्पा' कविता छोरो रोल्पा ताल र त्यसका वरपरका गाउँहरूलाई परिवेश बनाएको छ । यस कविताले छोरो रोल्पा ताल फुट्न लागेको र त्यसले नजिकका क्षेत्रमा पारेको मानसिक चिन्तालाई प्रस्तुत गरेको छ । 'हुम्लाको भोक' कवितामा हुम्ला, काठमाडौं स्थान र सार्वकालिक समयलाई आत्मसाथ गरेको छ । देशमा जुनसुकै परिवर्तन आएपनि हुम्लामा कुनै प्रभाव नपरेको मर्मलाई आन्तरिक परिवेशका रूपमा प्रयोग गरेको छ । 'राग अनिकाल हुम्ली' कवितामा पनि हुम्ला र त्यहाँको गरिबीलाई देखाइएको छ । यसले हुम्ला र सार्वकालिक समय तथा जनताका गरिबीलाई आन्तरिक परिवेशका रूपमा चित्रण गरेको छ । त्यस्तै 'यो के भयो?' कविताले समग्र देशलाई परिवेश बनाएको छ । यसमा देशमा बह्दको दण्डहीनता र तस्करीलाई विषय बनाइएको छ । 'आदिम संगीत' कवितामा कुनै रेष्टुराँलाई स्थानका रूपमा प्रयोग गरिएको छ । यसमा बेरोजगारी र श्रम शोषणलाई देखाउने

प्रयास गरिएको छ । आजको सहरमा कामदारलाई गरिने व्यवहार आन्तरिक परिवेश बनेर आएका छन् ।

यस सङ्ग्रहको सोही कविता 'आफैं विरुद्ध' प्रत्यक्ष परिवेशको प्रयोग भएको छैन । यसमा वर्तमानका विषम परिस्थितिको जङ् व्यक्ति स्वयम् भएको आन्तरिक परिवेशको प्रयोग गरिएको छ । 'हराएको अनुहार' कविताले कोठाको ऐना भएको ठाउँलाई स्थानका रूपमा चित्रण गरेको छ । यस कवितामा मान्छेले आफैँलाई चिन्न नसकेको कुरालाई प्रतीकात्मक शैलीमा कवितात्मक रूप दिएको छ । 'यतिखेर' कविताले गोरेटोहरू, कुण्ड, कोसोभो र कारगिल जस्ता ठाउँ विशेषको प्रयोग गरेको छ भने वर्तमानलाई देखाउन खोजेको छ । यसमा वर्तमानको हिंसाग्रस्त अवस्थालाई आन्तरिक परिवेश बनाएको छ । 'भोज' शीर्षकको कविताले कुनै भोज भएको स्थानलाई संकेत गरेको छ । यस कविताले मान्छेले जन्मोत्सव मनाउनेकै मासु खाएका छन् । उनीहरूलाई भोजका परिकारको स्वदमा मात्र ध्यान छ भन्ने व्यङ्ग्य देखाउनु यस कविताले प्रयोग गरेको आन्तरिक परिवेश हो । 'आत्महत्याको तयारी' कवितामा नेपाली राष्ट्र पोशाक ढाका टोपी लगाउन छाडेकोले राष्ट्रियतामा आच आएको भन्ने सम्झाउदै आन्तरिक परिवेशको मात्र प्रयोग गरेको छ । 'नग्नताको अन्तिम विन्दु' कविता पनि कविको दर्शन वा व्यङ्ग्यको उच्च नमूना भएकोले यसले स्थानलाई भन्दा पनि भावलाई प्रस्तुत गर्ने प्रयास गरेको छ । यसमा मान्छे नाङ्गो भइसकेकोले अब नाङ्गो हुने ठाउँ बाकी नरहेको जस्ता मर्मलाई आन्तरिक परिवेश बनाएको छ । 'ओठको अवसानमा' कवितामा कसैको मृत्यु भएकोले अब उसको आवाज बाहेक केही नरहेको मर्मलाई आन्तरिक परिवेश बनाएको छ । 'बाइसौँ शताब्दी सोचिरहेछु' कवितामा एकाइसौँ शताब्दी र बाइसौँ शताब्दीलाई कालका रूपमा प्रयोग गरेको छ । यसमा राम्ररी एकाइसौँ शताब्दी नआइसकेकोमा बाइसौँ शताब्दी आउन लागेकोमा यस बाइसौँ शताब्दीमा विश्व जगत भन कति युद्धग्रस्त होला भनेर चिन्ता गरिएकोले आन्तरिक परिवेश देखिएको छ । 'म के गरुँ ?' कवितामा कविले आफूले अरुले जस्तै निरन्तर काम गरे पनि कसैको नजरमा नआए पनि आफू केही गर्न नसक्ने भन्ने आन्तरिक परिवेशको प्रयोग गरिएको छ । 'ब्युभँ सिद्धार्थ' कवितामा पनि आन्तरिक परिवेशको प्रयोग भएको छ । यसमा देशमा बढ्दो हत्या हिंसाले अर्को बुद्धको जन्म हुनुपर्ने कुरालाई आन्तरिक परिवेश बनाएको छ । यस्तै सङ्ग्रहको अन्तिम कविता 'जर्मनी-९६' कविताले जर्मनी देश र त्यहाँको वातावरणलाई चित्रण गरेको छ ।

यसरी गोविन्द गिरी प्रेरणाको राजमार्गका सुन्दरीहरू कविता सङ्ग्रहका कविताहरूले विभिन्न स्थान समय र वातावरणलाई प्रयोग गरेका छन् । कविताहरूमा बाह्य परिवेशको भन्दा पनि आन्तरिक परिवेशको प्रयोग ज्यादा देखिन्छ ।

४.५.५ उद्देश्य

साहित्यशास्त्रमा साहित्यका प्रयोजनहरूको चर्चा गरिएको पाइन्छ । तिनै प्रयोजनहरू नै साहित्यका उद्देश्यहरू हुन् । साहित्यमा मनोरञ्जन, शिक्षा, आनन्द, लोक कल्याण र यथार्थको प्रकटीकरण जस्ता प्रमुख उद्देश्य रहेका हुन्छन् । त्यसमा पनि सामान्यतया कविताहरू यथार्थको प्रकटीकरण गर्ने उद्देश्य राखेर रचना गरिन्छ ।

गोविन्द गिरी प्रेरणाका कविताहरूको रचनाका कारण पनि वर्तमान यथार्थको प्रकटीकरण गर्नु रहेका छन् । कविताका माध्यमबाट प्रेरणा वर्तमानको अभाव र हिंसाग्रस्त विश्वको यथार्थ चित्रण गर्न चाहान्छन् । कविता लेखनलाई मनका स्वतस्फूर्त प्रस्तुति मान्ने उनी कवितामा अनावश्यक उद्देश्य राख्न चाहान्दैनन् । आफैले देखेका भोगेका र सुनेका कुराहरूलाई कविताको रूप दिने उनका कविताको मुख्य उद्देश्य नै सत्यतथ्यको प्रस्तुति हो ।

उनका अरु कविता सङ्ग्रहका कवितामाभैँ प्रेरणाको राजमार्गका सुन्दरीहरू सङ्ग्रहका कविताहरूमा भएका कविताहरू वर्तमानको यथार्थ प्रकटीकरण गर्ने उद्देश्यले नै लेखिएका छन् । देशमा मात्र होइन समग्र विश्वमा विद्यमान युद्धको जानकारी दिने प्रयास गरेका छन् । साथै नेपाली राजनीतिमा भएको भ्रष्टचारी प्रवृत्तिको पनि नग्न चित्र देखाएका छन् । कविका मनका व्यक्तिगत भावना जुन कविता सङ्ग्रहमा नराखेपनि हुने कविताहरू पनि केही रहेका छन् । प्रेरणाका कवितामा सपना देख्न पनि प्रतिबन्ध लगाइन्छ, सुनका मृग र राजकुमारहरू चेलीबेटीलाई फसाएर बेचबिखन गर्छन्, मान्छेको कल्पना भन्दा यथार्थ धेरै टाढा छ, नेपालको राजनीतिले हुम्ला लगायतका स्थानलाई आफ्नो मान्दैन । सहरमा मानिसहरू एक्लो हुँदै गएका छन् । लोभ र लालचाले उनीहरू आफ्नै सन्तानलाई पनि मार्न पछि पर्दैनन्, यहाँका मानिसहरू नग्न छन् बौद्धिक, नैतिक, वैचारिक सबै तर्फ नग्न छन् । यस्तै यस्तै कुराहरूको यथार्थ प्रस्तुति प्रेरणाका राजमार्गका सुन्दरीहरू सङ्ग्रहका कविताहरूका उद्देश्य हुन् ।

राजनीतिको वास्तविक रूप देखाउने कवितांश यसप्रकार छन् :

भूतपूर्व प्रधानमन्त्रीहरू
उपप्रधानमन्त्रीहरू
मन्त्रीहरू र सांसदहरू
चिन्ता गरिरहेछन् समिकरणको
जोड घटाउ गुणा भागमा लागि रहेछन्
कसरी पुग्न सकिन्छ
कल्पवृक्षमय सत्ताको कुर्सीमा ।

(हुम्लाको भोक, पृ. २५) ।

यसमा राजनीतिको वास्तविक रूप देखाइएको छ । उनीहरू जनताका समस्यालाई नजरअन्दाज गरेर आफ्नो व्यक्तिगत स्वार्थमा लागेका छन् । यस सम्बन्धी एक कवितांश :

असल र खराबबीच
नहुनुपर्ने मितेरी भयो
कालाहरू गोरा भए
ब्यभिचार सदाचार भयो
हैन, यो के भयो ?
तस्करहरू मन्त्रीहरू
एकसाथ मोटाउन थाले
काला बजारियाहरू एकसाथ मुस्काउन थाले ।

(‘यो के भयो ?’ पृ. २८) ।

यसमा पनि राजनीतिको गन्ध आउने खेलको बारेमा चित्रण गरिएको छ । देशमा भ्रष्टचार र दण्डहीनताले गाजेको यस कविताले आफ्नो उद्देश्य बनाएर प्रस्तुत गरेको छ ।

यस्तै हिंसा र युद्धग्रस्त अवस्थाको यसरी चित्रण गरिएको छ :

ब्यूँभ सिद्धार्थ ब्यूँभ गौतम
ब्यूँभ सिद्धार्थ गौतम
भखरै एकहुल देवदत्तहरूले
एक बथान परेवाहरूलाई

आफ्नो निशानीमाको

सिकार बनाएका छन् ।

र छटपटाइरहेका छन् घाइते परेवाहरू ।

(ब्यूँभ सिद्धार्थ, पृ. ४६) ।

यस कवितांशमा वर्तमानको हिंसा र अशान्तिपूर्ण अवस्थाको चित्रण गरिएको छ ।

चेलीबेटी बेचबिखन देखाउने उद्देश्य भएको कवितांश यस्तो छ :

सपनाका राजकुमारहरूले

उनीहरूका दौतरीहरूको त

गरिसके रे उद्धार

कोही छन् रे सोनागाछीमा

कोही छन् रे खालपाडामा

कोही छन् रे बम्बइमा

मीठो खान्छन् रे राम्रो लाउछन् रे ।

(‘राजमार्गका सुन्दरीहरू’, पृ. १६) ।

यसमा कसरी हाम्रा सोभा छोरीहरू बेचिन्छन् भन्ने कुरालाई देखाउने उद्देश्य राखिएको छ ।

यसरी गोवन्द गिरी प्रेरणाको यस राजमार्गका सुन्दरीहरू कविता सङ्ग्रहका कविताहरूमा समग्रमा नेपाल अटेको छ, समग्र नेपालीका पीडा अटेको छ । राजनीतिको घिनलाग्दो खेल अटेको छ, कविको प्रेमिकाप्रतिको आशक्ति अटेको छ । यसमा विश्व जगतको वर्तमान विसङ्गति अटेको छ । गरिवी र अशिक्षाले बेचिन बाध्य छोरीहरूको कथा अटेको छ, बेरोजगारीले सहर पसेका युवाहरूको कथा अटेको छ । उनका कविताहरूले वास्तवमै यथार्थको प्रकटीकरण गरेका छन् ।

४.५.६ दृष्टिबिन्दु

कविका भाव, विचार, अनुभूति र वस्तु आदिलाई पाठक समक्ष उपस्थित गर्ने तरिका नै दृष्टिबिन्दु हो । सामान्यतया हेराइको तरिका दृष्टिबिन्दु भएकाले यसलाई कृतिको प्रस्तुतीकरणसँग जोडेर हेर्ने गरिन्छ । आख्यान विधाको अनिवार्य तपक्का रूपमा रहेको

दृष्टिबिन्दुलाई वर्तमानमा सबै विधाको अवयवका रूपमा हेर्ने गरिएको छ । कवितामा पनि सहभागी रहने गर्छन् । सहभागी हुनासाथै को सहभागी छ भनेर चिन्ने काम नै वास्तवमा दृष्टिबिन्दु हो । दृष्टिबिन्दु रचनामा रचनाकार बस्न चाहेको स्थान हो । कुनै रचनामा रचनाकार बाहिर बसेर वर्णन गर्छ भने कुनैमा स्वयम् रचनामा सहभागी भएर घटना घटाउछ । यसरी रचनाकार बाहिर बसेर वर्णन गर्छ भने त्यो तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दु हुन्छ र रचनाकार आफैँ रचनामा देखिन्छ भने त्यो प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दु हुन्छ । वर्तमानमा भने द्वितीय दृष्टिबिन्दुको पनि चर्चा हुने गरेको छ । रचनाकारले कसैलाई सम्बोधन गरेर रचनामा सहभागी ल्याएको छ भने त्यो द्वितीय दृष्टिबिन्दु हुन्छ ।

यसप्रकार गोविन्द गिरी प्रेरणाको राजमार्गका सुन्दरीहरू सङ्ग्रहका कविताहरूमा पनि विभिन्न प्रकारका दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएको छ । यस सङ्ग्रहका कविताहरू कविले आफ्ना अनुभूति, विचार र व्यक्तिगत धारणहरूको प्रस्तुति गरेका हुनाले प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग धेरै कविताहरूमा भएको छ । तृतीय पुरुषको प्रयोग भएका कविताहरू पनि रहेका छन् । भने कुनैमा मिश्रित प्रकारको दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिएको छ ।

यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएका कविताहरू 'यसपालीको जाडोमा', 'तिमी बिनाको जाडो', 'मेरो कल्पना र यथार्थ', 'गान्तोक-९८', 'नाइटो', 'आदिम संगीत', ' आफैँ विरुद्ध', 'हराएको अनुहार', यतिखेर', 'ओठको अवसानमा', बाइसौँ शताब्दी सोचिरहेछु', 'म के गरुँ', 'जर्मनी-९६' जस्ता चौध वटा कविता रहेका छन् । त्यस्तै तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिएका कविताहरू 'फूलो परेको दृष्टिविम्ब', राजमार्गका सुन्दरीहरू, 'देह-५४', च्छो रोल्पा', 'राग अनिकाली हुम्ली', 'नगनताको अन्तिम विन्दु', व्यूँभ सिद्धार्थ' जस्ता सात वटा कविताहरू रहेका छन् । यसैगरी 'सपना देख्ने आँखाहरू', सुनको मृग', 'भोज जस्ता तीन कविताहरूमा मिश्रित दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएको छ । 'हुम्लाको भोक' र 'आत्महत्याको तयारी' कवितामा सम्बोधित द्वितीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएको छ ।

यसप्रकार प्रेरणाका यस कविता सङ्ग्रहका कविताहरूमा सबै प्रकारका दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएको छ । दृष्टिबिन्दुको प्रयोगले उनका कविताहरूका मूलभाव, विचारलाई पाठक समक्ष पुऱ्याउन सहयोग गरेको छ । साथै कविताका मर्मलाई जीवन्त राख्न मदत गरेको छ ।

४.५.७ भाषाशैलीय विन्यास

कवितामा भाषशैली भाषाका आधारमा, शैलीका आधारमा, बिम्बविधान, प्रतीक र लयका आधारमा हेर्ने गरिन्छ । कविता स्वभावले नै भाषाको कलात्मक र प्रतीकात्मक प्रस्तुति वा शैली हो । कविता बिम्ब र प्रतीकको खेल हो । भाषाको आलङ्कारिक प्रयोगले कवितामा नराम्रोलाई पनि राम्रो बनाएर व्यङ्ग्य गर्न सकिन्छ ।

गोविन्द गिरी प्रेरणाको राजमार्गका सुन्दरीहरू सङ्ग्रहका कविताहरू भाषिक प्रयोगका दृष्टिले सरल छन् । यसमा तत्सम, तद्भव र ठेट नेपाली शब्दहरूको उचित र सुहाउदो प्रयोग पाइन्छ । गद्य शैलीका सबै कविताहरू संरचनाका दृष्टिले विशुद्धखलित छन् । हरफ र अनुच्छेदका हिसाबले कवि स्वतन्त्र जस्ता देखिन्छन् । दुई अनुच्छेद देखि चौध अनुच्छेदसम्मका र पन्ध्र हरफ देखि एक सय ४७ हरफसम्मका कविताहरू रहेका छन् । बिम्ब र प्रतीकको धेरै प्रयोग भएका उनका कवितामा अलङ्कारको पनि प्रयोग हुन पुगेको छ । सामान्य जनताका सामान्य कुराहरू कवितामा लेख्ने प्रेरणाले कविताको भाषा पनि सामान्य नै प्रयोग गरेका छन् । एक दुई कवितामा मिथकको पनि प्रयोग भएको छ भने कतै लोकोक्तिको पनि प्रयोग भएको छ ।

प्रेरणाको यस सङ्ग्रहका कवितामा डिग्री, सेसेल्स, विकीनी, स्वीमिङ् कस्टम, क्याटवक, ड्राइभर, लिपिष्टिक, क्रिम, लालटेन, ट्याबलेट, हिस्की, ट्रे, रेष्टुराँ, क्वार्टर, अर्डर, टेलि, हार्मोनियम जस्ता आगन्तुक शब्दहरू, खोकिला, खड्कुलो, भुजुङ्गा, ब्यञ्जन, भुक्तिन आदि भर्रा नेपाली शब्दहरू र शेष, तबला, वृद्ध, शताब्दी, धर्ती, प्रित, मनुष्यवत, देवदत्त, ब्रह्माण्ड, दीर्घ, मण्डल आदि तत्सम् शब्दहरूको प्रयोग भएको छ । प्रेरणाका कविताहरूमा बिम्ब, प्रतीक, अलङ्कारको पनि राम्रो प्रयोग भएको छ ।

बिम्ब प्रयोग गरिएको कवितांश :

पाखाभरि लटरम्म फलेका
विकाशे भवनका भ्यालबाट
सिरेटो आइरहेछ ।

(गान्तोक-९८) ।

यस कवितांशमा गान्तोकमा रहेका ठूलठूला आधुनिक घरहरूलाई पाखामा फलेको फलसँग बिम्बात्मक तुलना गरिएको छ ।

अर्को कवितामा बिम्बको प्रयोग यसरी गरिएको छ :

पारी पाखामा ढकमक्क फुलेका

लालि गुँरास भैं

लाली चढेका गाला

उक्सेका छाती

मुस्कानले भिजेका ओठसहित

बैंस फक्केका सुन्दरीहरू

राजमार्गमा पर्खिरहेछन्

आफूलाई उद्धार गर्ने

सपनाको एउटा राजकुमार !

(‘राजमार्गका सुन्दरीहरू’, पृ. १४) ।

यस कवितांशमा लाली चढेका गाला, भिजेका ओठ, फक्केका जस्ता बिम्बहरूको प्रयोग भएको छ । गुरासँको रङ्ग ओठको रङ्गसँग, फक्केको बैंस भनेर उमेर पुगेका युवतीहरू जस्ता बिम्बहरूको प्रयोग भएको छ ।

बिम्ब प्रयोग भएको अर्को कवितांश :

हुम्लाको लालटेनले

उज्यालो हुँदैन् काठमाडौं ?

(‘हुम्लाको भोक’, पृ. २५) ।

यस्तै यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा प्रतीकको पनि प्रयोग भएको छ । प्रतीक प्रयोग गरिएको एक कवितांश :

सहर मर्यो सहरको लाश बोकेर

मलामी हिंडे

सहरका मानिसहरू ।

(‘फूलो परेको दृष्टिबिम्ब’, पृ. ८) ।

यस कवितांशमा सहरका मानिसहरूको व्यवहारलाई सहर मरेकोसँग प्रतीकात्मक रूपमा देखाइएको छ । सहर मर्नु भनेको सहरमा बस्ने मान्छेहरूमा मानवीयता मरे समान भएको कुरालाई प्रतीकका रूपमा देखापरेको छ ।

यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा रामायणको मिथकको पनि प्रयोग भएको छ । मिथक प्रयोग गरिएको एक कवितांश :

त्यो अनकाण्टार जङ्गलमा
दौडिरहेको
सीताको मननै हरिदिने
लोभलाग्दो सुनको मृग
जसलाई सीताकै आग्रहमा
सिकार खेल्न
काँधमा धनु र काँण लिएर
दौड्नु पर्यो रामले र त्यसलाई
कहीं कतै भेटाउन सकेनन् ।

(‘सुनको मृग’, पृ. २) ।

यस कवितांशमा रामायणमा वर्णन गरिएको रामको वनवाँस र त्यहा सुनको मृग भएर छल गरी रावणले सीतालाई हरेको मिथकको प्रयोग गरिएको छ ।

यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा अलङ्कारको पनि प्रयोग भएको छ । गद्य कविता भएकोले अनुप्रास अलङ्कारको प्रयोग कम मात्र भएको भए पनि अन्त्यानुप्रास अलङ्कार प्रयोग भएको एक कवितांश :

तवला बजाउने हातहरू
सावुत छन्
खैजेडी बजाउने हातहरू
सावुत छन्
सितारको तार बजाउने हातहरू
सावुत छन्

हार्मोनियम चलाउने हातहरू

सावुत छन्

सावुत छन् शब्दहरू

शब्दमा अल्फेका गितारका तारहरू सावुत छन् ।

(‘ओठको अवसानमा’, पृ. ४३) ।

यस कवितांशमा अन्तिमका पदहरूको उहीक्रममा आवृत्ति गराइएकाले अन्त्यानुप्रास अलङ्कारको प्रयोग भएको छ ।

यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा उपमा अलङ्कारको प्रयोग धेरै भएको छ । उपमा अलङ्कार प्रयोग भएका केही कवितांशहरू यसप्रकार छन् :

उत्खनन् गर्न कठिन भूमि भैं

आरोहण गर्न भण्डै असम्भव

पहाड भैं पौडेर पार गर्न दुष्कर नदी भैं

ब्याप्त थियो जाडोको निर्मम उपस्थिति ।

(‘तिमी बिनाको जाडो’, पृ. ५) ।

सतीदेवीका अङ्ग भैं

पतन भए सहरका अङ्गहरू

भर्न थाले फतफत यत्रतत्र

र भ्रमिन् थाले ।

(‘फूलो परेको मेरो दृष्टिविम्ब’, पृ. ८) ।

माथिका दुई कवितांशहरूमाभैं शब्दले दुई भिन्न वस्तुको समान अर्थ देखाएका छन् । त्यसैले यी कवितांशहरूमा उपमा अलङ्कार पर्न गएको हो ।

यसप्रकार राजमार्गका सुन्दरीहरू सङ्ग्रहका कविताहरू भाषाशैलीय विन्यासका हिसाबमा उत्कृष्ट देखिन्छन् । सरल र सबैले बुझ्ने भाषाको प्रयोग गर्न नरुचाउने प्रेरणाको एक विशेषता नै बोधगम्य भाषाको प्रयोग गर्नु हो । विम्ब प्रतीकको उचित र अत्याधिक प्रयोगले नै प्रेरणाका कविताहरू कविताका स्तरमा खरो उत्रिएका हुन् । सामान्य पाठकले पढ्दा सामान्य लाग्ने उनका कविताहरू गहन रूपमा सिद्धान्त बुझ्ने पाठकले अध्ययन गर्दा गहन र विशेष लाग्छन् ।

केही कविताहरू सङ्ग्रहित नगरेको भए उनको यस कविता सङ्ग्रह उत्कृष्ट कविता सङ्ग्रहको सूचीमा पर्ने थियो ।

४.५.८ निष्कर्ष

हालसम्म प्रकाशित कविता सङ्ग्रहहरू मध्येको कान्छो सङ्ग्रह राजमार्गका सुन्दरीहरू कविको कविता लेखनको प्रौढता देखिने कविताहरूको संगालो हो । २०५६ सालमा प्रकाशनमा आएको यस सङ्ग्रहमा २०५५ साल पछि लेखिएका कविताहरू समावेश गरिएको छ । यसमा प्रेरणाका विभिन्न भावना पोखिएका छब्बीस वटा कविताहरू समावेश गरिएका छन् । प्रेरणाको प्रमुख विशेषता नै वर्तमानको वास्तविकता देखाउनु भएकोले यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा पनि समकालिन समयको प्रस्तुति गरिएको छ । कविको व्यक्तिगत धारणहरू, उनको नारीप्रतिको आशक्ति, विभिन्न स्थानहरूको सुन्दर वर्णन, ग्रामीण जनताका आवाज, शहरिया जीवनमा बढ्दो अमानवीय, मान्छेमा बढ्दो लोभ, लालचा र भ्रष्टचार, राजनीतिज्ञहरूको तस्कर प्रवृत्ति जस्ता विषयका कविताहरू यस सङ्ग्रहमा भएका कविताहरू हुन् ।

वर्तमान समयको विश्वजनीन सामाजिक, राजनीतिक र मानवीय विकृति र विसङ्गतिका कविताहरू नै यस सङ्ग्रहका कविताहरू हुन् । कवितामा कथाको पनि झल्को पाइने हुनाले यसमा भएका कविताहरूमा सहभागीहरू पनि रहेका हुन्छन् । आफ्ना कवितामा आफैँ सहभागी हुन रुचाउने प्रेरणाका प्राय कविताहरू प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दुमा संरचित छन् । कविताका उद्देश्यलाई हेर्दा यथार्थको प्रकटीकरण नै प्रमुख उद्देश्य रहेको छ । स्थानीय र विश्व परिवेशका घटनाहरूलाई कवितामा समावेश गरिएको छ । साथै सरल र सुबोध्य भाषिक प्रयोगले कविताहरू मर्मस्पर्शी बनेका छन् ।

४.६ दुई दशकका आवाजहरू कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण

गोविन्द गिरी प्रेरणाको पाँचौ कविता सङ्ग्रहका रूपमा २०५६ सालमा प्रकाशित भएको यस दुई दशकका आवाजहरू सङ्ग्रहका कविताहरू उनका पूर्व प्रकाशित चार कविता सङ्ग्रहमा भएका एक सय चार वटा कविताहरूको संयुक्त सङ्ग्रह हो । यस सङ्ग्रहमा जस्ताको तस्तै रूपमा अरू सङ्ग्रहका कविताहरू समावेश गरिएको हुँदा यस सङ्ग्रहलाई बेग्लै विश्लेषण गरिएको छैन ।

पाँचौँ परिच्छेद

सारांश तथा निष्कर्ष

५.१ सारांश

यस शोधमा गोविन्द गिरी प्रेरणाको काव्यकारिताको अध्ययन गर्ने क्रममा विभिन्न परिच्छेदहरूमा विभाजन गरेर विश्लेषण गरिएको छ । उनको सामान्य जीवनी, व्यक्तित्व लगायत काव्ययात्रा तथा काव्यप्रवृत्तिहरूको पनि सामान्य विश्लेषण गरिएको छ । जसलाई संक्षिप्त रूपमा यसरी हेर्न सकिन्छ :

पहिलो परिच्छेदमा शोधपत्रको रूपरेखा प्रस्तुत गरिएको छ । शोध सिद्धान्तमा आधारित भएर शोधको शीर्षक, समस्या, उद्देश्य, पूर्वकार्यको समीक्षा, औचित्य, महत्व, उपयोगिता, शोधको सीमा, सामग्री सङ्कलनका विधि, शोधको विधि र सम्पूर्ण शोधको रूपरेखालाई यस परिच्छेदमा समावेश गरिएको छ ।

दोस्रो परिच्छेदमा गोविन्द गिरी प्रेरणाको सामान्य जीवनी र व्यक्तित्वको चिनारी गराइएको छ । २०१५ सालमा मकवानपुरमा जन्मिएका प्रेरणाको जीवन कष्टकर र अभावग्रस्त भएको कुरा यसमा प्रस्तुत गरिएको छ । विभिन्न जागिर गरेर युवावस्था बिताएका प्रेरणा उपन्यासकार, कथाकार, निबन्धकार, कवि, सम्पादक र समाजसेवी जस्ता व्यक्तित्व भएका व्यक्ति भएको कुरा पनि यसै परिच्छेदमा समावेश गरिएको छ । जीवनलाई सुखमय बनाउने उद्देश्य र आफूले पाएको दुःख आफ्ना सन्तानले नपाउन भन्ने उद्देश्यले प्रेरणा विभिन्न देशहरूमा कामको खोजीमा भौतारिएका थिए । दुई छोराका अभिभावक समेत रहेका प्रेरणा जर्मनी, फ्रान्स, अमेरिका जस्ता देशमा गएर काम गरेका छन् । नेपाली साहित्यको रचना मात्र नभएर उनी त्यसको विकासमा पनि लागेका छन् । जीवनको छ दशकको उमेरमा रहेका प्रेरणा हाल स-परिवार अमेरिकामा स्थाई बसोवास गर्छन् । अमेरिकामा रहदा पनि साहित्य रचना र प्रकाशनमा निरन्तर लागिपरेका उनमा अबै साहित्यमा लागि रहने जोस बाँकी नै छ ।

तेस्रो परिच्छेदमा प्रेरणाका कविता कृतिहरूको विश्लेषण गरिएको छ । २०३५ सालमा पहिलो प्रकाशित कविता 'सम्भनाको लहर' प्रेरणाको कविता प्रकाशनको प्रारम्भ समय हो । यस समय पश्चात उनका दर्जनौ पत्र-पत्रिकामा दर्जनौ फुटकर कविताहरू आजसम्म पनि प्रकाशित भइरहेका छन् । यस समय भित्र प्रेरणाका पाँच कविताका सङ्ग्रह प्रकाशित भएका छन् ।

२०४९ सालमा स्वप्नकथा जारी छ , २०५३ सालमा अचानक एक दिन, २०५५ सालमा फूलहरू केही त बोल, २०५६ सालमा राजमार्गका सुन्दरीहरू र २०५६ सालमा नै दुई दशकका आवाज शीर्षकमा उनका कविता सङ्ग्रहहरू प्रकाशित भएका छन् । जसमा २०५६ सालमा प्रकाशित दुई दशकका आवाज कविता सङ्ग्रह भने पहिलेका चार कविता सङ्ग्रहहरूको संयुक्त रूपमात्र हो ।

उनका कविताहरूमा यथार्थको प्रस्तुति गरिएको हुन्छ । कविताहरू सबै वर्ग र स्तरका पाठकका लागि पनि बोधगम्य छन् । उनका कविताहरूमा अनावश्यक जटिल भाषा र भावको प्रयोग गरिएको हुदैन । सामान्य कुरालाई सामान्य भाषामा विशेष बनाउनु प्रेरणाको आफ्नोपन हो । जीवन जगत्मा घटेका घटनाहरू, देशको स्थिति, देशका समस्याहरू, गरिब जनताका बेदना, युवा युवतीका समस्या र आफ्ना व्यक्तिगत भावनाहरू नै प्रेरणाका कविताहरू हुन् । कविकल्पित बिम्ब प्रतीकको प्रयोगमा अग्रणी प्रेरणालाई गोपालप्रसाद रिमाल, भूपी शेरचन जस्ता कवि प्रतिभाहरूका समकक्षी भनेर विश्लेषण गरिएको छ ।

चौथो परिच्छेदमा प्रेरणाको काव्ययात्रा र काव्यप्रवृत्तिहरूको विश्लेषण गरिएको छ । यसमा प्रेरणाको कविता यात्रालाई दुई भागका बाढेर विश्लेषण गरिएको छ । कविता लेखनको चार दशक पुरा भएकोले उनको समग्र कविता लेखनलाई विश्लेषण गर्न गाह्रो हुने भएकाले वर्गीकरण गरेर विश्लेषण गरिएको हो । यहाँ प्रेरणाको कविता यात्रालाई २०५३ सालको समयलाई मध्य बिन्दु मानेर त्यस समय अघि र पछि गरेर दुई भागमा वर्गीकरण गरिएको छ । उनको कविता यात्रालाई अभ्यास र प्रौढता भनेर छुट्याइएको छ । उनका कविताहरू कविताका श्रेणीमा उत्कृष्ट बनेका छन् ।

प्रेरणाका काव्यप्रवृत्तिहरूको पनि चौथो परिच्छेदमा नै निर्धारण गरिएको छ । उनको कविता लेखनको शैलीका आधारमा प्रवृत्तिहरूको निर्धारण गरिन्छ । उनका कविताहरूमा प्रयोग भएका विषयहरूका आधारमा पनि प्रवृत्ति खोज्न सकिन्छ । प्रेरणाका कवितामा वर्तमान समाजको वास्तविकताको प्रस्तुति गरिएको हुन्छ । उनलाई शृङ्गारिकता, स्वच्छन्दवाद, विसङ्गति र विकृतिका कविता लेखन, युवावर्गका कविता लेखन, नारीहरूका कविता लेखन र सरलता भित्र महानता भएका कविता लेखनजस्ता प्रवृत्ति र विशेषताहरूले चिनिन्छ ।

५.२ निष्कर्ष

२०१५ सालमा जन्मिएका गोविन्द गिरी प्रेरणा साहित्यका विभिन्न विधामा समान रूपले सक्रिय छन् । २०३५ सालबाट कविता लेखन थालेका प्रेरणाका थुप्रै कविताहरू प्रकाशित छन् । कवितामा जीवन जगतको यथार्थ प्रस्तुति गर्ने प्रेरणा सम्पूर्ण नेपालीका कवि हुन् । दुःखमा आफ्नो बाल्यकाल बितेको भए पनि आफ्नो मेहनत र परिवारको सहयोगले जागिरे भएका थिए । काठमाडौंको बसाइ र विवाहपश्चात उनलाई श्रीमतीबाट मिलेको सहयोगले पनि जीवनलाई सहज बनाउन मदत मिलेको छ । नेपालमा जागिर सकेपछि विश्वका विभिन्न देशमा काम गर्ने उद्देश्यले लामो समय विदेश पलायनको पीडा पनि उनले भोगेका छन् । कविता सिर्जनामा उनको पलायनले पनि प्रभाव पारेको छ । लामो समय विभिन्न देशहरूको यात्रा गरेका प्रेरणा हाल भने स्थाई रूपमा अमेरिका देशमा बसोबास गर्छन् ।

२०३० को दशकबाट कविता रचना गर्न थालेका उनका पाँच कविताका सङ्ग्रह प्रकाशित भएका छन् । स्वप्नकथा जारी छ, अचानक एक दिन, फूलहरू केही त बोल, राजमार्गका सुन्दरीहरू र दुई दशकका आवाजहरू उनका कविता सङ्ग्रहहरू हुन् । साथै उनका विभिन्न पत्र-पत्रिका, पुस्तकहरूमा फुटकर दर्जनौ कविताहरू पनि प्रकाशित छन् । उनका यिनै कविताहरूले उनलाई कविका रूपमा स्थापित हुन सहयोग गरेका छन् । उनका कवितामा समग्र समाजको चीत्कारयुक्त, भययुक्त आवाज समावेश गरिएको हुन्छ । स्वतस्फूर्त मनका भावनाहरूलाई शब्दसँग तालमेल गराएर उनी कविताको रूप दिन्छन् । कुनै पनि सामान्य लाग्ने कुरालाई सूक्ष्म रूपमा नियालेर सामान्य वा सरल भाषाको प्रयोग गरी विशिष्ट रचनाको जन्म गराउँछन् । उनका कविताहरू बुझ्न कुनै पनि विद्वानको सहयोग लिइरहनु पर्दैन । आफैले देखे भोगे जस्ता लाग्ने कुराहरूलाई विशेष रूपमा देखाउनु उनको सामर्थ्य हो ।

उपन्यासकार, कथाकार, निबन्धकार, सम्पादक र अनुवादक जस्ता व्यक्तित्वमा प्रसिद्धि कमाएका उनी कविका रूपमा पनि त्यतिकै प्रसिद्ध छन् । तीसको दशकबाट कविता सिर्जनामा लागेका प्रेरणाका पाँच कविता सङ्ग्रहमा एक सय चार कविताहरू सङ्गृहीत भएका छन् भने फुटकर रूपमा सयौँ कविताहरू प्रकाशित भएका छन् । जसले प्रेरणालाई कविका रूपमा पनि स्थापित गर्ने कार्य गरेका छन् । आफ्नो जीवनका बाल्यकाल पनि दुःखद भएकोले उनका कविताहरू दुःखी जनका आवाज बनेर आएका छन् । साहित्यका सबै विधाका रचनाहरू सिर्जना गर्न सक्ने उनको क्षमता हो । आख्यानका रचनाहरूमा उनको विशेष लगाव रहेको देखिन्छ

तरपनि कविताका क्षेत्रमा पनि उनलाई कम आँकलन गर्न सकिदैन । कविता लेखनमा समकक्षी लेखकहरू भन्दा फरक शैलीको प्रयोग गरेर उनले आफ्नो छुट्टै प्रवृत्तिको प्रस्तुति गरेका छन् । कवितामा सरल भाव र विषयलाई सरल भाषाका माध्यमले कलात्मक प्रस्तुति गर्नु नै उनको विशेषता हो ।

कविता लेखनको समय चार दशक भन्दा लामो भइसकेकोले उनमा कविता लेखनमा प्रौढता आएको छ । कवितालाई कलात्मक र आलङ्कारिक बनाउन बिम्ब प्रतीकको उचित प्रयोग गर्न जान्ने प्रेरणालाई नेपाली कविता परम्परामा इतिहास बनाउने एक स्रष्टाका रूपमा पनि हेरिन्छ । नेपाली कविताको समसामयिक धारामा सक्रिय रूपले कविता लेखन गरेका प्रेरणा कविता लेखन, प्रकाशनका माध्यमले त्यसको विकास र विस्तारमा निरन्तर लागि रहेका छन् । आफ्नै प्रकाशनको स्थापना गर्ने देखि लिएर नयाँ साहित्यकारहरूलाई सहयोग र सल्लाह समेत दिने कार्य गर्दै आइरहेका छन् । कवितामा शब्दको अनावश्यक प्रयोग गर्न उनी रुचाउदैनन् र प्रयोग गर्नेको पनि विरोध गर्छन् । आफ्ना मनका भावनाहरूलाई नरोकी कविताको रूप दिने प्रेरणाका कतिपय कविताहरू भावना वा भाषण जस्ता पनि भएका छन् । आफ्ना भावना विचारहरूलाई पनि कविताको स्वरूपमा ढाल्न सक्नु उनको विशिष्टता हो । समकालिन कविहरूको जस्तो एकै प्रकारका कविता उनी लेख्दैनन् । कविता भन्ने बित्तिकै शब्दको बाङ्गो प्रयोग हो भनेर सम्झनेहरूप्रति जवाफका रूपमा पनि प्रेरणाका कविताहरू रहेका छन् ।

कविता लेखनले चालीस वर्षको समय पार गरिसकेकोले उनको कविता यात्रा दुई भागका विभाजन गरेर मात्र राम्ररी अध्ययन विश्लेषण हुने देखिन्छ । त्यसैले उनको कविता यात्रालाई २०५३ सालको समय सीमालाई मध्यभाग मानेर अगाडि र पछाडि भनेर दुई भागमा विभाजन गरिएको छ । २०५३ साल पूर्वको समय उनको अभ्यास, फुटकर रचनाहरूको प्रकाशन र दुई कविताका सङ्ग्रह प्रकाशनको समय हो भने २०५३ पछिको समय प्रेरणामा कवितालेखनमा परिष्कार आएको समय हो । यस समयमा पनि उनका थुप्रै फुटकर रचना र तीन कविताका सङ्ग्रह प्रकाशित भएका छन् । उनका दुवै समयका कविताहरूमा समाज, देश, विश्व, मान्छे जस्ता विभिन्न पक्षको समग्र प्रस्तुति पाइन्छ । देशमा सरकार विहिन अवस्था, सरकारले गरिब जनतालाई गरेको हेला, बेरोजगारीले युवाको विदेश पलायनको लर्को, युवतीहरूमाथि पुरुषले गर्ने दुर्व्यवहार र चेलीबेटी बेचबिखन जस्ता सामाजिक विकृतिको यथार्थको प्रस्तुति गर्न प्रेरणाका कविताहरू सक्षम रहेका छन् । त्यसैले उनलाई नारीवादी कवि,

यथार्थवादी कवि, मर्मस्पर्शी कवि, विम्बवादी कवि, प्रतीकवादी कवि र यौनवादी कवि जस्ता विशेषताले चिन्ने गरिन्छ ।

समग्रमा गोविन्द गिरी प्रेरणा २०३० पछिका उल्लेख्य कवि मध्येका एक हुन् । कवितामा भाषा, भाव, विषय, प्रस्तुति जस्ता पक्षहरूमा कमजोरीहरू भए तापनि वर्तमानका अन्य कविहरूका माझमा उनको पनि स्थान निर्धारण भएको छ । कविता लेखनमा भाषाको शुद्धतालाई खासै ख्याल नगर्नु उनको खराब पक्ष हो । कसैको परिश्रम र मेहनत वा भनौ प्रतिभालाई बुझ्ने प्रयास नै नगरेर आलोचना गर्नु पनि राम्रो होइन् । कोही पनि सम्पूर्ण कुरामा पूर्ण हुदैन । प्रेरणाका कविताहरूमा पनि त्रुटिहरू छन् तर ती त्रुटिहरूलाई हटाएर हेर्न सकेमा प्रेरणा कविता परम्पराको मूलधारमा आउन योग्य कवि हुन् । उनका कविता पढ्दा जुन आनन्द र मज्जा आउछ त्यो सबै कविका कविताहरूमा आउँदैन । प्रेरणालाई राम्ररी चिनेको पाठकले कविको नाम नभइ कविताको पठन गर्दा पनि यो प्रेरणाको कविता हो भनेर चिन्न सक्छ ॥ सबैको जीवनमा घट्ने र सबैले भोगेका कुराहरू नै कवितामा पाउनु आजको दिनमा ग्राहो हुदै गएको छ । सबै एकै प्रकारका रचना गर्नमा प्रतिस्पर्धा गर्छन् । प्रेरणा सामान्य कुरालाई पनि सरल भाषाशैली र विम्ब प्रतीकको प्रयोगले विशिष्ट बनाउछन् ।

सन्दर्भसामग्री सूची

कोइराला, प्रकाश चन्द्र, गोविन्द गिरी प्रेरणाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व, अप्रकाशित
स्नातकोत्तर शोधपत्र, विरेन्द्र बहमुखी क्याम्पस, चितवन, २०५७ ।

दाहाल, रामप्रसाद, सम्पा. सिङ्गो नेपाली साहित्यको इतिहास र साहित्यकारहरूको परिचय,
काठमाडौं : साभा प्रकाशन, २०५४ ।

पूजा, गोवर्द्धन, सम्पा. मूल्याङ्कनको ऐनामा प्रेरणाका कविता, काठमाडौं : सर्वदा वाङ्मय
प्रतिष्ठान, २०६५ ।

प्रसाई, कृष्ण, सम्पा. नेपाली समसामयिक कविताहरू, काठमाडौं : भक्त राई स्मृति मण्डप,
२०४८ ।

प्रेरणा, गोविन्द गिरी, स्वप्नकथा जारी छ, काठमाडौं : अनुभव प्रकाशन, २०४९ ।

....., अचानक एकदिन, काठमाडौं : वाणी प्रकाशन, २०५५ ।

....., फूलहरू केही त बोल, काठमाडौं : राइटर्स क्लब, २०५५ ।

....., राजमार्गका सुन्दरीहरू, काठमाडौं : अनुभव प्रकाशन, २०५६ ।

....., दुई दशकका आवाजहरू, काठमाडौं : अनुभव प्रकाशन, २०५६ ।

लुइटेल, खगेन्द्रप्रसाद, कविता सिद्धान्त र नेपाली कविताको इतिहास, काठमाडौं : नेपाल
राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान, २०६० ।

..... नेपाली काव्य समालोचना, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन, २०६७ ।

....., शोधविधि, पाँ. सं., ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०६८ ।